

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

Proces demokratizace v Mosambiku
Diplomová práce

Autor: Jakub Novotný
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie - africká studia
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Hradec Králové, 2018

Zadání diplomové práce

Autor:	Jakub Novotný
Studium:	F16NP0066
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Proces demokratizace v Mosambiku
Název diplomové práce AJ:	Democratization Process in Mozambique

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Proces demokratizace zasáhl evropský kontinent v polovině 70. let (Portugalsko, Španělsko) a pak v plné síle na konci 80. let (bývalý sovětský blok). Nicméně konec studené války uvedl do pohybu proces demokratizace i na dalších kontinentech, zejména pak v subsaharské Africe, kde prakticky zasáhl, s malými výjimkami, většinu afrických států. Jestliže do konce 80. let systém jedné vládnoucí politické strany v Africe naprosto dominoval, v následujících dvou desetiletích můžeme sledovat nezadržitelný proces demokratizace spojený s obnovením politického stranictví. Vzhledem k tomu, že africký demokratizační proces se vyznačuje řadou specifik, která jsou velmi zajímavá z hlediska teorie tranzice a demokratizace, stojí badatelé před otázkou, zda se tyto procesy v Africe výrazně liší od euroamerických, případně post-sovětských zkušeností. Diplomová práce se zabývá procesem demokratizace v Mosambiku a charakterem současného politického režimu. Práce se zaměří na zevrubnou analýzu výchozího stavu tranzice na počátku 90. let, následně bude sledovat základní etapy tranzice (liberalizace a fázové demokratizace) a následně pokusy o demokratickou konsolidaci. Autor se zaměří na zejména na modely tranzice a úlohu politických aktérů. Následně se pokusí podle jasných kritérií určit současný charakter politického režimu. Vzhledem k tomu, že Mosambik je dlouhodobě řazen mezi částečně demokratické země (Freedom House, Ibrahim Ibo Index, Polity IV), autor se pokusí aplikovat na Mosambik koncept hybridních režimů. Autor vychází z hypotézy, že současný mosambický systém odpovídá hybridnímu režimu. Teoretický rámec práce bude založen na konceptu tranzice a demokratizace v kombinaci s teorií nedemokratických režimů, zejména hybridního režimu. Bude se jednat o klasickou jedno-případovou studii. Z hlediska metodologie autor vyjde z empiricko-analytického a institucionálního přístupu, v rámci kterého budou analyzovány jednotlivé etapy mosambického přechodu k demokracii, bude analyzovat charakter mosambického politického režimu a následně bude ověřena hypotéza, zda současný systém odpovídá hybridnímu režimu nebo nikoliv.

1) Fiala, Vlastimil. 2015. Institucionalizace mosambických politických stran a stranického systému. Olomouc: Iuridicum Olomoucense. 2) Klíma, Jan. 2010. Dějiny Mosambiku. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN). 3) Klíma, Jan. 2007. Mosambik. Praha: Libri. 4) Levitsky, Steven a Way, Lucan. 2002. "The rise of competitive authoritarianism." *Journal of democracy* 13, č. 2, 51-65. 5) Levitsky, Steven a Way, Lucan (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War (Problems of International Politics)*. Cambridge: Cambridge University Press. 6) Przeworski, Adam. 1991. *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press. 7) Linz, Juan Stepan, Alfred (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, Maryland: The John Hopkins University Press. 8) O'Donnell, Guillermo a Schmitter, Philippe. C. 1986. *Tentative Conclusions About Uncertain democracies*. Baltimore, London: John Hopkins University Press. 9) Reis, Guilherme Simoes. 2012. *The Political-Ideological Path of Frelimo in Mozambique, from 1962 to 2012*. Příspěvek přednesený na konferenci XXIIInd World Congress of Political Science, Madrid 8. července 2012. Dostupné na: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_17130.pdf.

Garantující pracoviště:	Katedra politologie, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	23.6.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně (pod vedením vedoucího diplomové práce) a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Jakub Novotný

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, CSc. za vedení diplomové práce, vstřícnost, ochotu, trpělivost, připomínky, konstruktivní kritiku a cenné rady, které mi poskytnul během psaní této práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá procesem demokratizace v Mosambiku a charakterem současného politického režimu. Práce se zaměří na zevrubnou analýzu výchozího stavu tranzice na počátku 90. let, kde bude sledovat základní etapy tranzice (liberalizaci a fázovou demokratizaci) a pokusy o demokratickou konsolidaci. Autor se zaměří zejména na modely tranzice a úlohu politických aktérů. Následně se pokusí podle jasných kritérií určit současný charakter politického režimu. Vzhledem k tomu, že Mosambik je dlouhodobě řazen mezi částečně demokratické země (Freedom House, Ibrahim Ibo Index, Polity IV), autor se pokusí aplikovat na Mosambik koncept hybridních režimů. Autor vychází z hypotézy, že současný mosambický systém odpovídá hybridnímu režimu. Teoretický rámec práce bude založen na konceptu tranzice a demokratizace v kombinaci s teorií nedemokratických režimů, zejména hybridního režimu. Bude se jednat o klasickou jedno-případovou studii. Z hlediska metodologie vyjde autor z empiricko-analytického a institucionálního přístupu, v rámci kterého budou analyzovány jednotlivé etapy mosambického přechodu k demokracii, charakter mosambického politického režimu a nakonec bude ověřena hypotéza, zda současný mosambický systém odpovídá hybridnímu režimu nebo nikoliv.

Klíčová slova: Mosambik, demokratizace, hybridní režim.

Annotation

This diploma thesis deals with the process of democratization in Mozambique and the character of the current political regime. The work will be focused on a thorough analysis of the initial state of transition in the early 1990s, where it will follow the basic stages of the transition (liberalization and phase democratization) and attempts at democratic consolidation. The author will focus on the models of transition and the role of political actors. Then, on the basis of clear criteria, he will try to determine the current nature of the political regime. Given that Mozambique has been ranked among the partially democratic countries in the long run (Freedom House, Ibrahim Ibo Index, Polity IV), the author will try to apply the concept of hybrid regimes to Mozambique. The author draws on the hypothesis, that the current Mozambican system corresponds to the hybrid regime. The theoretical framework of the work will be based on the concept of transition and democratization in combination with the theory of undemocratic regimes, especially the hybrid regime. This will be a classic one-case study. From a methodological point of view, the author will emerge from the empirical-analytical and institutional approach, which will allow him to analyze the individual stages of the Mozambican transition to democracy, the character of the Mozambican political regime, and finally verify the hypothesis whether the current Mozambican system corresponds to the hybrid regime or not.

Keywords: Mozambique, democratization, hybrid regime.

Seznam grafů

Graf č. 1 - Vývoj registrace voličů a politických stran v časové ose 1999-2014

Graf č. 2 - Vývoj přístupu ke zdrojům v časové ose 1999-2014

Graf č. 3 - Vývoj přístupu do médií v časové ose 1999-2014

Graf č. 4 - Vývoj občanských svobod v časové ose 1999-2014

Graf č. 5 - Vývoj svobody ve volbách v časové ose 1999-2014

Graf č. 6 - Vývoj právního systému v časové ose 1999-2014

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1 - Pomyslná čára mezi demokratickým a autoritářským režimem
- Tabulka č. 2. - Porovnání demokracie, soutěživého autoritarismu a uzavřeného režimu
- Tabulka č. 3 - Úroveň dodržování a porušování kritérií
- Tabulka č. 4 - Výsledky parlamentních voleb z roku 1994
- Tabulka č. 5 - Rozdělení mandátů podle provincií
- Tabulka č. 6 - Výsledky prezidentských voleb z roku 1994
- Tabulka č. 7 - Výsledky parlamentních voleb 3-5 prosince 1999
- Tabulka č. 8 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 1999
- Tabulka č. 9 - Výsledky prezidentských voleb 3-5 prosince 1999
- Tabulka č. 10 - Výsledky parlamentních voleb 1-2 prosince 2004
- Tabulka č. 11 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 2004
- Tabulka č. 12 - Výsledky prezidentských voleb 1-2 prosince 2004
- Tabulka č. 13 - Výsledky parlamentních voleb z 28. října 2009
- Tabulka č. 14 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 2009
- Tabulka č. 15 - Výsledky prezidentských voleb z 28. října 2009
- Tabulka č. 16 - Výsledky parlamentních voleb z 15. října 2014
- Tabulka č. 17 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 2014
- Tabulka č. 18 - Výsledky prezidentských voleb z 15. října 2014
- Tabulka č. 19 - Hodnoty kritéria registrace voličů a politických stran
- Tabulka č. 20 - Hodnoty kritéria přístup ke zdrojům
- Tabulka č. 21 - Mediální pokrytí prezidentských kandidátů v roce 2009
- Tabulka č. 22 - Mediální pokrytí politických stran 2009
- Tabulka č. 23 - Hodnoty kritéria přístup do médií
- Tabulka č. 24 - Hodnoty kritéria občanská svoboda
- Tabulka č. 25 - Hodnoty kritéria svoboda ve volbách
- Tabulka č. 26 - Hodnoty kritéria právní systém
- Tabulka č. 27 - Charakter mosambického režimu v letech 1999-2014

Obsah

Úvod	11
1. Teoretický rámec.....	15
1.1. Liberalizace	16
1.2. Demokratizace	18
1.3. Hybridní režim.....	21
1.4. Soutěživý autoritarismus	23
1.4.1. Volby v soutěživém autoritarismu	25
1.4.2. Občanské svobody v soutěživém autoritarismu.....	26
1.4.3. Nerovné podmínky mezi vládními představiteli a opozicí	28
1.4.3.1. Nerovný přístup ke zdrojům.....	28
1.4.3.2. Nerovný přístup do médií.....	29
1.4.3.3. Nefungující právní systém	30
1.4.4. Kritéria pro výzkum hybridního režimu	32
2. Přechod k demokracii v Mosambiku.....	34
2.1. Mosambická cesta od nezávislosti k marxismu.....	34
2.2. Liberalizace v Mosambiku	38
2.3. Demokratizace	41
2.4. Shrnutí přechodu k demokracii v Mosambiku	48
3. Charakter mosambického režimu.....	49
3.1. Politický systém Mosambiku	49
3.1.1. Exekutivní moc v Mosambiku	49
3.1.2. Legislativní moc v Mosambiku	51
3.1.3. Soudní moc a volební orgány v Mosambiku	52
3.2. Politický vývoj Mosambiku	53
3.2.1. Politický vývoj v letech 1994 - 1999	53
3.2.2. Politický vývoj v letech 1999 - 2004.....	57
3.2.3. Politický vývoj v letech 2004 - 2009	62
3.2.4. Politický vývoj v letech 2009 - 2014.....	66
3.3. Shrnutí charakteru mosambického režimu a politického vývoje	71
4. Empiricko - analytická analýza mosambického politického systému.....	73
4.1. Registrace voličů a politických stran.....	74
4.1.1. Výsledky výzkumu registrace voličů a politických stran	80

4.2.	Přístup ke zdrojům.....	82
4.2.1.	Výsledky výzkumu přístup ke zdrojům	84
4.3.	Přístup do médií.....	86
4.3.1.	Výsledky výzkumu přístupu do médií	90
4.4.	Občanské svobody.....	92
4.4.1.	Výsledky výzkumu občanské svobody.....	95
4.5.	Svoboda ve volbách.....	97
4.5.1.	Výsledky výzkumu svobody ve volbách	102
4.6.	Právní systém.....	104
4.6.1.	Výsledky výzkumu právního systému	108
4.7.	Shrnutí celého výzkumu	110
	Závěr.....	112
	Zdroje	117

Úvod

V první polovině 70. let minulého století zasáhla evropský kontinent nová vlna procesu demokratizace, která přispěla k zániku nedemokratického režimu v Portugalsku (Estado Novo pod vedením Antonia de Oliveira Salazara a později pod vládou Marcela Caetana), v Řecku (vojenská junta řeckých plukovníků) a ve Španělsku (zřízení generála Francisca Franca). Mnohem silnější demokratizační proces propukl na konci 80. let minulého století, když se rozpadly bývalé státy tzv. východního bloku, které buď byly součástí Sovětského svazu, nebo sloužily SSSR jako vazalské a satelitní země. Konec studené války a bipolární struktury světa pak následně odstartoval proces demokratizace i na dalších kontinentech, především v subsaharské Africe, kde v podstatě zasáhl až na některé výjimky většinu afrických států. V těchto zemích až do konce 80. let minulého století prakticky dominoval systém jedné vládnoucí politické strany, ale během příštích dvou dekad můžeme pozorovat nezadržitelný demokratizační proces, který souvisí s reformováním politického stranictví. Africký demokratizační proces vykazuje určitou řadu specifických rysů, nicméně nabízí zajímavé možnosti výzkumu v oblasti tranzice a demokratizace. V tomto ohledu si mnozí výzkumníci pokládají otázku, jestli se tyto procesy významně odlišují od euroamerických a post-sovětských případů.

Hlavním cílem diplomové práce je analýza procesu demokratizace v Mosambiku a charakteru současného politického režimu. Práce se zaměří na zevrubnou analýzu počátečního stavu přechodu k demokracii na začátku 90. let minulého století. Poté bude autor sledovat hlavní fáze tranzice (liberalizace a fázová demokratizace) a postupné úsilí o demokratickou konsolidaci. Autor se zaměří především na modely tranzice a roli politických aktérů. Následně autor vymezení jasná kritéria, prostřednictvím nichž určí současný charakter mosambického režimu. Vzhledem k tomu, že Mosambik je dlouhodobě klasifikován jako částečně demokratická země (Freedom House, Ibrahim Ibo Index, Polity IV), tak se autor pokusí aplikovat koncept hybridního režimu na Mosambik. Autor vychází z hypotézy, že současný mosambický systém odpovídá hybridnímu režimu.

V teoretické rovině se práce opírá o koncept tranzice a demokratizace v kombinaci s teorií nedemokratických režimů, především hybridních režimů. Konkrétně se jedná o teorii polského politologa Adama Przeworského, který definoval liberalizaci a fázovou demokratizaci jako hlavní etapy přechodu k demokracii

(Przeworski 1991). Naopak druhá část teoretického rámce vymezení konceptu nedemokratických režimů podle amerických politologů Stevena Levitského a Lucana Waye, jež stanovili výchozí teze hybridního režimu (Levitský a Way 2010). Autor oba koncepty podrobí konstruktivní kritice, na základě níž vytvoří jasná kritéria pro výzkum, která následně aplikuje v empirické části.

Práce je pojata formou klasické jedno-případové studie. Z metodologického hlediska autor využije empiricko-analytický a institucionální přístup, v rámci kterého budou analyzovány jednotlivé etapy mosambického přechodu k demokracii, charakter mosambického politického režimu a nakonec bude ověřena hypotéza, zdali současný systém odpovídá hybridnímu režimu nebo nikoliv.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitolu tvoří teoretický rámec, jehož hlavním cílem je představit vhodný teoretický základ pro samotný výzkum tranzice Mosambiku a současného charakteru mosambického režimu. První část této kapitoly vymezení hlavní etapy přechodu k demokracii, kterými jsou liberalizace a fázová demokratizace. Aby autor mohl určit současnou povahu mosambického režimu, tak dále definuje rysy hybridního režimu, prostřednictvím nichž stanoví jasná kritéria pro samotný výzkum.

Druhá, třetí a čtvrtá kapitola je empirická. V druhé kapitole autor aplikuje Przeworského teorii přechodu k demokracii, prostřednictvím níž mosambický režim nejprve liberalizuje a následně i demokratizuje. V rámci obou etap se autor pokusí najít výchozí bod, jenž obě fáze odstartoval a potom charakterizuje jejich celkový průběh. Dále autor analyzuje první svobodné volby v Mosambiku a posoudí jejich samotný průběh a výsledky, které nastavily nový trend politického vývoje dané země.

V třetí kapitole se autor zaměří na charakter nově etablovaného politického systému v Mosambiku, jenž vzniknul vzájemnou dohodou mezi vládní elitou a zástupci opozici. V tomto ohledu autor ukáže, která státní moc, instituce nebo představitel disponuje nejrozsáhlejšími pravomocemi a de facto řídí chod celého státu. Potom autor popíše politický vývoj v Mosambiku, v němž zmíní nejvýznamnější politické události a reformy a hlavně zhodnotí výsledky všeobecných voleb za posledních dvacet let.

Ve čtvrté kapitole autor analyzuje povahu vytyčených kritérií, které definoval v teoretickém rámci. Autor těmto kritériím přiřadí konkrétní hodnoty, prostřednictvím nichž zjistí jejich povahu. Na základě hodnot vytyčených kritérií autor poté určí úroveň svobody a demokracie v Mosambiku a celkový charakter daného režimu.

V závěru autor zhodnotí všechny aspekty analýzy. Poté určí, zdali současný charakter mosambického režimu odpovídá hybridnímu režimu nebo nikoliv, čímž potvrdí anebo vyvrátí výše stanovenou hypotézu.

V rámci stanovených cílů a tématu této diplomové práce autor využije specificky orientované knihy na mosambickou historii (Klíma 2010; Klíma 2007; Klíma 2001) a politický vývoj Mosambiku (Fiala 2015). Dále pak autor použije různé odborné články s tematikou marxistického režimu v Mosambiku (Henriksen 1978: 441-462) a mosambické vládní strany (Simpson 1993: 309-337; Reis 2012: 1-14). Pro výzkum politického systému autor uplatní odborné zprávy z různých mezinárodních institutů (Pereira 2009) a mosambickou ústavu (Constitution of Mozambique 1990; Constituição da República de Moçambique 2004). Naopak analýza voleb bude vycházet ze zpráv pozorovatelů Evropské unie (EU) (EU 2005; EU 2010; EU 2016), Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA) (EISA 2005; EISA 2010; EISA 2016), Carter Centra (Carter Center 2000; Carter Center 2005; Carter Center 2016) a z údajů africké volební databáze (African Elections Database - AED). Autor rovněž použije doplňkovou literaturu v teoretickém rámci, která je zaměřena na problematiku tranzice (Rustow 1970: 337-363; O'Donnell a Schmitter 1986; Stepan 1986: 65-84; Dvořáková a Kunc 1994; Linz a Stepan 1996; Říchová 2000; Huntington 2008) a hybridního režimu (Diamond 2002: 21-35; Holzer a Balík 2007).

V českém politologickém diskurzu není věnována mosambickému procesu demokratizace taková pozornost, protože většina českých politologů spíše projevuje zájem o demokratizační proces ve východoevropských a středoevropských státech jako je Polsko, Maďarsko, Ukrajina nebo i Rusko. V současné době neexistuje v Česku žádná odborná monografie, jež by detailně zkoumala demokratizační proces Mosambiku a aktuální charakter mosambického režimu. Právě tato práce může podnítit větší zájem o Afriku v českém prostředí a zároveň přispět do politologického diskurzu o nedemokratických režimech. Problematikou demokratizace Mosambiku se zabývají zejména zahraniční badatelé, kteří pocházejí nejčastěji ze Spojených států amerických. Zajímavým příkladem může být Carrie Manningová, jejíž publikace *The Politics of Peace in Mozambique: Post-Conflict Democratization, 1992-2000* se zabývá demokratizačním procesem Mosambiku od počátku 90. let minulého století až do roku 2000 (Manning 2000).

Autor však netvrdí, že v České republice neexistují politologové, kteří se zabývají africkou tematikou včetně Mosambiku. Významným českým afrikanistou se

zájmem o Mosambik je Jan Klíma, jehož kniha *Dějiny Mosambiku* zkoumá historii samotné země od pravěku, přes putování kmenů Bantuů, portugalskou kolonizaci, dekolonizaci, marxistický režim, demokratizaci až do současnosti (Klíma 2010). Kromě této publikace napsal J. Klíma velice přínosné knihy o národně osvobozeném boji v lusofonní Africe (Klíma 2001), ale i o dějinách dalších afrických zemí jako je například Angola (Klíma 2008), Guinea-Bissau (Klíma 2015), Kapverdy (Klíma 2017), Namibie (Klíma 2015).

Dalším českým afrikanistou je Vlastimil Fiala, jehož publikace *Institucionalizace mosambických politických stran a stranického systému* analyzuje současný politický vývoj Mosambiku, výsledky voleb za posledních 20 let a povahu stranického systému, jenž se začal vyvíjet od počátku 90. let minulého století, kdy vládní představitelé schválili novou mosambickou ústavu, která povolila formování politických stran (Fiala 2015). Fiala rovněž publikoval knihu *Politické stranictví v afrických lusofonních zemích (Mosambik)*, kde se zaměřil na počátky politického stranictví v Mosambiku, politické strany před získáním nezávislosti a politické stranictví po získání nezávislosti (Fiala 2011). Vedle těchto dvou publikací napsal V. Fiala příspěvek do knihy *Lusofonní Afrika 1975-2005*, který se nazýval *Politické strany a stranický systém v lusofonní Africe (na příkladu Mosambiku v letech 1960–2004)*. Zde V. Fiala vytvořil politologickou analýzu složitého stranického systému v Mosambiku (Fiala 2006).

Posledním českým afrikanistou, který se specializuje na Mosambik, je Petr Jelínek. Jeho obsáhlá disertační práce *Transformace státu v post koloniálním Mosambiku* se zabývá počátkem, vývojem a zánikem koloniálního státu; situací po získání nezávislosti; dopadem občanské války na státní správu; demokratizací mozambického politického systému a změnou role státu v ekonomice a společnosti; ukončením ozbrojeného konfliktu; prvními svobodnými volbami a konsolidací státní moci (Jelínek 2008). Rovněž i P. Jelínek napsal příspěvek do knihy *Lusofonní Afrika 1975-2005*, který se jmenoval *Ozbrojený konflikt v Mosambiku a jeho dopad na státní správu*. V tomto příspěvku P. Jelínek ukázal problémy při formování státní správy, s nimiž se museli vypořádat nejprve Portugalci a po nich nové politické elity (Jelínek 2006).

1. Teoretický rámec

Teoretický rámec diplomové práce se skládá z teorie přechodu k demokracii a hybridního režimu. Teorie přechodu k demokracii mají svoje kořeny v 70. letech minulého století, kde různí politologové reagovali na politické změny v Latinské Americe a západní Evropě. Prvním teoretikem přechodu byl Dankwart A. Rustow, který ve své odborném článku *Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model* stanovil tři etapy přechodu k demokracii. Byly to tyto etapy: přípravná fáze, rozhodující fáze a uvykací fáze (Rustow 1970: 337-363).

Formování nových teorií přechodu pokračovalo v průběhu 80. letech minulého století, kdy Alfred Stepan určil osm základních typů ukončení nedemokratických režimů. Stepan tvrdí, že režim může být ukončen: 1) vnitřní restaurací po dobytí z vnějšku; 2) vnitřním přeformulováním; 3) zvnějšku monitorovaným nastolením 4) redemokratizací zahájenou zevnitř autoritářského režimu; 5) tlakem společnosti; 6) paktem mezi politickými stranami; 7) organizovanou násilnou revoltou koordinovanou reformistickými stranami; 8) revoluční válkou vedenou marxisty (Stepan 1986: 65-84). Dalším významným teoretikem přechodu byl Samuel P. Huntington, který se také zabýval demokratizačním procesem. Huntingtonova kniha *Třetí vlna – Demokratizace na sklonku dvacátého století* se snažila objasnit, proč došlo k tzv. „třetí vlně“¹ během roku 1974 až 1990 (Huntington 2008).

V českém politologickém prostředí se teoriemi přechodu k demokracii zabývali především Vladimíra Dvořáková a Josef Kunc. Ve své publikaci zkoumaly povahu nedemokratických režimu, odstraňování daného zřízení a etapy přechodu k demokracii. Jejich kniha byla přínosná v tom, že se snažila odpovědět na otázku *Jak se vypořádat s pozůstatkem minulého režimu* (Dvořáková a Kunc: 1994). Na Rustowa navázal v 90. letech Adam Przeworski, který tvrdil, že tranzice má dvě etapy. Těmito fázemi byla liberalizace a demokratizace², které detailně rozebral ve své knize *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America* (Przeworski 1991: 54-88).

Autor se rozhodl aplikovat teorii polského politologa Adama Przeworského, prostřednictvím které se pokusí přechod k demokracii v Mosambiku. Autor bude

¹ Tato demokratizace probíhala ve státech Západní a Východní Evropy, Afriky a Latinské Ameriky.

² Zde je vidět jistá podobnost s Huntingtonem, který také tvrdí, že přechod k demokracii má dvě fáze. Podle Huntingtona je první etapou liberalizace, kdežto druhou etapu tvoří tzv. fázová demokratizace, která prostřednictvím svobodných voleb nastaví nový politický režim. Huntington nezahrnuje konsolidaci do procesu tranzice na rozdíl od Przeworského (Huntington 2008: 18).

vycházet z výše zmíněné publikace „*Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*“ v níž Przeworski představil svoje etapy přechodu k demokracii, kterými jsou liberalizace a demokratizace (Przeworski 1991: 54-88). Za pomoci této teorie dokáže autor vymezit hlavní etapy přechodu k demokracii v Mosambiku.

Výsledkem tranzice nemusí však být liberální demokracie. Proto je důležité zaměřit určitou pozornost na nové typy režimů, které se objevují v politologickém diskurzu. Mezi tyto nové typy patří i hybridní režim. V tomto ohledu teoretický rámec vymezí teorii hybridního režimu, prostřednictvím níž se práce pokusí určit, zdali nově nastolené státní zřízení v Mosambiku vykazuje rysy hybridního režimu. Autor vychází z modelu známých amerických politologů Stevena Levitského a Lucana Wayne, kteří tento relativně nový politický fenomén blíže popsali ve knize „*Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*“ (Levitsky a Way 2010: 3-37). Následně autor určí kritéria pro výzkum, která budou zkoumána a aplikována v empirické části.

1.1. Liberalizace

Jak již bylo zmíněno výše, tak Rustow jako první definoval etapy přechodu k demokracii. Právě Rustowova přípravná fáze vytvořila kořeny pro termín liberalizace, který později vymezil Adam Przeworski. Liberalizace označuje počáteční fázi přechodu k demokracii. Tento pojem zahrnuje různé procesy, které se v běžné politické praxi nazývají jako „otevření“, „přeformulování“, nebo „přestavba“. Prostřednictvím těchto procesů se otevírá určitý prostor pro reformy uvnitř stávajícího nedemokratického režimu. Liberalizace začíná v okamžiku, „*kdy se z jakýchkoli důvodů dosavadní autoritářská pravidla hry počínají modifikovat ve směru rozšiřování a prohlubování práv pro další jednotlivce a skupiny, které byly z dosavadních autoritářských pravidel vyloučeny*“ (Dvořáková a Kunc 1994: 82). Podle Przeworského může liberalizace nastat dvěma způsoby a to buď „shora“ nebo „zdola“. Nejběžnější metoda liberalizace je shora, kterou uskuteční elity stávajícího nedemokratického režimu. Naproti tomu liberalizační proces zdola je následkem nátlaku ze strany občanské společnosti na vládní garnituru, ale tato varianta není moc častá (Przeworski 1991: 56).

Proces liberalizace, který zahájila stávající vláda nedemokratického establishmentu, je určen pro otevření regulovaného politického prostoru. Jedním z hlavních důvodů otevření tohoto regulovaného politického prostoru může být obava

elit stávajícího nedemokratického režimu z hrozící krize³ nebo strach z formování občanských nepokojů. Prostřednictvím tohoto uvolňování režimu se liberalizátoři pokouší redukovat sociální napětí uvnitř společnosti. Zároveň se tito liberalizátoři snaží posílit postavení svých občanů, čímž by rozšířili společenskou základnu stávajícího nedemokratického režimu. V tomto ohledu poskytuje režim určitou míru autonomie pro organizace občanské společnosti a následně se pokouší tyto nově tolerované skupiny začlenit do institucí stávajícího nedemokratického zřízení. Díky začlenění názorově odlišných skupin do institucí stávajícího režimu dojde k propojení hodnot a zájmů občanské společnosti a nedemokratického zřízení (Przeworski 1991: 57).

Přestože Przeworski popisuje proces liberalizace velice objektivně, nevyhnul se některým nepřesnostem. V rámci výzkumu Przeworski vůbec nezmínil pragmatické motivy stávajících nedemokratických reprezentantů, jež jsou hlavním motorem liberalizace. Podle mého názoru vládní představitelé liberalizují stávající nedemokratický režim, protože reagují na vnější změny mezinárodního prostředí, ekonomické problémy nebo občanskou nespokojenost, které mohou ohrozit jejich mocenské postavení. Hlavním cílem této liberalizace není vytvoření svobodnějšího státu, ale zvýšení legitimacy stávajících elit, které tak umlčí část nespokojeného obyvatelstva, zabrání hospodářské krizi a zastaví vnější tlak z mezinárodního prostředí. Jinými slovy tvrdím, že liberalizaci provádí vládní činitelé pouze z pragmatických důvodů, aby se udrželi u moci.

Podle tvrzení Guilillerma O'Donnella a Philippa Schmittera liberalizace rovněž zahrnuje předefinování a rozšiřování práv. Toto rozšiřování práv formuje mechanismy, které mají vliv na rozsah a délku liberalizačního procesu. V tomto ohledu liberalizace zavádí určité občanské svobody, které poskytují ochranu jednotlivcům a skupinám před represemi ze strany státu či jiných skupin. Na úrovni jednotlivců zahrnovaly tyto záruky klasické liberální prvky jako například svobodu slova a pohybu, možnost podávat petice, nezasahování do soukromí lidí, neporušitelnost korespondence a nakonec i právo na spravedlivý soudní proces podle platných a stanovených zákonů. Na úrovni skupin potažmo občanské společnosti naopak došlo k omezení cenzury komunikačních kanálů, zákazů trestu pro osoby vykonávající disidentní aktivity vůči vládní politice a svoboda pro dobrovolné sdružování s ostatními občany (O'Donnell a Schmitter 1986: 7).

³ Tato krize může být spjata s politickými nebo ekonomickými problémy dané země.

Díky tomuto posílení lidských práv a svobod se dokáže občanská společnost mobilizovat v rámci nově formujících se organizací, které nejsou provázány se stávajícím nedemokratickým režimem, ale jsou schopné veřejně prezentovat svoje názory, zájmy, hodnoty a cíle. Problém těchto nově etablovaných nezávislých skupin je ten, že nejsou součástí vládní garnitury, tudíž nemohou přímo vyjednávat s představiteli vlády stávajícího nedemokratického zřízení a předkládat jim svoje ideje, hodnoty a návrhy na změnu režimu. V tomto ohledu nezbývá těmto organizacím nic jiného než manifestovat svá stanoviska a vize ve veřejném prostoru, kde budou jejich názorům naslouchat občané a tím tak rozšíří svoji základnu. Prostřednictvím silnější základny se mohou občané lépe sjednotit a následně vytvořit silné a fungující opoziční hnutí, které začne aktivně vystupovat se svými požadavky proti stávajícímu nedemokratickému režimu (Przeworski 1991: 57).

Jestliže vznikne silný opoziční proud, který začne vyvíjet tlak na vládní špičky a otevře se jednání u kulatého stolu mezi současnými vládními elitami a opozicí, tak liberalizační fáze končí. Podle Przeworského začíná tímto aktem druhá etapa přechodu k demokracii tzv. „demokratizace.“ Jenomže liberalizace nemusí vést k demokratizační fázi, pokud se stávající liberální elita rozhodne použít represivní prostředky proti reformátorům z opozičního hnutí. V tomto ohledu se liberalizační proces zastaví a nedemokratický režim nezanikne, ale udrží se u moci⁴ (Przeworski 1991: 65-66). Jinými slovy během liberalizace existuje trvalá možnost znovuoobnovení nedemokratického zřízení, přítomnost institucí a struktur starého režimu, „jejichž funkce pouze postupně slábnou, přičemž však není vyloučeno jejich oživení“ (Dvořáková a Kunc 1994: 90).

Ačkoliv Przeworski velice detailně popsal, co liberalizace zahrnuje, tak ve své publikaci nevytvořil soustavnou definici, která by tuto etapu přechodu jasně vymezila. Podle mého názoru je liberalizace *první fází přechodu k demokracii, v níž se nedemokratický režim postupně uvolňuje a přijímá určité hodnoty, svobody a práva, která jsou typická pro liberálně demokratické státy.*

1.2. Demokratizace

Po úspěšné liberalizaci nastává druhá etapa přechodu k demokracii, která se nazývá fázová demokratizace. V průběhu této fáze získávají přední odpůrci stávajícího nedemokratického režimu aktivní roli v rámci tranzice. V tomto ohledu se z opozice

⁴ Takovýmto způsobem byla potlačena liberalizace v komunistické Číně z roku 1989 na Náměstí Nebeského klidu (Tchien-an-men) v Pekingu, kde čínská vláda použila proti demonstrantům i tanky.

stává samostatný autonomní subjekt, který se více podílí na procesu tranzice (Říchová 2000: 253).

O'Donnell a Schmitter tvrdí, že během této etapy dochází k postupnému vytvoření nových pravidel a postupů. Prostřednictvím těchto inovovaných pravidel se zásadně mění normy a zásady bývalých politických institucí, které dříve fungovaly podle jiných principů. Dále také dochází ke změně pravidel pro osoby, jenž byly v průběhu vlády nedemokratického režimu začleňovány do politického procesu. Tyto změny pravidel se vztahovaly na minoritní etnické skupiny, mládež, ženy a negramotné jedince. Demokratizace rovněž řeší problematiku institucí, které dříve nebyly pod kontrolou občanské společnosti, ale fungovaly pod dohledem vládní garnitury. Tyto instituce zahrnovaly především státní agentury, vojenské složky, stranické organizace, zájmová sdružení, státem vlastněné podniky a vzdělávací instituce (O'Donnell a Schmitter 1986: 8).

Przeworski tvrdí, že demokratizace začíná, když stávající elity nedemokratického režimu zasednou k jednání u kulatého stolu s představiteli opozice, kteří nejsou součástí vládní garnitury. V tomto ohledu oba aktéři jednájí o vytvoření nových pravidel hry. U kulatého stolu hledají oba aktéři společný konsensus nad dvěma zásadními otázkami: *Jak se uvolnit ze sevření současného autoritářského režimu?* a *Jakým způsobem se budou formovat instituce, které svým charakterem odpovídají demokratickému zřízení?* Tyto dvě otázky vytváří dvě podetapy demokratizace (Przeworski 1991: 67).

V rámci první podetapy dochází k propojení mezi umírněnými křídly stávajícího nedemokratického režimu a opozice, které vytváří společný postup proti radikálům jakéhokoliv zaměření. Dále se také formují společné opoziční fronty a nepřiliš diferencovaná hnutí. Naproti tomu v druhé podetapě nastává pozvolná diferenciac, která přispívá ke vzniku velkého počtu politických stran a skupin. Následně tyto nové subjekty nabízejí svoje specifické politické programy. Vnitřní diferenciac politického spektra může zformovat a etablovat nová pravidla volební soutěže. Toto nové nastavení pravidel volební soutěže vytváří atributy pluralitního systému, které jsou typické pro demokratické režimy (Říchová 2000: 253-254).

Dále Przeworski definuje čtyři politické subjekty, které se mohou zásadně podílet na demokratizačním procesu. Těmito subjekty jsou dva aktéři na straně stávající

nedemokratického režimu (zastánci tvrdé linie - hardliners a reformátoři - reformers⁵) a dva zástupci opozice (radikálové - radicals a umírnění - moderates) (Przeworski 1991: 67). Przeworského model je velmi podobný Samuelu P. Huntingtonovi, který také stanovil čtyři politické skupiny demokratizačního procesu. Huntington rovněž určil dva představitele stávajícího nedemokratického režimu (reformátoři a stoupenci starých pořádků) a dva reprezentanty opozice (radikální extrémisté a umírnění demokraté) (Huntington 2008: 122).

Zastánci tvrdé linie jsou nejčastěji členové různých represivních složek státu, jako je například policie, byrokracie, cenzura, oficiální státní média (televize, rádio a noviny) atd. Naproti tomu reformátoři jsou přijati do politiky daného režimu z nevládního prostředí, které zastupuje sektor kapitalistické buržoazie nebo ekonomické odvětví pod vedením socialismu. Jak radikálové tak i umírnění mohou ale i nemusí zastávat stejné politické zájmy a hodnoty. Oba opoziční aktéři se především liší svým postojem k následkům přechodu k demokracii. Przeworski si myslí, že právě umírnění se mohou obávat zastánců tvrdé linie a jejich cíle nemusejí být nutně tak mírné, jak by se na první pohled mohlo zdát (Przeworski 1991: 67).

Podle Przeworského dojde k uvolnění nedemokratického režimu pouze tehdy, když spolu budou jednat zástupci reformátorů a umírněných. Aby k uvolnění mohlo vůbec dojít, musí reformátoři a umírnění uzavřít konsensus o vybudování nových vládních institucí, prostřednictvím nichž se mohou různé politické strany podílet na vládnutí v novém demokratickém zřízení. Reformátoři musí rovněž přinutit zastánce tvrdé linie, aby omezili svoji moc a pole působnosti. V tomto ohledu je nutné odstranit všechen vliv bývalých represivních složek, které omezovaly a potlačovaly různé svobody projevu. Těmito represivními složkami jsou především ozbrojené síly jako armáda nebo policie. A nakonec musí umírnění usměrnit radikální zástupce opozice. Výsledkem těchto jednání je *demokratický režim se zárukami*, který podporuje soutěžení politických stran, politickou alternaci, svobody projevu, lidská práva a mnoho dalších aspektů typické pro liberálně demokratické státy (Przeworski 1991: 67-68).

Kromě této nejideálnější alternativy existuje i možnost, že se u moci udrží *starý autoritářský režim*, protože nedojde k účinným a efektivním jednáním mezi reformátory a umírněnými. Důvodem špatného vyjednávání mezi reformátory a umírněnými je jejich provázanost se „stranickými“ partnery (tzn., že reformátoři jsou vázáni na

⁵ Někteří reformátoři nebyli součástí liberalizace

zastávce tvrdé linie a umírnění jsou propojeni s radikály). Výsledkem těchto neúspěšných rozhovorů je existence dvou ryze antagonistických a samostatných bloků. Další variantou je *autoritářský režim s určitým uvolněním*.⁶ V tomto zřízení dochází ke spolupráci mezi reformátory a umírněnými, ale umírnění si udržují své vazby s radikály. Poslední možností je vznik tzv. *demokracie bez záruky*, kde reformátoři a umírnění uzavřou společnou dohodu. Jenomže tento pakt nezahrnuje přetrhání vazeb mezi umírněnými a radikály (Říchová 2000: 255).

V rámci demokratizace Przeworski znovu detailně popsal, co je jejím obsahem stejně jako u liberalizace. Jenomže Przeworski opět nevytvořil oficiální definici, která by demokratizaci jasně vymezila. Podle mého názoru je demokratizace *druhou etapou přechodu k demokracii, v níž dochází k budování demokratických institucí a přijímání nových pravidel hry na základě společného konsensu mezi elitou stávajícího autoritářského režimu a zástupci opozice*. Nově vzniklé demokratické instituce mají rysy liberálně demokratického státu.

1.3. Hybridní režim

Hybridní režim je takový druh zřízení, který kombinuje demokratické a autoritářské prvky (Diamond 2002: 23). V tomto ohledu se dá říci, že nedemokratický režim prošel liberalizací a demokratizací, kde postupně přijal určité liberální hodnoty a vybudoval některé demokratické instituce po vzoru liberálně demokratických států. Jenomže demokratizační fáze a transformace režimu se zastavila v určitém bodu a dále již nepokračovala. Jinými slovy tento režim získal demokratizací určité demokratické prvky, které je schopný aplikovat, ale zůstaly mu i některé rysy bývalého nedemokratického režimu, jež nebyly demokratizací plně odstraněny. Tím pádem se tento režim zastavil na pomyslné čáře mezi autoritářským a demokratickým zřízením, kterou graficky znázorňuje níže uvedená tabulka (Tabulka č. 1).

Tabulka č. 1 - Pomyslná čára mezi demokratickým a autoritářským režimem

Demokratický režim ← Hybridní režim → Autoritářský režim
--

Zdroj: vytvořeno autorem

⁶ Tento druh režimu může být také výsledkem přetrvání liberalizace

Na základě těchto aspektů nemohl být tento druh režimu zařazen mezi plně demokratické a ani plně autoritářské zřízení, protože nespĺňuje všechna kritéria obou zmíněných režimů. Podle Laryho Diamonda není hybridní režim až tak nový fenomén, jak by se mohlo na první pohled zdát. Diamond tvrdí, že v průběhu šedesátých a sedmdesátých let minulého století probíhaly vícestranické volby v nedemokratických režimech. Jako příklady uvádí Diamond volební autokracii v Mexiku, Singapuru, Malajsii, Senegalu, Jihoafrické republice, Rhodesii a Tchaj-wanu.⁷ Kromě těchto zmíněných příkladů existovaly případy omezené soutěže politických stran s limitovaným povolením od elit také v Evropě a Latinské Americe. V Latinské Americe se tyto režimy nazývaly tzv. „oligarchické demokracie,“⁸ které přispěly ke konečnému rozvoji plnohodnotné demokracie, nastolení některých politických institucí a dodržování zásad v rámci omezení a střídání moci (Diamond 2002: 23).

Mnozí politologové se snažili vysvětlit povahu tohoto režimu a vymyslet jeho oficiální název. První zmínky se objevily v díle O'Donnella a Schmittera, kde oba hovoří o režimech s nedokonalým výsledkem tranzice (O'Donnell a Schmitter 1986). Dalším příkladem může být výzkum Davida Colliera a Stevena Levitského, kteří přišli s termínem tzv. „demokracie s adjektivy“ (*Democracy with adjectives*) (Collier a Levitský 1996). Vývoj postsovětského Ruska rovněž přinesl nové termíny a koncepty, které se snažily objasnit povahu Jelcinova režimu. Mezi tyto koncepty spadala například volební demokracie (*Electoral democracy*) Michaela McFaula (1997), volební monarchie (*Выборная монархия*) potažmo volební samoděržaví (*Выборное ебиновластие*) Lilie Ševcové a Igora Kljamkina (1998), měkký autoritarismus (*Soft authoritarianism*) Barryho Sautmana nebo autoritativní demokracie (*Authoritarian democracy*) Richarda Sakwy (Holzer a Balík 2007: 43-44).

V poslední dekádě dvacátého století se staly novým trendem pojmy „delegativní demokracie“ (*Delegative democracy*) od G. O'Donnella a „neliberální demokracie“ (*Iliberal democracy*) od Fareeda Zakarii. Delegativní demokracie je druh režimu, kde je typická přítomnost vyšší oligarchické vrstvy, která je privilegovaným sociopolitickým hýbatelem. Cílem tohoto státního zřízení je udržet statut quo. Naproti tomu neliberní demokracie je model, jenž disponuje demokratickými institucemi, ale uvnitř těchto orgánů panuje omezená pluralita a minimální tolerance k občanským právům (Holzer a

⁷ Z těchto zmíněných volebních autokracií potažmo hybridních režimů přežily do současné doby pouze Singapur a Malajsie. Ostatní se transformovaly buď do demokratického, nebo plně autoritářského zřízení.

⁸ Oligarchické demokracie existovaly v Latinské Americe v devatenáctém a na počátku dvacátého století.

Balík 2007: 45-47). Andreas Schedler řadí O'Donnellův a Zakariův koncept mezi tzv. „defektní demokracie“ (*Defective democracies*) (Schedler 2006: 3-5). Kromě O'Donnellova a Zakariova konceptu začlenil Schedler do skupiny delegativních demokracií i model tzv. „klientelistické demokracie“ (*Clientelist democracy*) od Herberta Kitschleta (Kitschelt 2000).

Samotný pojem „hybridní režim“ se vyskytuje v mnoha starších publikacích o tranzici nebo povaze státních zřízení. Tento pojem se objevil například v knize *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies* (O'Donnell a Schmitter 1986: 9-14 a 39-45) již zmiňovaného G. O'Donnella a P. C. Schmittera. Oba autoři zde hovořili o existenci tzv. „ohraňčených demokracií“ (*Limited democracies = Democraduras*) a liberalizujících se autoritarismů (*Liberalized authoritarianism = Dictablandas*). Dále pak Terry Lynn Karlová charakterizovala některé soudobé stredoamerické politické modely, jako hybridní režimy, které kombinují prvky autoritarismu tak i demokracie (Karl 1995: 73-74). Do politologického diskurzu rovněž přispěl i Paul Brooker s pojmem semidiktatura (*Semi-dictatorship*) nebo Marina Ottaway s termínem semiautoritarismus (*Semi-authoritarianism*) (Holzer a Balík 2007: 51-52).

Problematiku tohoto pojmu vyřešil Steven Levitský a Lucan A. Way, když analyzovali tzv. „třetí vlnu demokratizace“ v 90. letech minulého století. V jejich publikaci *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War* byla stanovena stěžejní teorie hybridního režimu, která jasně vymezuje rysy tohoto zřízení. Nejdůležitější pasáží této knihy je její úvod, kde Levitský a Way definovali nejčastější druh hybridního režimu, kterým je tzv. „soutěživý autoritarismus“ (*Competitive authoritarianism*) (Levitsky a Way 2010: 3-37).

1.4. Soutěživý autoritarismus

Soutěživý autoritarismus je civilní režim ve kterém formálně existují demokratické instituce, prostřednictvím nichž je možné získat politickou moc. Jenomže stávající zástupci státních orgánů zneužívají tuto moc proti svým politickým oponentům. V takovémto režimu funguje politická soutěž, protože opoziční strany mají právo využívat demokratické instituce v boji o moc, ale zřízení není demokratické, jelikož politické spektrum je silně zmanipulované ve prospěch současných vládních představitelů. Ačkoliv zde dochází ke „skutečné“ politické soutěži, tak je toto klání

velmi nespravedlivé a limitované pro zástupce opozice, protože obvykle vyhraje vládní strana, která se tak udrží u moci (Levitsky a Way 2010: 5).

Podle Levitského a Waye je soutěživý autoritarismus druh hybridního režimu, který má rysy demokracie, tak i autoritarismu. Aby oba autoři mohli odlišit soutěživý autoritarismus od demokratického režimu, tak využili tzv. „minimální definice demokracie“, která zahrnuje čtyři znaky: 1) svobodné, spravedlivé a soutěživé volby; 2) hlasovací právo pro všechny plnoleté občany; 3) širokou ochranu občanských svobod, která zahrnuje svobodu slova, tisku a sdružování; 4) absence tzv. „opatrovnických“ autorit (např. vojenské složky, monarchisté nebo náboženské instituce), které omezují oficiálně zvolené vládní představitele. V podstatě jsou tyto čtyři znaky součástí Shumpeterovy definice minimální demokracie (Schumpeter 2004: 303).

Levitský a Way k těmto čtyřem rysům přidali ještě páté kritérium, kterým je *existence přiměřeně vyrovnaných podmínek mezi vládními zástupci a opozicí*. Toto kritérium rovněž zkoumá, jaké výhody mají zástupci vlády vůči opozici. Je pravda, že i v demokratických režimech mají vládní zástupci určité výhody, kterými jsou formy sponzorských prací, klientské sociální politiky a privilegovaný přístup do médií a k financím. Jenomže vládní představitelé demokratických zřízení nepoužívají tyto výhody, aby podkopávali kapacity opozice v politické soutěži (Levitsky a Way 2010: 5-6).

Rovněž oba autoři museli odlišit soutěživý autoritarismus od nesoutěživého autoritarismu, protože soutěživý autoritarismus funguje na jiných principech než nesoutěživý autoritarismus. Levitský a Way definovali nesoutěživý autoritarismus jako tzv. „plný autoritarismus“ (*Full authoritarianism*). Na rozdíl od soutěživého autoritarismu, kde existují určité demokratické instituce, tak v nesoutěživém autoritarismu nefungují na národní úrovni žádné demokratické instituce⁹. V tomto hegemonickém režimu fungují demokratické instituce pouze na „papíře“ a jejich činnost je v mnoha ohledech silně regulována a řízena vládní garniturou. V nesoutěživém autoritarismu dochází k volebním represím, omezování opozičních kandidátů a k volebním podvodům, které vždy přinesou jasnou výhru pro vládní stranu. Velká část opozice je součástí undergroundu, kde aktivně vystupuje a kritizuje stávající nedemokratický režim. Rovněž tito jedinci mohou být ve vězení, nebo působit v exilu (Levitsky a Way 2010: 6-7).

⁹ Levitský a Waye uvedli jako příklady Čínu, Kubu nebo Saudskou Arábii

Významným rozdílem mezi soutěživým autoritarismem a plným autoritarismem je ústavní nastavení obou zřízení. V režimu soutěživého autoritarismu existuje ústavní nastavení, prostřednictvím něhož mohou zástupci opozice smysluplně bojovat o politickou moc. Volby probíhají pravidelně a opoziční strany nejsou právně postihovány za jejich účast. Opoziční strany mají rovněž právo přijímat členy, organizovat volební kampaně a vytvářet stranické kanceláře a buňky. Zřídka mohou být někteří zástupci opozice ve vězení nebo působit v exilu. V režimu soutěživého autoritarismu jsou dostatečně smysluplné demokratické postupy, které opoziční skupiny berou vážně a využívají je v boji o politickou moc (Levitsky a Way 2010: 7).

Hlavní odlišnost mezi soutěživým autoritarismem a demokratickým režimem spočívá v tom, že vládní představitelé soutěživého autoritarismu více zneužívají jeden ze tří rysů, který definuje demokracii. Těmito znaky jsou svobodné volby, široká ochrana občanských svobod a přiměřeně vyrovnané podmínky mezi vládními zástupci a opozicí. Právě tato porušování analyzoval Levitský a Way na volbách, občanských svobodách, přístupu ke zdrojům, médiím a na právním systému (Levitsky a Way 2010: 7-12).

1.4.1. Volby v soutěživém autoritarismu

Volby jsou prvním podstatným znakem demokracie. V demokratickém režimu jsou volby svobodné, protože během jejich konání nedochází k volebním podvodům a zavražďování voličů. Rovněž jsou tyto volby spravedlivé, jelikož opoziční strany mají právo vytvářet svobodně své volební kampaně. To znamená, že zástupci opozice nejsou pod vlivem represí nebo fyzického obtěžování a není jim systematicky odepřen přístup do médií nebo dalších kritických zdrojů (Levitsky a Way 2010: 7).

Naproti tomu v režimu plného autoritarismu jsou nesoutěživé vícestranické volby nebo vůbec neexistují. Volby mohou být považovány za nesoutěživé když: 1) je většině kandidátů formálně zakázáno účastnit se voleb nebo jsou z nich pravidelně vylučováni; 2) represe nebo legální kontroly efektivně zabraňují opozičním stranám organizovat volební kampaně; 3) podvod je tak masivní, že neexistuje prakticky žádný pozorovatelný vztah mezi preferencí voličů a oficiálním volebním výsledkem (Levitsky a Way 2010: 7).

Režim soutěživého autoritarismu spadá mezi tyto dva extrémy. V tomto režimu volby mají soutěživý charakter a většina opozičních kandidátů je jen někdy vyloučena. Opoziční strany mají právo vytvářet svoje volební kampaně. V průběhu voleb nejsou

takové citelné volební podvody jako v režimu nesoutěživého autoritarismu. Nicméně volby jsou často nesvobodné a téměř vždy nespravedlivé. V některých případech jsou volby porušované za pomoci manipulování seznamu voličů, vyprazdňování volebních urn, nebo falšování volebních výsledků.¹⁰ Během voleb může také docházet k zastrašování opozičních aktivistů a volebních pozorovatelů, nebo vytvoření opozičních „no-go areas.“¹¹ Naproti tomu nedochází k dostatečně závažnému nebo systematickému potlačování volebních kampaní opozičních stran. Volební proces a přepočítání hlasů jsou relativně čisté, ale nerovnoměrné podmínky mezi vládními představiteli a opozicí vytvářejí nespravedlivý průběh volebního procesu.¹² V tomto případě dochází k nerovnoměrnému přístupu k financím a médiím nebo stávající vládní špičky zneužívají státní instituce k organizaci nespravedlivých voleb bez použití násilí či podvodu¹³ (Levitsky a Way 2010: 8).

1.4.2. Občanské svobody v soutěživém autoritarismu

Občanské svobody jsou druhým významným rysem demokracie. V demokratických režimech občanské svobody zahrnují především právo na svobodu slova, tisku a sdružování. Tyto demokratické svobody jsou chráněny a deklarovány ústavou. Ačkoliv mohou být tato práva pravidelně porušována, tak jejich nedodržování nijak zásadně neohrožuje schopnosti opozice v boji o politickou moc s vládními představiteli. Naproti tomu základní občanské svobody v plném autoritarismu jsou pokaždé systematicky potlačovány. Opoziční strany, občanská sdružení a média nemají ani minimální ochranu ze strany státu.¹⁴ Výsledkem tohoto státního nastavení je, že opozice provádí svoje aktivity v undergroundu nebo působí v exilu (Levitsky a Way 2010: 8).

V režimu soutěživého autoritarismu jsou občanské svobody garantovány a v určitých mezích respektovány. Nezávislá média formálně fungují a opoziční skupiny mohou legálně provádět svoje aktivity. To znamená, že opozice má právo svobodně se sjednocovat a následně i protestovat proti stávající vládě. Jenomže dochází i k častému porušování občanských svobod. Opoziční politici, nezávislí soudci, novináři,

¹⁰ Levitský a Waye uvedli jako příklady volby v Dominikánské republice z roku 1994 a ukrajinské volby z roku 2004.

¹¹ Tzv. „no go areas“ jsou menší oblasti, které ovládají para militantní organizace a snaží se zabránit vstupu bezpečnostních složek státu (armáda a policie) do těchto lokací. Tyto „no go areas“ jsou například v Kambodži nebo v Zimbabwe.

¹² Tento fenomén se vykytuje především v Botswaně.

¹³ Levitský a Waye uvádí, že takovýto případ se stal v roce 1994 v Mexiku.

¹⁴ Tento případ se vykytuje v Egyptě nebo v Uzbekistánu

lidskoprávní aktivisté a další vládní kritici jsou předmětem fyzického obtěžování, zatýkání a v některých případech i násilného a ozbrojeného útoku. Nezávislá média jsou opakovaně ohrožována, napadána a některá mají dokonce pozastavenou činnost nebo jsou zavřena. V některých režimech dochází k otevřené represi, která zahrnuje zatýkání opozičních lídrů, zabíjení opozičních aktivistů a násilné potlačování protestů vůči stávajícímu režimu.¹⁵ Pokud režim soutěživého autoritarismu provádí takovéto násilné akce vůči opozici, tak se tímto svým chováním přibližuje k plnému autoritarismu (Levitsky a Way 2010: 8).

Režim soutěživého autoritarismu spíše porušuje občanské svobody prostřednictvím tzv. „legálních represí.“ Součástí této formy represe je například zvyšování daní, které zamezí nebo úplně pozastaví činnost méně bohatých opozičních stran. Vládnoucí politické elity rovněž uráží zástupce opozice za pomoci pomluv a pošpiňování jejich dobrého jména, aby tím zdiskreditovaly jejich politické aktivity. Dále vláda začne omezovat práva významným a důležitým činitelům, pokud poskytují finanční podporu opozici. V tomto ohledu vládní představitelé obviní danou osobu z daňových úniků, a následně ji uvězní a zabaví majetek.¹⁶ Soutěživý autoritarismus také zneužívá právní systém, když transformuje soudní a daňové agentury do jakéhosi „spráteleného štítu.“ Režim potom používá tento štít jako prostředek k legálnímu potlačování opozice.¹⁷ V hybridním režimu však nejčastěji dochází k obviňování z korupce.¹⁸ Tento druh represí má především univerzální charakter (Levitsky a Way 2010: 9).

Asi nejvíce rozšířenou formou legální represe je urážení nebo omezování práv novinářů, editorů a médií. Potlačování médií může nastat, když stávající režim prochází politickou nebo ekonomickou krizí. Na tuto krizi vláda reaguje tím, že začne obviňovat novináře z hanobení vlády, čímž následně umlčí vlnu kritiky.¹⁹ V některých případech vedly opakované a nákladné soudní procesy k umlčení mnoha nezávislých sdělovacích prostředků, protože již neměly potřebný kapitál na svůj provoz.²⁰ V dalších případech se

¹⁵ Levitský a Wayne uvedli jako příklady Kambodžu, Zimbabwe a Ruskou federaci pod vedením Vladimira Putina.

¹⁶ Tento případ se stal v Rusku v roce 2003, kde byl takto zatčen ropný magnát Michail Chodorkovský

¹⁷ Tento sofistifikovaný systém represí používal Fujimori v Peru

¹⁸ V Malajsii za Mahathira Muhammada nebo na Ukrajině za vlády Leonida Kučmy

¹⁹ Takovéto případy se udály v Malajsii v roce 1998-1999, v Kamerunu během roku 1990 a v Chorvatsku v roce 1997

²⁰ Především v Bělorusku, Kambodži a Rusku

nezávislá média uchýlila k autocenzuře, kvůli obavám z možného soudního sporu (Levitsky a Way 2010: 9).

Přestože „legální“ a další druhy represí nejsou v soutěživém autoritarismu natolik silné, aby přinutily opozici odejít do undergroundu nebo do exilu, tak je jasné, že překračují meze, které jsou přípustné pro demokracii. Zvyšování nákladu na opoziční aktivity přesvědčí i ty nejodvážnější aktivisty, aby zůstali na okraji a nezapojovali se do politického dění. Naproti tomu zvyšování nákladů na kritické mediální pokrytí přinutí některá média k autocenzuře. Dokonce i přerušované porušování občanských svobod může bránit opozici v boji o politickou moc se zástupci stávajícího režimu (Levitsky a Way 2010: 9).

1.4.3. Nerovné podmínky mezi vládními představiteli a opozicí

Součástí většiny režimů soutěživého autoritarismu jsou nerovné podmínky mezi vládními zástupci a opozicí. Konkrétní stupně politických výhod existují i ve všech demokraciích. V nově etablovaných demokratických režimech funguje určitá forma klientelismu a politizace státní byrokracie.²¹ Levitský a Way stanovili několik hypotéz pro rozlišení spravedlivé a nespravedlivé soutěže. Oba autoři přepokládají, že nespravedlivé podmínky nastávají, když dochází ke zneužívání státních institucí v rámci vytváření obstrukcí stranického systému, vládní představitelé systematicky zvýhodňují svůj přístup ke zdrojům na úkor opozice, schopnosti opozice jsou vážně limitovány, co se týče organizace a volební soutěže. Levitský a Way vytvořili prostřednictvím těchto hypotéz tři kritéria nerovných podmínek mezi vládou a opozicí. Těmito kritérii jsou *přístup ke zdrojům a médiím a nefungující právní systém* (Levitsky a Way 2010: 9-10).

1.4.3.1. Nerovný přístup ke zdrojům

Prvním rysem nerovnoměrných podmínek mezi vládními zástupci a opozicí je nerovný přístup k zdrojům. Nerovný přístup ke zdrojům vzniká, když vládní představitelé využívají stát k vytváření nebo zachování rozdílu ve zdrojích, které brání opozici soutěžit ve volbách. Tento přístup zahrnuje několik možností. Za prvé, vláda může řídit tok státních zdrojů pro jednotlivé opoziční strany. V některých případech je toto financování zcela legální. V tomto ohledu je vládnoucí strana financována zvláštním ministrem anebo oficiálními státními podporami, aby mohla vyloučit ostatní opoziční strany z boje o

²¹ Především ve státech východní Evropy a Latinské Ameriky

politickou moc.²² Tento druh podpory je většinou ilegální než legální, protože slouží k tomu, aby vládnoucí představitelé byli znovuzvoleni (Levitsky a Way 2010: 10).

Dále vláda využívá pro svoji nerovnou volební kampaň různé prostředky, které opozice nemá k dispozici nebo na ně nemá potřebný kapitál. Tyto prostředky představují především státní budovy, vozidla a různé formy komunikačních kanálů. Prostřednictvím těchto prostředků je vládní strana schopna vytvořit lepší mobilizaci a kontakt s voliči, který vládním špičkám poskytuje lepší šance na vítězství než zástupcům opozice. V rozvinutějších státech pojímala tato mobilizace nejen níže postavené byrokraty ale i zástupce soukromého sektoru,²³ který může na těchto kampaních protestovat vůči stávající vládě. Naproti tomu v méně rozvinutých zemích se slabým soukromým sektorem může být takovéto zneužití vládních zdrojů velkou výhodou pro zástupce současné vlády (Levitsky a Way 2010: 10).

Vládní představitelé rovněž mohou monopolizovat přístup k financím ze soukromého sektoru. Vládnoucí strana začne provádět diskrétní kontroly kreditů, licencí, státních kontraktů a dalších zdrojů, které mohou stranu obohatit prostřednictvím státního vlastnictví.²⁴ Tyto prospěšné společnosti nebo zastupující firmy potom přispívají do stranické pokladny vládnoucí strany nebo do ekonomického sektoru vládních představitelů. Vládnoucí strany také kontrolují stát v rámci utváření multi miliardového obchodního impéria.²⁵ Státy dále mohou odmítat přístup politickým stranám ke zdrojům. Za prve byznys, který financují opoziční strany, může být pod vlivem sankcí stávajících autorit. Za druhé, podnikatelé, kteří financují opoziční strany, jsou umístěny na tzv. černou listinu. Vláda odmítá kontrakty těchto podnikatelů a otevřeně poškozují jejich byznys.²⁶ A za třetí, vláda může odmítnout opoziční straně přístup k financím kvůli tomu, že by to byla pro vládní špičky ekonomická sebevražda²⁷ (Levitsky a Way 2010: 10-11).

1.4.3.2. Nerovný přístup do médií

Druhým znakem nerovnoměrných podmínek mezi vládními zástupci a opozicí je nerovný přístup do médií. Nerovný přístup do médií začíná, když opoziční strany nedostávají prostor nebo mají jen striktně omezenou dobu, kdy mohou propagovat svoje

²² Tento případ se stal v Guyaně a Zimbabwe v roce 1980

²³ Součástí soukromého sektoru jsou například učitelé, lékaři a další druhy profesí.

²⁴ Tento případ se vyskytl na Taiwanu.

²⁵ Příklad Taiwanu a Malajsie

²⁶ Příklad Ghany

²⁷ Tento postup aplikovala Kambodžská vláda proti opoziční straně Sama Rainsyho (SPR)

názory v různých komunikačních kanálech. Přístup do médií může být omezen několika způsoby. Nejčastěji dochází ke kombinaci předpojatosti a širokého stranického pokrytí v rámci mediálního vysílání. V mnoha soutěživých autoritarismech stát kontroluje všechny televizní stanice a většinu rozhlasových vysílání. Ačkoliv mohou nezávislé noviny a časopisy svobodně publikovat, tak nemají velkou čtenářskou pozornost. Pokud je rádio a televize řízena státem a státem řízené kanály jsou zaujaté ve prospěch vládnoucí strany, tak opozice má odepřený přístup do médií (Levitsky a Way 2010: 11).

Na druhou stranu soukromá média mají určité pole působnosti, ale hlavní sdělovací prostředky jsou propojeny s vládnoucí stranou prostřednictvím třetí osoby, patronátu, či dalších nezákonných prostředků. Za prvé, nejvyšší státní představitelé mohou kontrolovat televizní pokrytí skrze soukromé mediální entity, které tvoří rozsáhlou síť.²⁸ Za druhé, všechny soukromé noviny a televizní stanice mohou být kontrolovány jednotlivými subjekty nebo firmami, jež jsou úzce provázány s vládnoucí politickou stranou.²⁹ A za třetí, soukromé televizní stanice mohou uzavřít bilaterálně výhodnou dohodu se státními lobbisty, kteří poskytnou televizní stanici finanční podporu a televizní stanice na oplátku omezí přístup opozičním stranám do jejich pořadů a vysílání³⁰ (Levitsky a Way 2010: 11).

1.4.3.3. Nefungující právní systém

Třetím a zároveň posledním rysem nerovných podmínek je nefungující právní systém. V mnoha soutěživých autoritarismech jsou zástupci soudů, volební komise a další nezávislé složky právního systému ovlivňováni za pomoci vydírání, uplácení a zavražďování. Výsledkem takového chování vlády je, že legální a další státní agentury jsou nastaveny tak aby rozhodovaly vždy ve prospěch stávajících elit. Díky takto nastaveným institucím mají vládní představitelé volnou ruku k páčání nezákonných činností, které zahrnují porušování demokratických zásad. Když vládní garnitura má pod kontrolou soudní a volební orgány, tak může snadno změnit ústavu a zavést třetí funkční období pro prezidenta.³¹ Dále může ústavní soud zrušit nebo pozastavit impeachment vůči prezidentovi, který spustil parlament.³² Anebo volební orgány mohou vyhlásit referendum o odvolání prezidenta za neplatné kvůli neplatným podpisům.

²⁸ Tento sofistikovaný systém hojně využíval ukrajinský prezident Leonid Kučma

²⁹ Tento případ se stal v Malajsii

³⁰ Tento systém se objevil v Peru za vlády Alberta Fujimori

³¹ Tato situace nastala v roce 2000 v Peru za vlády Fujimoriho

³² Tato situace nastala v běloruském režimu Aleksandra Lukašenka

Tímto aktem se referendum odloží do té doby, než prezident získá zpět podporu svých občanů, aby v referendu nebyl odvolán z funkce³³ (Levitsky a Way 2010: 12).

V závěru výzkumu Levitský a Way vytvořili tabulku, v níž shrnuli nejvýznamnější rozdíly mezi demokratickým zřízením, plným autoritarismem a režimem soutěživého autoritarismu. Právě tato tabulka bude sloužit jako celkové shrnutí hybridního režimu v rámci teoretického rámce (Tabulka č. 2).

Tabulka č. 2. - Porovnání demokracie, soutěživého autoritarismu a uzavřeného režimu

	Demokracie	Soutěživý autoritarismus	Plný autoritarismus
Status klíčových demokratických institucí	Systematicky respektovány. Jsou považovány za jedinou cestu k politické moci	Existují a jsou smysluplné, ale jsou systematicky zneužívány ve prospěch vládních představitelů. Jsou považovány hlavní cestu k politické moci	Neexistují nebo je snížen jejich status. Nejsou považovány za cestu k politické moci.
Status opozice	V rámci voleb má opozice více méně stejné postavení jako stávající vládní představitelé.	Hlavní opoziční strany jsou legální a mají právo otevřeně soutěžit v rámci voleb, ale jsou znevýhodňovány ze strany vládních představitelů.	Hlavní opoziční strany jsou zakázány nebo fungují v undergroundu anebo působí v exilu.
Úroveň nejistoty	nízká	Menší než u demokracie, ale vyšší než u plného autoritarismu.	vysoká

Zdroj: Levitský a Way 2010: 13

Levitský a Way považují soutěživý autoritarismus za hybridní režim, který se nachází mezi demokracií a autoritarismem. Ačkoliv oba autoři vytvořili funkční teorii hybridního režimu a definovali jeho charakteristické rysy, tak v rámci analýzy opomněli jeden důležitý aspekt, který může zásadně ovlivnit výsledek voleb. Tímto aspektem je *registrace voličů a politických stran*. Je pravda, že registrace voličů a stran je součástí voleb a volebních systémů, ale to neznamená, že by nemohla být zakomponována do teorie hybridního režimu. Právě začlenění registrace voličů a stran do teorie hybridního režimu může ukázat, jak vládní představitelé povolují svým občanům a politickým stranám aktivně se účastnit voleb a zdali nevytvářejí nějaké obstrukce nebo protekce

³³ Tímto krokem se udržel u moci venezuelský prezident Hugo Chavez během roku 2003

v rámci přístupu do voleb. Práce tento aspekt zahrne do svých kritérií výzkumu v rámci povahy mosambického režimu.

1.4.4. Kritéria pro výzkum hybridního režimu

Pro analýzu současného charakteru mosambické zřízení využije autor kritéria hybridního režimu, které definovali Levitský a Way. Kromě těchto kritérií použije autor svoje měřítko, kterým je *registrace voličů a stran*. V tomto ohledu bude výzkum režimu v Mosambiku zahrnovat tato kritéria: *přístup ke zdrojům a médiím, právní systém, svoboda ve volbách, občanské svobody* a nově stanovené kritérium *registrace voličů a politických stran*.

Kritérium *přístup ke zdrojům* zjistí, zdali vládní představitelé Mosambiku mají lepší přístup ke zdrojům než opozice a také jestli s těmito zdroji nakládá v neprospěch opozičních stran. Kritérium *přístup k médiím* určí, zda vládní představitelé Mosambiku mají lepší přístup do médií než zástupci opozice v rámci prostoru pro vyjadřování svých politických názorů, kampaní, kritických názorů a dalších činnosti, které jsou spojeny s volbami. Kritérium *právní systém* stanoví, zdali vládní špičky Mosambiku zneužívají různé státní instituce k potlačování činnosti opozičních stran, které jim mohou omezit účast ve volbách (Tabulka č. 3).

Kritérium *svoboda ve volbách* přezkoumá, jestli vládní představitelé Mosambiku ovlivňují volby nějakými nelegitimními prostředky. Kritérium *občanské svobody* analyzuje, zda vládní elity Mosambiku omezují svobodu projevu a sdružování, opoziční volební kampaně, činnosti nezávislých medií a mnoho dalších občanských svobod. Nově stanovené kritérium *registrace voličů a politických stran* zjistí, zdali vládní představitelé Mosambiku zamezují registraci některým Mosambičanům či politickým stranám. Dále se toto kritérium zaměří na výzkum překážek, které by mohly zabránit nějakému jedinci kandidovat na post hlavy státu či do parlamentu (Tabulka č. 3).

Tabulka č. 3 - Úroveň dodržování a porušování kritérií

	Demokracie	Soutěživý autoritarismus	Plný autoritarismus
Registrace voličů a politických stran	Provádí se a je bez obstrukcí	Provádí se a pouze výjimečně je někomu zakázána registrace	Provádí se, ale má celou řadu obstrukcí
Přístup ke zdrojům	Rovný	Vládní strana má vždy lepší přístup než opozice	Opozice nemá žádný přístup nebo jen velmi malý
Přístup do médií	Rovný	Vládní strana má vždy lepší přístup než opozice	Opozice nemá žádný přístup nebo jen velmi malý
Občanské svobody	Neomezené	Mírně omezené	Malé nebo žádné
Svoboda ve volbách	Neomezená	Mírně omezená	Malá nebo žádná
Právní systém	Spravedlivý	Většinou funguje ve prospěch vládní strany, ale opozice se může bránit prostřednictvím různých petic a stížností	Pokaždé funguje ve prospěch vládní strany a opozice se nemůže bránit prostřednictvím různých petic a stížností nebo jen velmi omezeně

Zdroj: vytvořeno autorem

Tato kritéria budou hodnocena podle úrovně jejich dodržování a porušování. Jestliže dané kritérium nebude vůbec omezováno, tak autor klasifikuje jednání mosambické vlády jako demokratické. Naproti tomu když dojde k mírnému porušování stanovených kritérií, tak autor posoudí vystupování vlády Mosambiku jako soutěživě autoritářské. A pokud budou tato kritéria silně potlačována, tak autor určí chování mosambické vlády jako plně autoritářské (Tabulka č. 3).

2. Přejchod k demokracii v Mosambiku

Tato kapitola aplikuje Przeworského etapy přechodu k demokracii, které definoval teoretický rámec. Nejprve však autor představí krátký historický kontext Mosambiku, v němž odbojové hnutí Fronta za osvobození Mosambiku (Frente de Libertação de Moçambique - FRELIMO) vedlo národně osvobozenecný boj³⁴ proti portugalské koloniální nadvládě. FRELIMO, které bylo založeno³⁵ v Tanzanii během roku 1962, chtělo tímto bojem vyvinout dostatečný nátlak na portugalské představitele,³⁶ aby Mosambik získal úplnou nezávislost jako ostatní africké státy během tzv. Roku Afriky.³⁷ Následně se autor zaměří na politický vývoj Mosambiku po získání nezávislosti, kde se etabloval marxistický režim pod vedením FRELIMO. Nakonec autor aplikuje Przeworského teorii přechodu k demokracii, prostřednictvím níž mosambický režim nejdříve liberalizuje a postupně i demokratizuje.

2.1. Mosambická cesta od nezávislosti k marxismu

Vznik samostatného mosambického státu byl úzce spjatý s historií Portugalska, protože Mosambik byl součástí portugalské koloniální správy až do roku 1975. Uvolňování portugalské koloniální správy začalo v roce 1972, když byl v Lisabonu schválen zákon o revizi portugalské ústavy. Podle tohoto zákona přestal být Mosambik portugalskou provincií a byl tak prohlášen za „stát.“ Tamní delegáti a zástupci bělošské komunity žádali mnohem více rozhodovacích pravomocí. Stávající portugalský premiér Marcelo Caetano, který v té době usiloval o vstup do Evropského hospodářského společenství (EHS), vyhověl tamním orgánům a přenechal jim více kompetencí v rámci zámořské správy (Klíma 2001: 150).

Tento vstřícný krok ze strany Portugalska více zintenzivnil národně osvobozenecný boj FRELIMO vedený Samorou Moisesem Machelem, který požadoval úplnou nezávislost Mosambiku. Prostřednictvím partyzánského boje získávali členové FRELIMO širší podporu obyvatelstva, čímž postupně rozšiřovali svoji základnu.

³⁴ FRELIMO začalo vést svůj národně osvobozenecný boj od roku 1964.

³⁵ FRELIMO vzniklo sloučením třech revolučních a nacionalistických organizací, kterými byla Národní demokratická unie Mosambiku (União Nacional Democrática de Moçambique - UDENAMO), Africká národní unie Mosambiku (União Nacional Africana de Moçambique - MANU) a Národní africká unie nezávislého Mosambiku (União Africana de Moçambique Independente - UNAMI) (Reis 2012: 2).

³⁶ Do roku 1968 vyvíjelo FRELIMO tlak na nechvalně známého portugalského premiéra Antónia de Oliveira Salazara a později na Marcela Caetana

³⁷ Rok Afriky se uskutečnil v průběhu roku 1960, kde získalo nezávislost 14 francouzských kolonií (Benin, Burkina Faso, Čad, Gabon, Kamerun, Konžská republika, Madagaskar, Mali, Mauretánie, Niger, Pobřeží slonoviny, Senegal, Středoafriická republika a Togo) dvě britské (Nigérie a Somálsko) a jedna belgická (Demokratická republika Kongo).

Caetano nasadil proti příslušníkům FRELIMO svoje portugalsko-africké jednotky, které měly Machelovým snahám zabránit. Caetánův záměr se však setkal s velkým odporem především ze strany Velké Británie, jež byla blízkým spojencem Portugalska (Klíma 2001: 152-153).

V průběhu dubna roku 1974 jednal Jorge Jardim³⁸ s premiérem Caetánem o možnosti nezávislosti Mosambiku za podpory většiny okolních afrických států. Caetano tuto alternativu odmítl a řekl Jardimovi že zašel příliš daleko, protože se o tomto kroku neporadil s vedením. Nicméně za pár dní po tomto setkání proběhla v Portugalsku tzv. karafiátová revoluce, která ukončila Caetánův autoritářský režim Estado Novo. S pádem stávajícího portugalského systému se otevřela cesta pro demokratizaci Mosambiku. Okamžitě začalo propouštění politických vězňů a mnoho mosambických hnutí manifestovalo svoje názory jako například Sjednocená Mosambická skupina (Grupo Unido de Moçambique - GUMO), Hnutí za nezávislost Mosambiku (Movimento para a Independência de Moçambique - MIMO), Mosambické demokratické hnutí (Movimento Democrático de Moçambique - MODEMO) a Mosambické umírněné hnutí (Movimento Moderado Moçambicano - MMM). Naopak představitelé FRELIMO se snažili plně využít problémů uvnitř vrcholné portugalské politiky a napětí mezi zástupci hnutí ozbrojených sil (Movimento das Forças Armadas - MFA³⁹) a reprezentanty bělošské komunity v Mosambiku. V tomto ohledu obnovili členové FRELIMO svoje válečné operace, aby posílili svoje vyjednávací pozice při nevyhnutelných rozhovorech s vrcholnými portugalskými činiteli (Klíma 2010: 201-202).

Zpočátku vyjednávání mezi portugalskými zástupci a diplomaty FRELIMO nepřinášelo žádný výsledek, protože obě strany měly rozdílné názory na průběh dekolonizace. Jenomže nátlak ze strany generálního tajemníka Organizace spojených národů (OSN) Kurta Waldheima urychlil celý vyjednávací proces. V půlce srpna roku 1974 se Melo Antunes, Mario Soares a Almedia Santos se snažili vytvořit závěrečnou dohodu, kterou nakonec uzavřeli začátkem září v zambijské Lusace. Schválená smlouva však vyvolávala spory mezi oběma delegacemi, protože představitelé Portugalska chtěli oboustrannou provizorní vládu co nejdéle. Naopak reprezentanti FRELIMO chtěli převzít moc co možná nejdříve. Dále Portugalci žádali rovnost ministerských křesel pro obě strany, zatímco příslušníci FRELIMO chtěli více křesel pro sebe, protože

³⁸ Jorge Jardim byl agronom a podnikatel, který v Mosambiku zastupoval portugalskou koloniální správu.

³⁹ Právě hnutí ozbrojených sil zorganizovalo tzv. karafiátovou revoluci, kde svrhlo Caetánův režim. Na Caetánovo místo nastoupili nižší důstojníci tzv. „kapitáni“ v čele Antóniem de Spínolou.

reprezentovali skutečné rozložení sil v zemi. Na základě uzavřené smlouvy získali členové FRELIMO šest ministerských postů, naproti tomu zástupci MFA pouze tři křesla. Žádný další politický subjekt do transformace země již nezasáhl, což znamenalo, že povahu nezávislosti určovala pouze vůle příslušníků FRELIMO (Klíma 2010: 203).

Provizorní vláda zahájila svoji činnost 21. září 1974. Primárním cílem této vlády bylo předat řízení státu do rukou mosambického lidu. Nejprve docházelo ke stahování portugalských vojáků ze země, kteří se postupně vraceli zpět do Portugalska. Představitelé FRELIMO schválili nový zákoník práce, jenž zaváděl rovnostářství a ukončil tak éru hospodářské soutěže. Dále zástupci FRELIMO začali budovat své akční skupiny (*grupos dianmizadores*), prostřednictvím nichž by si zajistili absolutní vliv na všech pracovištích po celém Mosambiku. Vzrůstající moc reprezentantů FRELIMO odstartovala perzekuci obyvatel s odlišnými názory, což přimělo většinu portugalských bělochu odejít z Mosambiku a vrátit se zpět do Portugalska. V květnu roku 1975 schválili členové Ústředního výboru (ÚV) FRELIMO novou mosambickou ústavu, která byla odvozena od Sovětského svazu. Dne 25. června 1975 vyhlásil Samora Machel samotnou nezávislost Mosambiku v hlavním městě Lourenço Marques⁴⁰ na stadionu Machava, čímž ukončil koloniální historii. Tímto aktem vznikla Mosambická lidová republika (República Popular de Moçambique) (Klíma 2010: 206-207).

Vyhlášením nezávislosti byla ukončena prozatímní portugalsko-mozambická vláda, která fungovala od 20. září 1974 do 25. června 1975. Hned po nástupu k moci čelili představitelé FRELIMO různým nepokojům a stávkám uvnitř společnosti. Machel se musel také vypořádat s odchodem portugalských odborníků, ztrátou kapitálu a narušenou ekonomikou. Nedostatečně rozvinutá, válkou zpustošená a etnicky rozmanitá země postrádala kvalifikované lidi, kteří by mohli Mosambik pozvednout a rozvinout. Zbylí „experti“ nabídli pouze perspektivu socialismu v klasickém marxistickém pojetí (Henriksen 1978: 443).

Ekonomická krize Mosambiku se postupně prohlubovala a tak Machel požádal o pomoc Sovětský svaz, který byl jeho blízký spojenec. Sověti okamžitě vyslali do Mosambiku svoji delegaci s experty. Tito poradci poskytli Machelově vládě hospodářskou, finanční a materiální pomoc, prostřednictvím níž se mohli zástupci FRELIMO udržet u moci. Experti rovněž doporučili Machelovi, aby začal s pozvolnou

⁴⁰ Lourenço Marques bylo později přejmenováno na Maputo.

kolektivizací a znárodněním pozemků a nemovitostí,⁴¹ která by se poté stala hlavním ekonomickým motorem země. Nakonec měla Machelova vláda posunout svůj boj do fáze tzv. „lidově demokratické revoluce,“ která postupně vytvoří podmínky na přechod k socialismu (Simpson 1993: 332).

Proti vládě příslušníků FRELIMO aktivně vystupovalo rebelské hnutí vedené Afonsem Dhlakamou, které se nazývalo Mozambický národní odpor (Resistencia Nacional Moçambicana - RENAMO). RENAMO se zrodilo jako kontrarevoluční hnutí podporované bílou vládnoucí elitou z Rhodesie. Když v roce 1980 Rhodesie⁴² vyhlásila nezávislost, tak RENAMO začalo získávat podporu od představitelů apartheidu z Jihoafrické republiky (JAR). Dhlakama veřejně obviňoval představitele FRELIMO, že utiskují a poškozují etnické skupiny ze středu země, kde mělo RENAMO nejvíce příznivců. Tento spor vyústil v občanskou válku, která trvala 16 let (Reis 2012: 5).

Utuzování mosambického režimu pokračovalo během února roku 1977, kdy se konal třetí kongres FRELIMO.⁴³ Na tomto kongresu se hnutí FRELIMO oficiálně transformovalo na politickou stranu marxistického ražení. Členové FRELIMO přijali marxismus-leninismus jako oficiální ideologii (Reis 2012: 7). V srpnu roku 1978 schválili zástupci Machelovy vlády doplňky ústavy, které určily, že Mosambik bude směřovat k „*lidově demokratickému režimu*“ a formovat „*materiální a ideologické základy socialistické společnosti*“ (Klíma 2007: 131). Utuzování režimu bylo završeno tím, že byla zrušena stávající policie, kterou nahradila tzv. „*Lidová policejní síla*.“ Tento nový policejní útvar aktivně spolupracoval s armádou nejenom při obraně státu, ale také „*v boji proti kontrarevoluci*.“ Dále bylo znovuzavedeno bičování za drobné přestupky a vojenské tribunály odsuzovaly k trestu smrti „*kontrarevolucionáře a záškodníky*.“ Cílem těchto poprav byla „*obrana socialismu*“ (Klíma 2010: 217).

Smrt prezidenta Machela přerušila tento neúspěšný marxistický pokus. Dne 19. října roku 1986 umírá prezident Machel za podivných okolností při leteckém neštěstí, kdy se jeho letecký speciál zřítil nedaleko města Mbuzini v JAR. Všech 33 cestujících v letadle zahynulo včetně prezidenta Machela (Robinson 2006: 1). Úmrtí prezidenta Machela nebylo jediným důvodem omezování marxismu v Mosambiku. Dalšími příčinami může být změna mezinárodního prostředí, mocenskopolitický boj uvnitř země, ekonomické problémy a také konec studené války.

⁴¹ Začátkem května roku 1977 znárodnila Machelova vláda ropné rafinérie koncernu SONAREF a společnost SONAP přetvořila na státní podnik PETROMOC (Klíma 2010: 215).

⁴² Vzniklo Zimbabwe pod vedením Roberta Mugabeho.

⁴³ Tento kongres začal 2. února a skončil 7. února.

2.2. Liberalizace v Mosambiku

Po smrti prezidenta Machela se očekávalo, že členové nově etablované vlády budou pokračovat v jeho politice a vytvoří z Mosambiku socialistickou, rozvinutou a prosperující zemi. Jenomže k moci se nedostal Machelův politický proud reprezentovaný Almediem Santosem, protože prohrál nástupnický boj (Klíma 2010: 226-227). Začátkem listopadu roku 1986 se konalo mimořádné zasedání pléna ÚV FRELIMO, kde byl zvolen nástupce Machela. Novým prezidentem Mosambiku se stal Joaquim Alberto Chissano, který se od svého předchůdce výrazně lišil. Chissano byl tichý a přemýšlivý politik, jenž si vybudoval respekt už během přechodné vlády mezi rokem 1974-1975, kde zastával post předsedy. Od svého nástupu chtěl Chissano naplno využít svoje diplomatické schopnosti při jednání se zástupci opozice, snažil se zabránit ekonomické krizi prostřednictvím politických reforem na rozdíl od Machela, který zásadně odmítal jednat s opozicí (Klíma 2007: 141).

Tímto krokem reagovala Chissanova vláda na vnější politickou změnu ve východní Evropě a na tlak ze strany mezinárodního společenství. Právě události ve východní Evropě byly jedním z faktorů, které ovlivnily Chissanovu politiku a ukázaly mu, co by se mohlo stát, pokud by neotevřel prostor pro ostatní politické frakce. Chissano věděl, že je potřeba režim liberalizovat, protože jinak může dojít k sociální nespokojenosti z řad obyvatel a ke zvýšení napětí uvnitř mosambické společnosti, která už tak byla zdecimovaná občanskou válkou mezi představiteli vládní strany FRELIMO a příslušníky opozičního hnutí RENAMO. Chissano si také uvědomoval, že se postupně snižuje materiální podpora od Sovětského svazu, prostřednictvím níž by se mohl udržet u moci. Podpora ze strany Sovětského svazu ustávala, protože nový generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) Michail Sergejevič Gorbačov chtěl primárně řešit ekonomické problémy uvnitř SSSR. Časem Gorbačov přestal dodávat zbraně mosambické vládě, čímž Chissano neměl prostředky k potlačování opozice, která díky tomu získávala na síle (Simpson 1993: 332).

Ztráta spojence přiměla Chissana hledat pomoc na Západě. Pod nátlakem mezinárodního společenství přijali reprezentanti stávající vlády Mosambiku typické atributy západní společnosti. Tyto prvky zahrnovaly především volný trh, reformu hospodářské politiky a politický pluralismus. Mezinárodní dárci přesvědčili představitele Chissanovy vlády, že pouze politické reformy zajistí Mosambiku ekonomické benefity (Simpson 1993: 332).

Pohled Marca Simpsona na problematiku Mosambiku je v mnoha aspektech až příliš idealistický než realistický, protože opomíjí Chissanův pragmatický přístup k politice. Podle mého názoru Chissano nehledal pomoc na Západě z důvodu ztráty spojence, ale především kvůli ekonomickým problémům, které Mosambik sužovaly. V tomto ohledu nezbývalo Chissanovi nic jiného, než se obrátit směrem na Západ a přijmout určité prvky liberální společnosti, aby si tak zajistil potřebný kapitál na obnovu mosambické ekonomiky.

Po nástupu Chissana byl Mosambik v ekonomické krizi, která byla způsobena neefektivní politikou jeho předchůdce Machela. Chissanovým cílem bylo zastavit tuto prohlubující hospodářskou krizi, stabilizovat ekonomiku a hlavně získat západní zahraniční pomoc. Zahraniční pomoc získal Chissano v roce 1987 od Mezinárodního měnového fondu (MMF), když přijal Program ekonomické rehabilitace (Programa de Reabilitaffdo Economica). Tento program měl přetransformovat stávající centralizované socialistické plánování na systém volného trhu (Bowen 1992: 256). Výsledkem modernizace bylo odstranění státem garantovaných cen zboží, které bylo dostupné pro každého, což přinutilo obyvatele k drobnému podnikání a k prodeji přebytečného zboží za jakoukoliv smluvní cenu. Dále byla zpoplatněna školní docházka od sedmé třídy a návštěvy u lékaře. Jenomže kapitalismus přinesl i určitá negativa v podobě zvýšené kriminality a nárůst žebráků. Chissanův přístup k vládnutí však pomohl k větší sebereflexi strany FRELIMO, která postupně začala tolerovat rozmanité světové a náboženské názory (Klíma 2010: 227).

Zpočátku nechtěl Chissano s představiteli RENAMO vůbec jednat, protože RENAMO ničilo školy, sklady, mešity, celé vesnice, cementárny, cukrovary, naftovody, plantáže, doly a technologická zařízení svými neustálými ozbrojenými útoky. Svými útoky si chtěli zástupci RENAMO zajistit lepší vyjednávací pozici vůči reprezentantům FRELIMO. Jenomže RENAMO začalo postrádat smysluplný program, protože jejich vedení se postupně rozkládalo. Kromě slabého programu a institucionální fragmentace pocítovali členové RENAMO mezinárodní tlak, který ještě více znejistil toto partyzánské hnutí. V tomto ohledu byli vůdci RENAMA ochotni jednat s Chissanovou vládou v průběhu roku 1987 (Klíma 2007: 142-143). Výše zmíněnou toleranci náboženství jasně dokládá i fakt, že v roce 1988 se Chissano snažil za pomoci katolických biskupů kontaktovat příslušníky hnutí RENAMO. Tato Chissanova snaha však skončila neúspěchem a nepřinesla žádný uspokojivý výsledek. Celkově toto vyjednávají mezi zástupci FRELIMO a RENAMO nedopadlo vůbec dobře, protože

Chissanovi se nepodařilo uzavřít dohodu o příměří s Afonsem Dhlakamou (Klíma 2010: 227-229).

Gorbačovova perestrojka a problémy uvnitř Sovětského svazu pomohly prohloubit liberalizaci v Mosambiku, protože ovlivňovaly politické kroky jednotlivých představitelů v celém jihoafrickém regionu. V červnu roku 1989 se konal pátý sjezd ÚV FRELIMO, kde se reprezentanti vládní strany zřekli ideologie marxismu-leninismu (Reis 2012: 9). Tímto krokem se FRELIMO odpoutalo od své komunistické minulosti a započalo novou etapu vývoje jako sociálně demokratická strana. V průběhu ledna roku 1990 vytvořili členové vlády návrh nové mosambické ústavy, která měla velmi liberální atributy a demokratický charakter. Tento návrh prosazoval přímou volbu do parlamentu a hlavy státu prostřednictvím všeobecného volebního práva. Další součástí návrhu bylo zrušení článku o vedoucí úloze FRELIMO v mosambické společnosti, nezávislost soudní moci a právo na stávkou (Fiala 2015: 112). Občané Mosambiku okamžitě využili právo na stávkou a okamžitě začali protestovat kvůli špatné ekonomické situaci. Na vlnu stávek reagovala vláda zvýšením platů a dalšími profesními benefity (Klíma 2010: 230).

Kromě ekonomické a politické liberalizace snížila Chissanova vláda politický dohled nad médii, čímž de facto povolila svobodu slova v Mosambiku. Během vlády prezidenta Machela byla média pod silnou kontrolou státu, který díky nim mohl vytvářet oficiální státní propagandu a následně ji šířit do éteru. V průběhu druhé poloviny 80. let minulého století začali příslušníci opozičního hnutí RENAMO hlásat svoje názory skrze rádio a jejich oficiální noviny Hlas RENAMO (Voz da RENAMO), aby získali obyvatele Mosambiku na svoji stranu. Zástupci FRELIMO na to reagovali posílením politické propagandy, která významně ovlivnila důvěryhodnost státních médií. Vládní činitelé vytvářeli cenzuru oficiálních medií tím, že se vměšovali do jejich vedení a říkali jim, co mohou a co nesmějí vysílat či publikovat. Občané postupně ztráceli víru v objektivní zpravodajství ze strany státních médií, a tak začali projevovat větší zájem o zahraniční noviny, aby byli lépe informováni o tom co se děje v jejich zemi (Jones 2005: 25).

Od roku 1989 se začaly šířit zvěsti, že představitelé vládnoucí strany připravují legislativu o regulaci médií. Novináři přijali tyto zprávy negativně a zahájili oficiální protest proti tomuto nařízení. Kromě novinářů se do těchto protestů zapojily i členové různých mediálních organizací. Prezident Chissano ujistil všechny protestující novináře, že vláda žádný dokument o regulaci médií nepřipravuje. Dne 29. května roku 1990 uskutečnil prezident Chissano setkání s těmito nespokojenými novináři, kde jim

garantoval, že začlení svobodu slova a tisku do nové mosambické ústavy (Jone 2005: 26).

2.3. Demokratizace

Demokratizaci Mosambiku zahájilo první oficiální jednání mezi reprezentanty vládní strany FRELIMO a zástupci opozičního hnutí RENAMO, které se uskutečnilo v průběhu července roku 1990. Tyto rozhovory zprostředkovali členové katolického společenství Santo Egido v Římě (Klíma 2010: 230). Demokratizační proces pokračoval v srpnu roku 1990, kdy se Mosambická lidová republika přejmenovala na Mosambickou republiku (Republica de Mocambique) a příslušníci ústředního výboru FRELIMO schválili návrh na zavedení vícestranického systému (Fiala 2015: 112). Začátkem prosince skončilo první kolo římského jednání, kde zástupci FRELIMO a RENAMO podepsali dohodu. V této smlouvě se představitelé RENAMO zavázali, že nebudou napadat dopravní cesty z Beiry do Zimbabwe, pokud budou zimbabwští vojáci staženi z této oblasti (Klíma 2010: 230).

Nejvýznamnějším demokratizačním činem bylo schválení nové mosambické ústavy, která měla na africké poměry demokratický charakter. Tato ústava byla přijata v listopadu roku 1990. Ústavní článek č. 30 zavedl přímou a tajnou volbu prezidenta a poslanců do unikamerálního parlamentu, který se nazývá Shromáždění republiky. Dále tento článek podporuje demokratickou participaci občanů, kde občané Mosambiku aktivně rozhodovat o národních otázkách prostřednictvím referenda. Naopak ústavní článek č. 31 zrušil vládu jedné strany a vytvořil politický pluralismus, který vyjadřuje vůli lidu. Ústava také považuje politický pluralismus za základní nástroj demokracie, prostřednictvím něhož se mohou občané aktivně podílet na vládnutí v zemi. Ústavní článek č. 73 stanovil, že občané ve věku 18. let a starší mají právo volit a mohou být zvoleni do úřadu. Výjimku tvoří občané, kteří byli tohoto práva zbaveni. A ústavní článek č. 77 povolil občanům Mosambiku vytvářet různorodé politické strany na základě společných ideálů (Constitution of Mozambique 1990: 10-19).

Kromě volebního nastavení deklarovala tato nová ústava Mosambiku i základní lidská práva, povinnosti a různé další svobody, čímž se odpoutala od nedemokratické ústavy, kterou schválili příslušníci ÚV FRELIMO v roce 1975. Ústavní článek č. 70 chrání základní lidské právo, kterým je právo na život. V tomto ohledu zrušil Mosambik trest smrti, jenž byl obsahem staré nedemokratické ústavy. Ústavní článek č. 74 zaručil občanům Mosambiku svobodu slova, která zahrnuje právo šířit své vlastní názory všemi

dostupnými prostředky a získávání různých informací není omezeno cenzurou. Dále tento článek upravoval svobodu tisku, který dal novinářům prostor pro jejich vyjádření a tvořivost, veřejný přístup ke zdrojům informacím a právo publikovat noviny a další publikace. Ústavní článek č. 75 a 76 povolil občanům se sdružovat a vytvářet sociální organizace. Posledním významným článkem této nové mosambické ústavy byl odstavec č. 78, který podporuje svobodné praktikování náboženství (Constitution of Mozambique 1990: 19).

Tato nová mosambická ústava otevřela prostor pro vznik nových politických stran. Ke konci roku 1990 založil Martins Bilal Mosambickou liberální liberálně demokratickou stranu (Partido Liberal e Democrático de Moçambique - PALMO) a Gimo Phiri přihlásil Mosambickou národní unii (União Nacional Moçambicana - UNAMO), která fungovala od roku 1986, když se odtrhla od RENAMO (Klíma 2010: 230). Nicméně během roku 1991 začali členové RENAMO pozastavovat demokratizační proces svými nesmyslnými nároky na zrušení všech stávajících politických a správních orgánů, které v zemi doposud existovaly. Tento akt ze strany zástupců RENAMO byl v rozporu s jednáním z května roku 1991, v němž se měly obě delegace dohodnout na přijatelném zákonu o politických stranách, volebním zákonu, detailní demobilizaci a příměří, zárukách strany a organizování dárcovské konference, která by zaručila přísun zahraničního kapitálu. Hlavní předák RENAMO Afonso Dhlakama nakonec podepsal Preambuli k budoucí dohodě, která zavázala obě strany postupovat při tvorbě legislativních reforem přesně podle římských jednání (Alden a Simpson 1993: 119-120).

Podpis této Preambule přispěl ke vzniku nových politických subjektů jako je například Národní demokratická strana (Partido Nacional Democrático - PANADE), Mosambické nacionalistické hnutí (Movimento Nacionalista Moçambicano - MONAMO), Mosambická národní strana (Partido Nacional de Moçambique - PANAMO), Mosambická demokratická konfederace (Confederação Democrática de Moçambique - CODEMO), Mosambický nezávislý kongres (Congresso Independente de Moçambique - COINMO), Strana národní dohody (Partido de Convenção Nacional - PCN), Fronta vlastenecké akce (Frente de Acção Patriótica - FAP), Jednotná mosambická fronta (Frente Unida de Moçambique - FUMO), Strana demokratického kongresu (Partido de Congresso Democrático - PACODE), Mosambická demokratická a liberální strana (Partido Democratico da Libertação de Moçambique - PADELIMO), Strana demokratické konvergence (Partido de Convergência Democrática - PCD),

Mosambická nezávislá strana (Partido Independence de Moçambique - PIMO), Mosambická strana sociální demokracie (Partido Moçambicano da Social Democracia - PMSD), Strana pokroku mosambického lidu (Partido do Progresso do Povo de Moçambique - PPPM), Strana demokratické obnovy (Partido Renovador Democrático - PRD) a Strana práce (Partido Trabalhista - PT). V roce 1992 byla založena Pokroková liberální federální strana mosambické náboženské komunity (Partido de Progresso Liberal Federal das Comunidades Religiosas de Moçambique - PPLFCRM), která prosazovala cíle věřících katolíků i muslimů. Dále pak Gimo Phiri odešel z UNAMO a vytvořil si novou politickou stranu, která se jmenovala Demokratický svaz Mosambiku (União Democrática Mocambicana - UDEMO). A Casimiro Nhamithambo oddělil od PALMO skupinu, která se jmenovala Sociálně liberální strana (Partido Social Liberal e Democrático - SOL) (Klíma 2007: 144-145).

Kromě vzniku nových politických stran pokračovala naplno demokratizace Mosambiku. Během roku 1991 zrušili příslušníci vlády Národní službu lidové bezpečnosti (Serviço Nacional de Segurança Popular – SNASP), kterou nahradili novou tajnou službou (Servico de Informacoes e Seguranca do Estado - SISE) a kriminální policií (Polícia de Investigacao Criminal - PIC). Díky tomuto uvolňování režimu se představitelé FRELIMO stali mnohem přijatelnějším partnerem pro dialog než reprezentanti RENAMO, kteří se snažili jednání sabotovat (Klíma 2010: 230).

Definitivní konec občanské války a začátek pluralitní demokracie v Mosambiku nastolila římská smlouva z roku 1992, kterou společně podepsali Chissano a Dhlakama. Během konečné fáze jednání již RENAMO nemělo status guerillového a partizánského hnutí, ale plnohodnotné politické strany, která aktivně vystupovala se svými požadavky a dospěla k určitému konsensu s vládou stávajícího režimu (Carbone 2003: 1-6). Úspěšná transformace RENAMO z povstaleckého hnutí na politickou stranu byla dosažena nátlakem ze strany mezinárodních dárců a OSN, kteří prostřednictvím financí a organizace pomohli institucionalizovat RENAMO. (Reis 2012: 9-10). Politický program této nově etablované strany se od roku 1981 moc nezměnil. Součástí tohoto programu byl antikomunismus a nová alternativa vůči vládní straně FRELIMO. Členové RENAMO zakomponovali do svého politického programu prvky pluralitní demokracii a tržní ekonomiky, čímž začali působit jako obránci demokratických hodnot (Maning 1998: 180).

Podpisem římské dohody se rovněž obě smluvní strany zavázaly, že do roka se uskuteční první svobodné volby. Později byla tato lhůta prodloužena na dva roky,

protože Mosambik se musel řádně připravit na svoje první, svobodné, vícestranické volby (Harrison 1996: 20). V rámci této přípravy byla nejprve vytvořena Komise pro dohled a monitorování (Comissão de Supervisão e Controle - CSC), jejíž členové byli zástupci FRELIMO, RENAMO a OSN. Právě tato komise měla za úkol dohlížet na dodržování římských úmluv. Aby samotný volební proces probíhal hladce, tak vrcholní představitelé Rady bezpečnosti OSN schválili mírovou operaci (United Nation Operation for Mosambique - UNOMOZ), která měla sledovat příměří, provádět a kontrolovat demobilizaci a zajistit humanitární pomoc (Hanlon 1993: 2-4).

V dubnu roku 1993 zahájily jednotky UNOMOZ operaci na území Mosambiku. Příslušníci těchto jednotek zjistili, že obě strany dodržují dohodnuté příměří, a tak zaměřili svoji pozornost na obnovu školství, zdravotnictví a rozdělování mezinárodní pomoci (Alden 1995: 104). Kvůli opožděné demobilizaci ozbrojenců posunuli členové CSC v říjnu 1993 řádný termín voleb až na říjen 1994 (Klíma 2010: 232). O měsíc později byl schválen volební zákon, který zavedl dvoukolovou volbu prezidenta⁴⁴ a proporční systém s 5% uzavírací klauzulí (Fiala 2015: 117).

Začátkem února roku 1994 byla vytvořena Národní volební komisi (Comissão Nacional de Eleições - CNE), která měla za úkol připravit volby, zajistit registraci oprávněných voličů, dohlédnout na průběh voleb a oznámit konečné výsledky voleb (Fiala 2015: 117). Samotná registrace voličů začala 1. června roku 1994 a původně měla trvat do 15. srpna, ale kvůli komplikacím byla prodloužena až do 2. září. Tyto komplikace zahrnovaly především špatnou dopravní infrastrukturou,⁴⁵ díky níž se odpovědní úředníci dostávali složitě do těžko přístupných míst (Jacobson 1996). Dalším zásadním problémem byla pomalá registrace voličů na území ovládané RENAMO, protože předáci RENAMO zabraňovali lidem mluvit s odpovědnými úředníky, kvůli tomu že jim nedůvěřovali. Naproti tomu registrace na území ovládané vládní stranou FRELIMO probíhala rychle a intenzivně (Mawson 2011: 7).

V rámci prvních vícestranických voleb bylo nutné vyškolit obyvatele Mosambiku a ukázat jim, jak mají správně volit, protože do té doby neměl prostý občan Mosambiku žádnou zkušenost s volebními procedurami. Právě k tomu sloužil výukový program občanské výchovy (Educação Cívica), který učil Mosambičany, jak mají

⁴⁴ Pokud získal některý z kandidátů v prvním kole více jak 50 % hlasu, tak se druhé kolo nekonalo (Fiala 2015: 117).

⁴⁵ Kromě špatné infrastruktury byla doprava do těžko přístupných míst ztížena přítomností minových polí z občanské války a špatným počasím, prostřednictvím něhož se odpovědní úředníci nemohli dostat do oblastí, kde byla možná pouze letecká doprava za pomoci vrtulníku (Mawson 2011: 5).

označit kandidáty, složit a vhodit hlasovací lístek do volební urny. Tato činnost byla vyučována za pomoci falešných hlasovacích lístků a urn. Odpovědní školitelé vysvětlovali občanům Mosambiku, že hlasování je základní právo a individuální akt každého jedince. Dále tito školitelé ubezpečili Mosambičany, že volby jsou tajné (Jacobson 1996).

Volební kampaň začala 22. září roku 1994 a skončila dva dny před začátkem voleb. Všechny strany organizovaly kampaň prostřednictvím veřejných setkání s voliči za doprovodu hudby a zábavy. Na těchto setkání se strany snažily prezentovat jako „demokratické strany“, které přináší mír, rozvoj, vzdělání zdravotní služby a ekonomickou prosperitu. Ačkoliv existovalo 12 kandidátů na prezidenta a 14 politických stran, tak to nepředstavovalo silnou kulturu politické opozice protože většina pozornosti byla věnována Joaquimovi Chissanovi za FRELIMO a Afonsu Dhlakamovi za RENAMO (Jacobson 1996).

Média měla důležitou roli v poskytování informací ohledně činností kandidátů a volební kampaně jednotlivých stran. Vznik multipartismu v Mosambiku poskytl prostor novinářům, kteří měli za úkol zhodnotit volební proces v Mosambiku. Tito novináři působili především ve velkých městech a předměstí velkých měst, kde se snažili ukázat moderní kulisu Mosambiku, než na méně dostupné venkovské oblasti. Představitelé FRELIMO rovněž hojně využívali Radio Mosambik pro prezentaci svých pořadů a informačních programů, jež se zabývaly zdravím a rozvojem venkova, ale kvůli ekonomickým problémům nemělo tak silné pokrytí ve venkovských oblastech (Jacobson 1996).

První svobodné volby v Mosambiku se konaly během 27. a 29. října roku 1994. Těchto voleb se účastnilo 11 politických stran a 3 koalice. Kromě hlavních dvou favoritů, kterými bylo FRELIMO a RENAMO, se do těchto voleb zaregistrovalo dalších devět různorodých politických stran jako například SOL, PCN, PIMO, PACODE, PPPM, PRD, UNAMO, PT a Mosambická demokratická strana (Partido Democrático de Moçambique - PEDAMO). Vedle těchto 11 politických stran kandidovaly i tři volební koalice. První koalici vytvořila Demokratická unie (União Democrática - UD) společně s PANADE, PANAMO a PALMO. Naproti tomu součástí Koalice vlastenecké aliance (Coligação Aliança Patriotica - CAP) byla FAP a MONAMO. Poslední koalici tvořilo volné spojení FUMO a PCD (Krennerich 2004: 651-653).

Vítězem prvních vícestranických voleb se stalo FRELIMO, které získalo 129 politických mandátů z celkových 250. Jeho politický rival RENAMO se umístil na druhém místě a obdržel 112 křesel. Volební práh 5 % ještě překonala koalice UD s 9 mandáty. Výsledky zbylých politických stran graficky znázorňuje níže uvedená tabulka (Tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 - Výsledky parlamentních voleb z roku 1994

Politická strana	Počet hlasů	%	Počet křesel (250)
Mozambique Liberation Front (FRELIMO)	2,115,793	44.33%	129
Mozambican National Resistance (RENAMO)	1,803,506	37.78%	112
Democratic Union [UD]	245,793	5.15%	9
Patriotic Alliance [AP]	93,031	1.95%	-
Social Liberal Party (SOL)	79,622	1.67%	-
Mozambique United Front-Democratic Convergence Party (FUMO-PCD)	66,527	1.39%	-
National Convention Party (PCN)	60,635	1.27%	-
Independent Party of Mozambique (PIMO)	58,590	1.23%	-
Democratic Congress Party (PACODE)	52,446	1.10%	-
Mozambique People's Progress Party (PPPM)	50,793	1.06%	-
Democratic Renewal Party (PRD)	48,030	1.01%	-
Mozambique Democratic Party (PADEMO)	36,689	0.77%	-
Mozambique National Union (UNAMO)	34,809	0.73%	-
Labor Party (PT)	26,961	0.56%	-

Zdroj: African Election Database 1994

Tabulka č. 5 - Rozdělení mandátů podle provincií

Provincie	Strana/koalice			Počet křesel
	Mozambique Liberation Front (FRELIMO)	Mozambican National Resistance (RENAMO)	Democratic Union [UD]	
Cabo Delgado	15	06	01	22
Gaza	15	-	01	16
Inhambane	13	03	02	18
Manica	04	09	-	13
Maputo (City)	17	01	-	18
Maputo	12	01	-	13
Nampula	20	32	02	54
Niassa	07	04	-	11
Sofala	03	18	-	21
Tete	05	09	01	15
Zambezia	18	29	02	49
Celkem křesel	129	112	09	250

Zdroj: African Election Database: 1994

Výsledky těchto voleb ukazují, že 11 politických subjektů nebylo schopno překonat 5 % volební práh, jež by jim zajistil místa v parlamentu. Volební zisk těchto stran, který činil 11,8 %, byl následně přerozdělen mezi tři úspěšné parlamentní strany. Prostřednictvím těchto propadlých hlasů získalo FRELIMO absolutní většinu v parlamentu (Fiala 2015: 119). Výše uvedená tabulka ukazuje rozdělené mandáty třech úspěšných politických stran podle jednotlivých provincií. FRELIMO vyhrálo v provincii Cabo Delgado, Gaza, Inhambane, Maputo (City), Maputo a Niassa. Naproti tomu Renamo zaznamenalo úspěch v provincii Manica, Nampula, Sofala, Tete a Zambezia. Z tabulky se dá vyčíst, že RENAMO dominovalo ve velkých provinciích jako je Nampula a Zambezia. FRELIMO naopak opanovalo střední a menší provincie jako je hlavní město Maputo nebo Cabo Delgado a Inhambane (tabulka č. 5).

Ve stejných dnech proběhly i prezidentské volby za účasti 12 kandidátů. Za hlavní favority voleb byli považováni Chissano (FRELIMO) a Dhlakama (RENAMO). V prvních prezidentských volbách zvítězil Chissano s 53 % hlasů, když porazil druhého Dhlakamu, který získal třetinu hlasů. Hodnoty ostatních kandidátů jsou marginální, jelikož nedosáhli ani 5%. Díky tomu, že Chissano překonal nadpoloviční většinu, tak nebylo nutné již organizovat druhé kolo prezidentských voleb. Tento výsledek voleb dokládá, že prezidentské volby byly de facto souboj mezi FRELIMO a RENAMO a nikým jiným (Tabulka č. 6).

Tabulka č. 6 - Výsledky prezidentských voleb z roku 1994

Kandidát (Strana)	Počet hlasů	%
Joaquim Chissano (FRELIMO)	2,633,740	53.30%
Afonso Dhlakama (RENAMO)	1,666,965	33.73%
Wehia Ripua (PADEMO)	141,905	2.87%
Carlos Reis (UNAMO)	120,708	2.44%
Máximo Dias (MONAMO-PMSD)	115,442	2.34%
Campira Momboya (PACODE)	58,848	1.19%
Yaqub Sibindy (PIMO)	51,070	1.03%
Domingos Arouca (FUMO-PCD)	37,767	0.76%
Carlos Jeque (Independent)	34,588	0.70%
Casimiro Nhamitambo (SOL)	32,036	0.65%
Mário Machel (Independent)	24,238	0.49%
Padimbe Kamati (PPPM)	24,208	0.49%

Zdroj: African Election Database 1994.

Podle údajů africké volební databáze (African Elections Database - AED) zaregistrovala CNE 6 148 842 oprávněných voličů. Z těchto registrovaných voličů

odevzdalo 5 404 199 svůj hlas v parlamentních volbách a 5 402 940 v prezidentských. Parlamentní volby zaznamenaly 4 773 225 platných hlasů a prezidentské 4 941 515. V rámci parlamentních voleb bylo 630 974 neplatných hlasů, zatímco v prezidentských volbách se objevilo 461 425. Krennerich zjistil, že v parlamentních volbách bylo ve skutečnosti neplatných hlasů pouze 173 592, protože zbylých 457 382 hlasovacích lístků tvořilo tzv. prázdné hlasovací lístky (protestní hlasy). Podobná data zaregistroval Krennerich i u prezidentských voleb, kde prokázal, že neplatných hlasů bylo jenom 149 282. Zbývajících 312 143 hlasů představovalo prázdné hlasovací lístky (Krennerich 2004: 655). O první všeobecné volby byl velký zájem ze strany obyvatelstva, což dokazuje velmi vysoká volební účast 88 % všech oprávněných voličů (AED 1994).

2.4. Shrnutí přechodu k demokracii v Mosambiku

Proces demokratizace Mosambiku proběhl v souladu s teorií přechodu Adama Przeworského. Na základě jeho teorie autor jasně vymezil počátek liberalizace a demokratizace v Mosambiku. Během liberalizace vláda povolila soukromé podnikání, svobodu slova; odstranila cenzuru; tolerovala odlišné názory a zřekla se ideologie marxismu leninismu. V rámci procesu demokratizace došlo k odstranění bývalých nedemokratických institucí (např. tajnou policii SNAPS), schválení nové mosambické ústavy a zavedení orgánů, prostřednictvím nichž se mohly uskutečnit první svobodné volby. První vícestranické volby ukázaly jasnou dominanci FRELIMO, které vyhrálo nejenom parlamentní volby, ale získalo i prezidentský úřad, když Joaquim Chissano porazil Alfonsa Dhlakamu hned v prvním kole. *Jaký režim se však v Mosambiku etabloval, když první svobodné volby vyhrála stávající vládní strana?* Je zcela zřejmé, že demokratizační proces uvolnil nedemokratický režim, ale první vícestranické volby pomohly udržet vládní představitele u moci.

3. Charakter mosambického režimu

Tato kapitola se skládá ze dvou částí. První část se zaměří na politický systém v Mosambiku, který vytvořila dohoda mezi vládní stranou FRELIMO a opozičním hnutím RENAMO během samotné demokratizace v průběhu 90. let minulého století. V tomto ohledu autor představí významné instituce výkonné, zákonodárné a soudní moci a uvede jejich hlavní funkce a pravomoci. Naopak druhá část prozkoumá výsledky dalších voleb po tzv. founding elections, jež určily nový směr politického vývoje v Mosambiku. Zde autor zhodnotí výsledky těchto voleb a následně je porovná, čímž zjistí rozdíly mezi statistickými údaji jednotlivých hlasování. Autor rovněž zmíní i významné politické události mezi jednotlivými volbami.

3.1. Politický systém Mosambiku

Tato část kapitoly se zaměří na politický systém Mosambiku, který nastavila ústava z roku 1990 v rámci demokratizačního procesu. Autor popsal nejdůležitější součásti exekutivní, legislativní a soudní moci, prostřednictvím nichž představitelé Mosambiku vykonávají svoji politiku. Autor kladl důraz především na vrcholné orgány exekutivní, legislativní a soudní moci, ale neopomněl i různé mechanismy a instituce, jež vládní špičky využívají na nižších samosprávných celcích, jako jsou například obce, vesnice, města, okresy a provincie. Kromě toho autor zmínil i důležité státní instituce, jejichž úkolem je zajistit hladký průběh voleb.

3.1.1. Exekutivní moc v Mosambiku

Z hlediska organizace politické moci definuje mosambická ústava postavení prezidenta republiky, Shromáždění republiky (národní parlament), kabinet, soudy a Ústavní radu jako subjekty svrchované moci, které fungují odděleně, ale jsou na sobě závislé. Podle osmého článku ústavy je Mosambik unitární stát, který respektuje svoji organizaci a autonomii jednotlivých obcí. Vnitrostátní orgány zastupují provincie, okresy, správní místa a lokality. V rámci interakce občanů mají větší význam především provincie a okresy, protože jsou vymezeny jako centra politického rozvoje. Druhým aspektem je decentralizace, prostřednictvím níž mají obce větší míru autonomie a vlastní výkonné mechanismy. Nicméně tyto menší samosprávné celky podléhají administrativní kontrole ze strany národní vlády a vnitrostátních finančních

mechanismů, které vykonává Ministerstvo státní správy, guvernér provincie a Ministerstvo financí (Pereira 2009: 18).

Vrcholným představitelem exekutivní moci v Mosambiku je prezident republiky, který působí jako hlava státu, předseda vlády a vrchní velitel ozbrojených a bezpečnostních sil. Dále prezident ztělesňuje národní jednotu, garantuje ústavu, dohlíží na správné fungování státních orgánů a zastupuje zemi na domácí i mezinárodní úrovni. Hlava státu je volena prostřednictvím většinového dvoukolového volebního systému a tajného hlasování. Kandidát, který obdrží více jak polovinu odevzdaných hlasů, se stává novým prezidentem. Pokud žádný z kandidátů nedosáhne potřebné většiny, tak se koná druhé kolo za účasti dvou nejúspěšnějších kandidátů z prvního kola. Funkční období prezidenta je stanoveno na pět let a stejná osoba může vykonávat prezidentský úřad dvě po sobě jdoucí funkční období (Constitution of Mozambique 1990: 26-27).

V rámci svého úřadu prezident disponuje rozsáhlými pravomocemi, protože jmenuje a odvolává důležité představitele (předsedu a místopředsedu Nejvyššího soudu, předsedu ÚR, ministry a náměstky, guvernéry provincií, rektory a zástupce rektorů na státních vysokých školách, guvernéra a zástupce guvernéra mosambické banky, státní tajemníky, velitele různých ozbrojených složek, velvyslance a diplomaty); promlouvá do významných otázek ohledně národní obrany a veřejného pořádku (vyhlašuje a ukončuje válečný stav nebo výjimečný stav, uzavírá smlouvy, rozhoduje o obecné a částečné mobilizaci); aktivní působí v mezinárodních vztazích (vede zahraniční politiku a uzavírá mezinárodní smlouvy); vyhlašuje nové zákony; podepisuje vyhláskové zákony a nařizuje jejich zveřejnění v úředním rejstříku; rozhoduje o uspořádání referenda o změně ústavy a vyhlašuje všeobecné volby (Constitution of Mozambique 1990: 27-29). Dále může prezident předkládat ÚR návrhy na kontrolu ústavnosti. Pokud je návrh zákona prohlášen za protiústavní, tak ho musí prezident vetovat a vrátit zpět do parlamentu. V některých situacích se prezident opírá o svůj poradní orgán, který se nazývá Státní rada (Conselho de Estado). S touto institucí prezident konzultuje specifické kroky jako například referendum o otázce národního zájmu; rozpuštění parlamentu; vyhlášení válečného stavu a všeobecných voleb (Constituição da República de Moçambique 2004: 50-51).

Aby efektivně fungovala exekutivní moc, tak představitelé Mosambiku vybudovali vhodné politické instituce, kterými jsou ústřední vláda a rada ministrů, výkonný představitel zastupující centrální vládu na místní úrovni a výše zmíněný decentralizovaný systém. Ústřední vláda a rada ministrů vytváří národní strategii

rozvoje, pětileté vládní programy, veřejnou politiku, programy sociálního hospodářství, roční a státní rozpočet. Naopak výkonný představitel zastupuje centrální vládu na místních státních orgánech (jmenovitě v provinciích, okresech, administrativních oblastech a ve vesnicích), kde dohlíží na exekutivní proces v lokálních oblastech. Decentralizace, která zastupuje obce nebo místní samosprávy s administrativní, patrimoniální a finanční autonomií a volenými zástupci s hlasovacím právem, podléhá administrativní správě ústřední vlády, jejíž pravomoci mohou být delegovány na úroveň provinčních vlád (Pereira 2009: 19).

3.1.2. Legislativní moc v Mosambiku

Nejvyšší zákonodárnou moc tvoří jednokomorový parlament Shromáždění republiky (Assembleia da República - AR), který schvaluje legislativu, pětileté vládní programy, roční rozpočty a dohlíží na aktivity výkonné moci včetně plnění státního rozpočtu. Tento unikamerální parlament se skládá z 250 členů, jež zastupují 11 volebních obvodů (Cabo Delgado, Gaza, Inhambane, Manica, Maputo, Maputo City, Nampula, Niassa, Sofala, Tete a Zambezia). Parlament dále svolává kabinet, pokládá otázky generálnímu prokurátorovy Mozambické republiky a schvaluje všeobecný státní rozpočet předložený vládou na základě vlastní analýzy a zprávy Administrativního soudu. Prostřednictvím svých pracovních komisí provádí AR konzultace s občanskou společností o otázkách související s legislativou nebo veřejnou politikou, které jsou předloženy ke schválení (Pereira 2009: 19-20). Na začátku každého legislativního zasedání AR obvykle zhodnotí program vlády. Shromáždění republiky nemusí napoprvé vládní program přijmout a tak vláda předloží revidovaný program, který zohledňuje závěry prvního zasedání. Pokud AR odmítne revidovaný vládní program, tak prezident republiky může rozpustit Shromáždění republiky a vyhlásit nové všeobecné volby (Constitution of Mozambique 1990: 31-32).

Mozambický parlament má však omezenou schopnost plnit svoji úlohu, protože postrádá lidské a finanční zdroje a trpí nedostačenou politickou vůlí, aby mohl vykonávat svoji činnost odpovědně. V tomto ohledu má AR omezené institucionální schopnosti, prostřednictvím nichž by mohl efektivně zastupovat občany, vyvážet zákony a zajišťovat odpovědné vykonávání moci. Existuje celá řada příčin, z nichž nejdůležitější důvod je velikost parlamentu a výše zmíněný nedostatek finančních a lidských zdrojů. Pokud jde o finanční prostředky, tak mosambický parlament nemá

dostatek peněz na plnění svých povinností jako většina afrických států ve srovnání se západními zeměmi, jež disponují přiměřenými zdroji (Pereira 2009: 20).

V roce 2007 byly vytvořeny provinční shromáždění. Vybudování těchto lokálních parlamentů bylo několikrát odkládáno, neboť nebyly vhodné podmínky na jejich realizaci (např. nedostatek finančních prostředků, logistické problémy, nesrovnalosti v registraci voličů, zpoždění při zřizování volebních orgánů na provinční, okresní, administrativní a lokální úrovni). Hlavním úkolem provinčních shromáždění je „schválit program provinční vlády, kontrolovat a ověřovat jeho plnění“ („aprovar o programa do governo provincial fiscalizar e controlar o seu cumprimento“) jak stanovuje ústava. Tato moc je však podstatně omezená, protože provinční shromáždění může v praxi „schválit pouze navrhovaný provinční plán a rozpočet předložený radou ministrů“, která de facto učiní konečné rozhodnutí. Pokud provinční shromáždění odmítne dvakrát plán a rozpočet, tak Shromáždění republiky může rozpustit provinční parlament a vyhlásit nové volby (Pereira 2009: 20-21).

3.1.3. Soudní moc a volební orgány v Mosambiku

System soudní správy se skládá z justičních soudů, Ministerstva veřejného sektoru, Ústavní rady (ÚR) a Ministerstva spravedlnosti. Všechny tyto zmíněné subjekty jsou součástí výkonné moci. Justiční soudy odpovídají instanci Nejvyššího soudu. Souběžně s těmito soudy funguje Správní soud, jenž je nejvyšším orgánem nižších správních, kontrolních a běžných soudů. Kromě justičních soudů existují také komunitní soudy, jejichž úkolem je řešit konflikty na úrovni komunity, ale jejich rozhodnutí nejsou závazná pro formální systém spravedlnosti. Aby bylo zaručeno právo na spravedlnost, jež garantuje ústava, tak vláda zřídila orgán poskytující pomoc bezbranným občanům tj. Institut pro podporu právní pomoci (Institute for the Promotion of Legal Aid – IPAJ), který působí pod Ministerstvem spravedlnosti. Nicméně většina subjektů, jež pocházela z různých oborů systému spravedlnosti, byla slabinou celého sektoru, jelikož neposkytovaly efektivní služby a pomoc. Aby se zlepšila úroveň spravedlnosti mezi různými aktéry, tak vláda vytvořila Radu pro koordinaci legality a spravedlnosti (Council for the Coordination of the Legality and Justice – CCLJ), které se skládala ze soudů Ministerstva veřejného sektoru a výkonné moci. Jenomže tento orgán byl brzy rozpuštěn, když RENAMO předložilo návrh na zrušení dané instituce ÚR, v němž tato strana tvrdila, že se jedná o neustávání entitu. Následný rozpad CCLJ vyvolal otázky ohledně fungování systému spravedlnosti,

jelikož byl nejvíce kritizovaným sektorem v rámci vládních orgánů vzhledem k jeho pomalému formování (Pereira 2009: 21-22).

Mezi důležité instituce mosambického soudního systému patří především Ústavní rada. ÚR je orgán se zvláštní příslušností pro právní otázky vyplývající nebo související s ústavou. Tato instituce má za úkol rozhodovat o ústavnosti a legalitě legislativních a regulačních aktů státních orgánů; urovnávat konflikty mezi institucemi svrchované moci a zkoumat legálnost referend. Mimo jiné ÚR disponuje konkrétními pravomocemi v oblasti voleb, kde dohlíží na volební proces; ověřuje zákonné předpoklady kandidátů, kteří se chtějí ucházet o prezidentský úřad; rozhoduje jako odvolací orgán v rámci volebních stížností; ověřuje a deklaruje konečné výsledky voleb. Proti konečnému rozhodnutí ÚR není možné podat odvolání (Constitution of Mozambique 1990: 43-44).

Vedle výkonné, legislativní a soudní moci působí i volební orgány jako je CNE a Technický sekretariát pro volební správu (Secretariado Técnico de Administração Eleitoral - STAE) v jehož složení jsou různé skupiny zástupců jmenované politickými stranami s parlamentním zastoupením (FRELIMO a RENAMO), vládou a občanskou společností. Právě toto zastoupení vládních orgánů bylo silně ovlivněno obecnou mírovou dohodou z roku 1992, která de facto etablovala filosofii sdílení moci mezi bývalými bojovníky FRELIMO a RENAMO. Úkolem těchto dvou institucí je dohlížet na celkový průběh volebního procesu a registrovat oprávněné voliče (Pereira 2009: 22).

3.2. Politický vývoj Mosambiku

Tato část kapitoly se zaměří na výsledky dalších všeobecných voleb v Mosambiku, které proběhly po tzv. founding elections z roku 1994. V tomto ohledu autor analyzoval výsledky voleb z roku 1999, 2004, 2009 a 2014, kde nejprve vyjmenoval všechny politické strany, koalice a prezidentské kandidáty, jež se voleb účastnily. Následně autor zhodnotil výsledky voleb, volební účast, počet platných a neplatných hlasů, rozdělení mandátů pro jednotlivé politické strany v parlamentu a zároveň tato data porovnal s výsledky předchozích voleb. Autor dále zmínil významné události, jež ovlivnily politický vývoj Mosambiku za posledních dvacet let.

3.2.1. Politický vývoj v letech 1994 - 1999

Po prvních svobodných volbách v roce 1994 se členové FRELIMO ujali politické moci a jejich předseda Chissano nastoupil do prezidentského úřadu. Chissano

prohlašoval, že dlouhodobým cílem vládní politiky je rozvoj vzdělání, zdravotnictví a sociálního státu, ale zároveň podporoval soukromé podnikání, prostřednictvím něhož chtěl zlepšit ekonomickou situaci v Mosambiku. V tomto ohledu Chissano rušil stávající administrativní struktury, aby odstranil veškeré překážky pro zahraniční investory. V Mosambiku rovněž začala masivní privatizace státních podniků a velkých koncernů. Tento pragmatický krok zajistil Chissanovi potřebný zahraniční kapitál, který tvořil bezmála 50 % HDP Mosambiku až do konce 20. století. Jenomže tato privatizace sebou přinesla i určitá negativa v podobě zvýšení tzv. černé ekonomiky, protože místní obyvatelé se aktivně zapojili do ilegálního pašování a nezákonného obchodování. Naopak ve státní správě docházelo k rozsáhlé korupci a klientelismu (Fiala 2015: 123-124).

Uvolňování mosambického politického systému měly potvrdit první municipální volby, jež se uskutečnily v průběhu června roku 1998. Nicméně RENAMO tyto první lokální volby bojkotovalo společně s dalšími 15 politickými stranami. Zástupci opozice podezřívali představitele vládní strany FRELIMO, že cílevědomě podváděli při registraci voličů. Tento důvod však nebyl klíčový k samotnému bojkotu, jelikož příslušníci opozice se primárně snažili vystavit mezinárodní diskreditaci reprezentanty vládní strany. Tato diskreditace skutečně nastala, protože po masivních předvolebních protestech se k urnám se dostavilo necelých 15 % oprávněných voličů. Samotný výsledek voleb nebyl nijak překvapivý, protože kandidáti FRELIMO získali všechny pozice starostů a naprostý dohled nad městskými radami (Hanlon 1998: 1-10). První okresní volby vytvořily určité napětí mezi vládou a opozicí, které provázelo mosambickou společnost do druhých všeobecných voleb.

Druhé všeobecné volby se uskutečnily začátkem prosince roku 1999. Parlamentních voleb se zúčastnilo 10 politických stran a tři koalice. Mezi tradiční favority opět patřilo FRELIMO a RENAMO. Na rozdíl od voleb z roku 1994, kde RENAMO tvořilo samostatný politický subjekt, tak v roce 1999 zformovalo uskupení s Volební unií (União Electoral - UE) (Da Silva 2001: 100). Volební unie zahrnovala několik politických frakcí FAP, FUMO-PCD MONAMO-PMSD, PCN, Národní sjednocenou stranu (Partido de Unidade Nacional - PUN), Nezávislou alianci Mosambiku (Aliança Independente de Moçambique - ALIMO), Sjednocenou demokratickou frontu (Frente Democrática Unida - UDF) a UNAMO (Fiala 2015: 124). Druhou koalici byla UD, která se účastnila prvních vícestranických voleb v roce 1994. Diskvalifikovaný prezidentský kandidát Wehia Ripua vedl třetí koalici, jež se nazývala

Mosambická opoziční unie (União Moçambicana da Oposição - UMO). UMO se skládalo ze tří politických subjektů PADEMO, SOL a PACODE. Dále byly zaregistrovány tyto politické strany: PT, PALMO, SOL, PADELIMO, PIMO, Národní strana pracujících a rolníků (Partido Nacional dos Operários e Camponeses - PANACOA), Progresivní liberální strana Mosambiku (Partido do Progresso Liberal de Moçambique - PPLM) a Sociální strana Mosambiku (Partido Social de Moçambique - PASOMO) (EISA 1999).

Tabulka č. 7 - Výsledky parlamentních voleb 3-5 prosince 1999

Strana/Koalice	Hlasy	%	Křesla	%
FRELIMO	2 008 165	48.55	133	53.2
RENAMO-UE	1 604 470	38.79	117	46.8
PT	111 280	2.69	0	0.0
PALMO	102 115	2.47	0	0.0
SOL	83 515	2.02	0	0.0
UMO	64 182	1.55	0	0.0
UD	61 276	1.48	0	0.0
PADELIMO	33 247	0.80	0	0.0
PIMO	29 456	0.71	0	0.0
PANAOC	24 615	0.60	0	0.0
PPLM	11 684	0.28	0	0.0
PASOMO	2 153	0.05	0	0.0
Celkem	4 136 158	100.00	250	100.0

Zdroj: EISA 1999

FRELIMO opět vyhrálo s velkou převahou (48, 55 %), čímž si zajistilo 133 mandátů z celkových 250 a posílilo svoji pozici o čtyři křesla v parlamentu. Na druhém místě se umístila koalice REANMO-UE (38,79 %), jež získala 117 mandátů. Z těchto 117 mandátů získalo RENAMO 99 křesel a zbylých 18 se rozdělilo mezi subjekty UE (EISA 1999). Oproti minulým volbám zaznamenala propad koalice UD, která již neobhájila svých devět mandátů v parlamentu. Zbylé politické strany nepřekonalý 5 % volební práh, jak znázorňuje výše uvedená tabulka (tabulka č. 7).

Níže uvedená tabulka graficky znázorňuje rozdělení mandátů dvou nejúspěšnějších stran podle jednotlivých provincií. FRELIMO opět dominovalo v malých a středních provinciích, Cabo Delgado, Maputo, Maputo City, Gaza nebo Inhambane. Naproti tomu RENAMO znovu vyhrálo ve velkých provinciích, kterými jsou Nampula a Zambezia. Jenomže RENAMO nezaznamenalo tak velký úspěch

v Nampule, jako v minulých volbách, protože celkový počet rozdělených mandátů v této provincii je téměř shodný s FRELIMO. Výsledky rozdělených mandátů v ostatních provinciích jsou skoro podobné, jako v předchozích volbách. Výjimku tvoří výše zmíněná Nampula a také Niassa. V Niasse vyhrálo v prvních volbách FRELIMO, naopak v druhých volbách zvítězilo RENAMO (Tabulka č. 8).

Tabulka č. 8 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 1999

Provincie	Strana/koalice		Celkový počet mandátů
	Mozambique Liberation Front (FRELIMO)	Mozambican National Resistance-Electoral Union [RENAMO-UE]	
Cabo Delgado	16	06	22
Gaza	16	-	16
Inhambane	13	04	17
Manica	05	10	15
Maputo (City)	14	02	16
Maputo	12	01	13
Nampula	24	26	50
Niassa	06	07	13
Sofala	04	17	21
Tete	08	10	18
Zambezia	15	34	49
Celkem	133	117	250

Zdroj: African Election Database: 1999

Ve stejných dnech se konaly i prezidentské volby, kterých se zúčastnil Chissano (FRELIMO) a Dhlakama (RENAMO). Ve volbách obhájoval Chissano svůj prezidentský mandát z roku 1994. Podobně jako v předchozích volbách tak i v roce 1999 zvítězil Chissano v prvním kole, když obdržel 52,3 % hlasů. Dhlakama skončil těsně druhý se 47,7 % hlasů. Na rozdíl od předchozích voleb, kde došlo k naprostému vítězství Chissana, tak v těchto volbách byl výsledek velmi těsný mezi oběma kandidáty (tabulka č. 9).

Tabulka č. 9 - Výsledky prezidentských voleb 3-5 prosince 1999

Kandidáti	Strana	Hlasy	%
Joachim Chissano	FRELIMO	2 339 848	52.3
Afonso Dhlakama	RENAMO	2 134 255	47.7
Celkem		4 474 103	100

Zdroj: EISA 1999

Podle údajů EISA zaregistrovala CNE 7 099 105 oprávněných voličů. Z těchto registrovaných voličů odevzdalo 4 821 499 (67,92 %) svůj hlas v parlamentních volbách a 4 936 748 voličů (69,54%) v prezidentských. Parlamentní volby zaznamenaly 4 136 158 platných hlasů a prezidentské 4 474 103. V rámci druhých všeobecných voleb se znovu vyskytlo velké množství neplatných hlasů, protože v parlamentních volbách EISA zaregistrovala 685 341 (14,21 %) neplatných hlasů a v prezidentských 462 645 (9,37 %). Oproti minulým volbám došlo k citelnému poklesu volební účasti bezmála o 20 %, jelikož se pohybovala kolem 70 % (EISA 1999).

3.2.2. Politický vývoj v letech 1999 - 2004

Výsledek druhý všeobecných voleb nijak nesnížil napětí uvnitř mosambické společnosti, protože během roku 2000 zástupci RENAMO nadále neuznávali legitimitu zvolené vlády. V průběhu května 2000 došlo k ozbrojenému útoku na policejní stanici v Nampule, kde neznámí útočníci zabili pět příslušníků policie. Velmi napjatou situaci ještě více vyostřil samotný projev Dhlakamy, v němž tvrdil, že ozbrojí svoje demobilizované jednotky a prostřednictvím nichž svrhne stávající vládu a převezme politickou moc. V prosinci roku 2000 pokračovaly násilné střety v severních částech Mosambiku, při nichž zemřelo bezmála sto lidí. Následné parlamentní vyšetřování zjistilo, že nepokoje vyvolali příznivci RENAMO. Začátkem roku 2002 bylo několik reprezentantů RENAMO obviněno z účasti na ozbrojeném povstání (Fiala 2015: 130).

Tuto vyhrocenou situaci se snažili společně vyřešit představitelé obou zneprátelených politických stran (Chissano - FRELIMO a Dhlakama - RENAMO). V první polovině roku 2000 se uskutečnilo několik rozhovorů mezi oběma aktéry, které však přerušily ozbrojené útoky v průběhu května. Jednání bylo obnoveno koncem prosince roku 2000, když se Chissano a Dhlakama znovu setkali, aby našli společné řešení problému. Nejprve Dhlakama uznal výsledky všeobecných voleb z roku 1999 a na oplátku Chissano nabídl příslušníkům RENAMO posty guvernérů v provinciích, kde v parlamentních volbách vyhrálo RENAMO (Fiala 2015: 130).

Kromě násilných aktivit ze strany RENAMO čelil Chissano i přírodním katastrofám v podobě silných monzunových dešťů a cyklonu Eline, který postihl jižní provincie Mosambiku. Více než milion obyvatel přišlo o svůj domov a tisíce Mosambičanů bylo odříznuto od světa, jídla a naděje. Chissano okamžitě požádal o pomoc mezinárodní společenství a donory. Mnoho západních zemí v čele se Spojenými státy poskytly Mosambiku potřebnou pomoc a vybavení pro záchranu obyvatel

v postižených oblastech, čímž daly tamním občanům naději na lepší život (Klíma 2010: 235-236). V rámci druhého prezidentského období Chissano změnil stávající strukturu a složení vlády. Původních dvacet ministerských úřadů rozšířil na 23. Z některých původních ministerstev vytvořil dva nezávislé úřady (např. ministerstvo kultury, mládeže a sportu rozdělil na samostatné ministerstvo kultury a ministerstvo mládeže a sportu), několik ministerstev zrušil anebo jejich funkce převedl pod jiné ministerstvo (např. ministerstvo ekonomických a sociálních záležitostí) a nakonec vybudoval úplně nová ministerstva (např. ministerstvo pro vyšší vzdělání, vědu a technologie, ministerstvo pro záležitosti veteránů a ministerstvo pro otázky žen a koordinace sociální politiky) (Fiala 2015: 129-130).

Chissanovu vládu mohl poškodit případ novináře Carlose Cardosy, který byl během listopadu roku 2000 zastřelen v hlavním městě Maputo. Cardoso ve svých článcích kritizoval všudypřítomnou korupci mezi politiky a policisty, čímž se mohl stát pro představitele vlády a policie nepohodlným subjektem, a tak byl zavražděn. Orgány činné v trestním řízení se nesnažily tuto vraždu objasnit a velice rychle tento případ odložily. Vražda novináře však nijak neovlivnila další činnosti členů vlády. Naopak Chissano uklidnil tuto napjatou situaci, když v polovině roku 2002 oznámil, že v nadcházejících volbách nebude usilovat o prezidentský úřad (Klíma 2010: 236). V listopadu 2003 se uskutečnily druhé volby do místních zastupitelstev, které opět vyhráli kandidáti FRELIMO a zajistili si tak dominantní postavení na lokální úrovni. V průběhu roku 2004 se uskutečnila významná politická reforma, když poslanci povolili revizi ústavního zákona. Ústava přinesla menší změny zákonů, upřesnění některých článků a zavedla poradní orgán prezidenta, který se nazývá Státní rada.⁴⁶ Konečná verze nové ústavy byla schválena jednomyslně během listopadu 2004, ale v platnost vstoupila až v roce 2005 (Fiala 2015: 131).

Začátkem prosince roku 2004 se konaly třetí všeobecné volby. Parlamentních voleb se zúčastnilo 15 politických stran a pět koalic. Samostatné politické subjekty tvořilo tradičně FRELIMO, PT, PIMO, SOL, PADELIMO, PALMO a PASOMO. Nové politické strany zastupovaly Zelená strana Mosambiku (Partido os Verdes de Moçambique - PVM) a Ekologická strana – Hnutí Země (Partido Ecologista Movimento da Terra PEC-MT), které reprezentovaly zelenou postmateriální linii. Dalším novým politickým subjektem byla Strana pro mír, demokracii a rozvoj (Partido para Paz,

⁴⁶ Státní radu tvoří bývalí mosambičtí prezidenti, současný a předchozí předsedové parlamentu, ministerský předseda, Předseda ÚR, sedm prominentních občanů a ombudsman

Democracia e Desenvolvimento PDD); Strana národní smlouvy (Partido de Reconciliação Nacional - PARENA); Strana demokratického usmíření (Partido de Reconciliação Democrático PARADE); Demokratická lidová strana Mosambiku (Partido Popular Democrático de Moçambique - PPD); Strana solidarity a svobody (Partido de Solidariedade e Liberdade - PAZS) a Sjednocená strana demokratického kongresu (Partido Congress Democrático Unidos - CDU) (EISA 2005:25-26).

Koalici opět zformovalo RENAMO společně s UE. UD tvořila druhé tradiční uskupení. Třetím sdružením byla Rozšířená opoziční fronta (Frente Alargada da Oposição - FAO), která zahrnovala Liberální frontu (Frente Liberal - FL) a Africkou konzervativní stranu (Partido Africano Conservador - PAC). Čtvrtou koalici byla Spojená fronta pro změnu a řádnou správu (Frente Unida para Mudança e Boa Governação - MBG), jež tvořila UNAMO a Strana všech nacionalistů Mosambiku (Partido de Todos Nacionalistas de Moçambique - PARTONAMO). Posledním uskupením byla Unie pro spásu Mosambiku (União para a Salvação de Moçambique - USAMO), která se skládala ze Strany demokratické aliance a sociální obnovy (Partido da Aliança Democrática e Renovação Social - PADRES) a Unie pro změnu (União para a Mudança - UM) (EISA 2005: 26).

Třetí parlamentní volby znovu vyhrálo FRELIMO se ziskem 62 % a získalo tak 160 mandátů z celkových 250. Oproti minulým volbám si vládní strana zajistila o 27 křesel více. Na druhém místě skončila kolice RENAMO-UE, která zaznamenala výraznou ztrátu v podobě 27 mandátů a obsadila pouze 90 křesel parlamentu. Ostatním politickým subjektům se nepodařilo překonat uzavírací klauzuli 5% a tak se do parlamentu nedostaly, jak graficky znázorňuje níže uvedená tabulka (Tabulka č. 10).

Tabulka č. 10 - Výsledky parlamentních voleb 1-2 prosince 2004

Strana/Koalice	Hlasy	%	Mandáty	%
FRELIMO	1 889 054	62.03	160	64
RENAMO-UE	905 289	29.73	90	36
PDD	60 758	2.00	0	0
PAZS	26 686	0.88	0	0
PARENA	18 220	0.60	0	0
PIMO	17 960	0.59	0	0
PASOMO	15 740	0.52	0	0
PT	14 242	0.47	0	0
SOL	13 915	0.46	0	0
ECOLOGISTA-MT	12 285	0.40	0	0
MBG	11 059	0.36	0	0
UD	10 310	0.34	0	0
PVM	9 950	0.33	0	0
PALMO	9 263	0.30	0	0
PAREDE	9 026	0.30	0	0
USAMO	8 661	0.28	0	0
FAO	7 591	0.25	0	0
PADELIMO	3 720	0.12	0	0
CDU	1 252	0.04	0	0
PPDM	448	0.01	0	0
Celkem	3 045 429	100.01	250	100

Zdroj: EISA 2004

Ke změně rozdělení mandátů došlo i na úrovni provincií, protože FRELIMO dominovalo v oblastech, ve kterých mělo větší popularitu RENAMO. FRELIMO vůbec poprvé vyhrálo v provinciích Nampula a Tete, kde v předchozích volbách obvykle převládalo RENOMA. Dále si FRELIMO udrželo svoji podporu v provinciích, kde obvykle mělo stabilní základnu voličů (Cabo Delgado, Maputo, Maputo City Gaza, nebo Inhambane). Na rozdíl od předchozích voleb AED zaznamenalo do této tabulky i rozdělení mandátů ze zahraničí. Oba mandáty získalo vítězné FRELIMO (Tabulka č. 11).

Tabulka č. 11 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 2004

Provincie	Strana/Koalice		Celkový počet mandátů
	Mozambique Liberation Front (FRELIMO)	Mozambican National Resistance-Electoral Union [RENAMO-UE]	
Cabo Delgado	18	04	22
Gaza	17	-	17
Inhambane	15	01	16
Manica	07	07	14
Maputo (City)	14	02	16
Maputo	12	01	13
Nampula	27	23	50
Niassa	09	03	12
Sofala	06	16	22
Tete	14	04	18
Zambezia	19	29	48
Abroad-Africa	01	-	01
Abroad-Europe	01	-	01
Celkem	160	90	250

Zdroj: African Election Database 2004

Tabulka č. 12 - Výsledky prezidentských voleb 1-2 prosince 2004

Kandidát	Strana	Hlasy	%
Armando Guebuza	FRELIMO	2 004 226	63.74
Afonso Dhlakama	Renamo-UE	998 059	31.74
Raul Domingos	PDD	85 815	2.73
Yaqub Sibindy	PIMO	28 656	0.91
Carlos Reis	MBG	27 412	0.87
Celkem		3 144 168	100.00

Zdroj: EISA 2004

Ve stejných dnech proběhly také prezidentské volby, které měly více kandidátů než předchozí. Chissanovi vypršel druhý mandát a kvůli ústavnímu nastavení již nemohl znovu kandidovat. Novým kandidátem FRELIMO se stal Armando Guebuza a jeho vyzyvatelem byl staronový kandidát RENAMO Afonso Dhlakama. Na rozdíl od předchozích voleb se počet kandidátů lehce zvýšil. Vedle těchto dvou hlavních favoritů se postavil Raul Domingos (PDD), Yaqub Sibindy (PIMO) a Carlos Reis (MBG). Jasným vítězem voleb se stal v prvním kole Guebuza s 63,74 % hlasů. Na druhém místě se umístil jeho sok Dhlakama, který získal 31,74 % hlasů. Výsledky ostatních kandidátů jsou marginální, protože nepřekonal ani 5 % hlasů. Volby opět ukázaly, že kandidáti

z ostatních politických stran nemají šanci uspět, jelikož hlavní politický boj je obvykle mezi kandidátem FRELIMO a RENAMO (Tabulka č. 12).

Podle údajů EISA zaregistrovala CNE 9 142 151 oprávněných voličů, což je skoro o 2 miliony více než u minulých voleb. Z těchto registrovaných voličů odevzdalo 3 321 926 svůj hlas v parlamentních volbách a 3 329 177 v prezidentských. Parlamentní volby zaznamenaly 3 045 429 platných hlasů a prezidentské 3 144 168. V rámci parlamentních voleb bylo 276 497 (8,32 %) neplatných hlasů, zatímco v prezidentských volbách se objevilo 184 999 (5,56 %). Určité snížení počtu neplatných hlasů způsobila především rekordně nejnižší volební účast, která se pohybovala okolo jedné třetiny (36,34 % parl. a 36,42 % prez.) (EISA 2004). Lidé zřejmě přestali věřit, že volby jsou důležité a mohou něco změnit, protože i při třetích všeobecných volbách se FRELIMO udrželo u moci.

3.2.3. Politický vývoj v letech 2004 - 2009

Ihned po nástupu k moci nově zvolený prezident Guebuza odvolal stávající vládní kolegium a nahradil ho svými věrnými a loajálními zástupci. S novým vládním týmem začal prosazovat svůj pětiletý plán a politický program, který zahrnoval boj proti korupci uvnitř policie, obnovu právního systému a snížení chudoby. Kromě personální obměny vlády provedl několik organizačních změn, prostřednictvím nichž mohl kontrolovat činnosti státního aparátu. Nejprve vybudoval Úřad pro národní civilní službu, který spadal přímo pod prezidentský úřad a dohlížel na strategický management a úředníky státní správy (Fiala 2015: 135-136).

V průběhu listopadu 2005 parlament naplnil novou ústavu a souhlasil se vznikem Státní rady, která sloužila prezidentovi jako jeho osobní poradní orgán. Tato instituce měla de facto omezit některé prezidentské pravomoci, ale svůj účel nenaplnila, protože Guebuza svolával jednání jen ojedinele. Naopak v květnu 2005 ovlivnilo vnitropolitický vývoj Mosambiku vítězství starosty v Mocímboa da Praia na severu země. Kandidát FRELIMO zvítězil o 602 hlasů a následná kontrola hlasů ze strany příslušníků CNE zjistila velké množství neplatných volebních lístků, které podle názoru zástupců RENAMO zajistilo vítězství Amadeu Pedrovi. Jenomže členové CNE nemohli dokázat manipulaci s volebními lístky a tak nakonec potvrdili vítězství Pedra. Po rozhodnutí vedení CNE uspořádal neúspěšný kandidát RENAMO Saide Assane protest proti tomuto verdiktu, který však rozehnaly armádní jednotky (Fiala 2015: 136).

V roce 2006 Dhlakama prohlásil, že zůstane hlavním předákem RENAMO a na podzim zástupci FRELIMO potvrdili Guebuza ve vedení strany na svém devátém oficiálním sjezdu. Oba aktéři se soustředili na volby do místních zastupitelstev, které se měly uskutečnit do poloviny ledna 2008 podle nově schválené ústavy z roku 2004. Jenomže začátkem roku 2008 zasáhly Mosambik silné záplavy v údolí Zambezi, jež posunuly řádný termín lokálních voleb až na listopad. Stejně jako v minulých volbách, tak i v těchto vyhrál kandidát FRELIMO ve většině místních zastupitelstev, čímž si členové vlády znovu zajistili kontrolu na regionální úrovni (Fiala 2015: 136-139).

V listopadu 2007 prošel Mosambik významnou institucionální proměnou, když poslanci schválili zákon, prostřednictvím něhož byly vytvořeny provinční shromáždění (provinční parlamenty). Příslušníci těchto orgánů měli za úkol kontrolovat činnosti guvernérů a dohlížet na realizování pětiletého plánu a programu. V březnu 2008 uskutečnil Guebuza zatím největší obměnu vládního personálu od roku 2005, když odvolal ministra dopravy a komunikace, ministra spravedlnosti, ministra pro koordinaci ekologické politiky a ministra zahraničních věcí. Kromě toho Guebuza kompletně reorganizoval velení ozbrojených sil poté, co vyměnil ministra národní obrany, velitele generálního štábu a jeho zástupce (Fiala 2015: 137-138).

V rámci prvního funkčního období prezidenta Guebuzy vyplul na povrch obrovský korupční skandál, během kterého byl zatčen bývalý ministra vnitra Alenino Manheje a následně obviněn ze 49 případů zneužití veřejných prostředků ve výši 8,8 miliard amerických dolarů v rozmezí 1996-2005. Za spáchání stejného trestného činu byl rovněž zatčen a posléze obviněn i někdejší ministr dopravy a komunikace Antonio Mungwambe a ředitel mosambického letiště Diodino Cambaza. Oba dva byli odsouzeni k dvacetiletému trestu odnětí svobody. Podle názoru mezinárodních pozorovatelů demonstrovala tato zatčení jenom dobrou vůli mosambické vlády v jejich boji s korupcí, která však pronikla do většiny struktur státní moci včetně úřadu prezidenta republiky. Vyšetřování dalších korupčních skandálů pokračovalo až do řádného termínu čtvrtých všeobecných voleb (Fiala 2015: 138-139).

Čtvrté všeobecné volby se uskutečnily 28. října roku 2009. Parlamentních voleb se zúčastnilo 17 politických stran a dvě koalice. V těchto volbách nastala menší změna, protože RENAMO již nekandidovalo v koalici s UE, ale působilo jako samostatný politický subjekt. Kromě RENAMO se opět ucházely o politickou moc klasické politické strany jako FRELIMO, PPD, PVM, PASZ, PARENA, PEC-MT, PANAOC, PT, PPD a UM, které již nebylo součástí koalice USAMO. ALIMO rovněž ukončilo

spolupráci s uskupením UE a kandidovala jako samostatná politická strana. Dále se zformovalo pět nových politických subjektů, které zastupovalo Demokratické hnutí Mosambiku (Movimento Democrático de Moçambique - MDM), Strana svobody a rozvoje (Partido de Liberdade Democrática - PLD), Vlastenecké hnutí za demokracii (Movimento Patriótico para Democracia - MPD), Svaz demokratů Mosambiku (União dos Democratas de Moçambique - UDM) a Strana demokratického a sociálního usmíření (Partido De Reconciliação Democrática Social - PRDS) (EISA 2009).

Vedle samotných politických stran se objevily dvě koalice. První koalicí byla Demokratická aliance bývalých bojovníků rozvoje (Aliança Democrática de Antigos Combatentes para o Desenvolvimento - ADACD), kterou tvořily PPPM, PACODE, Socialistická strana Mosambiku (Partido Socialista de Moçambique - PSM) a Strana unie pro usmíření (Partido da União para a Reconciliação - PUR). Druhým uskupením byla UE, jež dříve působila v koalici s RENAMO. Ve volbách 2009 se toto seskupení skládalo z Ekologické strany Mosambiku (Partido Ecologista de Moçambique - PEMO) a Strany národní jednoty (Partido da Unidade Nacional - PUN) (EISA 2009).

Tabulka č. 13 - Výsledky parlamentních voleb z 28. října 2009

Strana/Koalice	Počet hlasů	%	Počet mandátů (250)
Mozambique Liberation Front (FRELIMO)	2,907,335	74.66%	191
Mozambican National Resistance (RENAMO)	688,782	17.69%	51
Democratic Movement of Mozambique (MDM)	152,836	3.93%	8
Party of Freedom and Development (PLD)	26,929	0.69%	-
Party for Peace, Democracy, and Development (PDD)	22,410	0.58%	-
Green Party of Mozambique (PVM)	19,577	0.50%	-
Democratic Alliance of Veterans for Development [ADACD]	17,275	0.44%	-
Party of Freedom and Solidarity (PAZS)	16,626	0.43%	-
Independent Alliance Party of Mozambique (ALIMO)	14,959	0.38%	-
Electoral Union Coalition [UE]	6,786	0.17%	-
National Reconciliation Party (PARENA)	5,610	0.14%	-
Ecological Party-Land Movement (PEC-MT)	5,267	0.14%	-
Patriotic Movement for Democracy (MPD)	2,433	0.06%	-
Union of Mozambican Democrats (UDM)	2,190	0.06%	-
Union for Change (UM)	1,641	0.04%	-
Labor Party (PT)	1,239	0.03%	-
National Workers and Peasants Party (PANAOC)	852	0.02%	-
Popular Democratic Party (PPD)	712	0.02%	-
Social Democratic Reconciliation Party (PRDS)	399	0.01%	-

Zdroj: African Election Database 2009

Čtvrté parlamentní volby znovu vyhrálo FRELIMO s neuvěřitelnými 74,66 % hlasů a zajistilo si tak 191 mandátů z celkových 250. Oproti minulým volbám si FRELIMO ještě více upevnilo své postavení v parlamentu prostřednictvím většího počtu mandátů. Na druhou stranu RENAMO získalo jenom 17,69 % a dosáhlo tak nejhoršího výsledku od počátku vícestranických voleb. RENAMO tak obdrželo pouze 51 mandátů v parlamentu. Překvapivým výsledkem bylo třetí místo MDM, které získalo 8 mandátů a vůbec poprvé usedlo do Shromáždění republiky. Výsledky ostatních politických stran graficky zobrazuje výše uvedená tabulka (tabulka č. 13).

Tabulka č. 14 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 2009

Provincie	Počet mandátů	FRELIMO	RENAMO	MDM
Cabo Delgado	22	19	3	0
Gaza	16	16	0	0
Inhambane	16	15	1	0
Manica	16	12	4	0
Maputo City	18	14	1	3
Maputo	16	15	1	0
Nampula	45	32	13	0
Niassa	14	12	2	0
Sofala	20	10	5	5
Tete	20	18	2	0
Zambezia	45	26	19	0
Zahraničí				0
Afrika	1	1	0	0
Evropa	1	1	0	0
Celkem	250	191	51	8

Zdroj: Fiala 2015: 143

Rozdělení mandátů na úrovni provincií zaznamenalo výraznou změnu v tom, že FRELIMO dominovalo ve všech provinciích. Dále FRELIMO získalo oba mandáty ze zahraničí. Naopak RENAMO prohrálo s FRELIMO v provincii Zambezia, kde RENAMO pravidelně poráželo FRELIMO. MDM získalo svoje mandáty ve středně velkých provinciích Sofala a Maputo City (tabulka č. 14).

Ve stejném dnu probíhaly prezidentské volby, v nichž Guebuza obhajoval svůj mandát z roku 2004. Jeho hlavním protikandidátem byl opět předák RENAMO Afonso Dhlakama. Vedle těchto dvou hlavních favoritů postavilo svého kandidáta MDM, kterým byl Daviz Simango. Guebuza s přehledem obhájil svůj prezidentský mandát, když zvítězil v prvním s bezmála 75 % hlasů. Druhý Dhlakama získal pouze 16,41 % hlasů, což dokládá velkou propast mezi prvním a druhým kandidátem. Zbylý kandidát získal ještě o polovinu méně hlasů než Dhlakama. Prezidentské volby byly opět

politickým bojem mezi kandidátem FRELIMO a RENAMO s tím rozdílem, že v těchto volbách se ještě více zvýšila dominance kandidáta FRELIMO oproti minulým volbám (Tabulka č. 15).

Tabulka č. 15 - Výsledky prezidentských voleb z 28. října 2009

Kandidát a strana	Počet hlasů	%
Armando Guebuza (FRELIMO)	2,974,627	75.01%
Afonso Dhlakama (RENAMO)	650,679	16.41%
Daviz Simango (MDM)	340,579	8.59%

Zdroj: African Election Database 2009

Podle údajů EISA zaregistrovala CNE 9 871 948 oprávněných voličů, což je celkem srovnatelné množství s předchozími volbami. Z těchto registrovaných voličů odevzdalo 4 387 250 svůj hlas v parlamentních volbách a 4 406 093 v prezidentských. Parlamentní volby zaznamenaly 3 893 858 platných hlasů a prezidentské 3 965 885. V rámci čtvrtých všeobecných voleb došlo k opětovnému nárůstu neplatných hlasů, protože v parlamentních volbách EISA zaregistrovala 493 392 (11,25 %) neplatných hlasů a v prezidentských 440 208 (9,99 %). Volební účast se pohybovala kolem 45 %, což znamená, že došlo k částečnému zvýšení volební účasti oproti minulým volbám (EISA 2009).

3.2.4. Politický vývoj v letech 2009 - 2014

Krátce po volbách vzniknul spor mezi představiteli vládní strany FRELIMO a mezinárodními dárci, kteří významně přispívají do mosambického státního rozpočtu svým kapitálem. Zahraniční dárci kritizovali zejména aktivity mosambické volební komise, jež zásadním způsobem ovlivnila mosambické volby, protože zabránila účasti menších politických stran kvůli formálním důvodům včetně omezování kandidátů MDM v devíti volebních obvodech. Donátoři byli rovněž nespokojeni s protiokupačním bojem vlády a upozornili na časté případy střetu zájmů, především v rozporuplném rozlišení mezi státním sektorem a stranickou strukturou FRELIMO (Fiala 2015: 145-146).

Mezinárodní kritiku částečně snížilo rozhodnutí Ústavního soudu z dubna roku 2010, v němž došlo ke snížení poslaneckých mandátů z 11 na 8. Podle předchozího ústavního nastavení byly všechny politické strany s menším parlamentním zastoupením než 11 poslanců omezovány ve výkonu svých legislativních práv. Pouze politické strany s 11 a více poslaneckými mandáty mohly pokládat otázky v parlamentu, navrhopvat

legislativu a účastnit se parlamentních výborů. Vstřícný krok ze strany Ústavního soudu zajistil rovnoprávné postavení členů MDM v parlamentu, protože disponovalo právě osmy mandáty. S rozhodnutím Ústavního soudu zásadně nesouhlasili představitelé RENAMO, kteří si tak uvědomili, že ztratili status jediné oficiální opoziční strany v parlamentu. Podle názoru Vlastimila Fialy přispěl tento krok k částečnému nabourání dvoustranického systému, který v Mosambiku de facto funguje od prvních svobodných voleb (Fiala 2015: 146).

Po vyhlášení rozhodnutí Ústavního soudu začal být Dhlakama nespokojený se současným politickým vývojem a postupným úpadkem RENAMO a tak zahájil nové útoky proti příslušníkům FRELIMO. Během televizního vysílání v průběhu srpna 2011 vyhrožoval Dhlakama představitelům vládní strany FRELIMO, že opětovně ozbrojí své příznivce a vybuduje nové vojenské základny pro své vojáky. Tímto přihlášením, které už tak vyostřilo velmi napjatou vnitropolitickou situaci v zemi, se snažil Guebuza přinutit k otevřenému dialogu se zástupci RENAMO, v němž by společně jednali o budoucnosti Mosambiku (Fiala 2015: 148). Začátkem roku 2013 však členové RENAMO slíbili ukončení ozbrojených útoku, pokud budou přijaty některé změny volebního zákona, které souvisely s transparentností volebního procesu. V březnu 2013 schválili poslanci volební změny, které garantovaly vyrovnanou účast reprezentantů FRELIMO, RENAMO a MDM ve volebních komisích a oddílech STAE na všech úrovních. Všechny tři zmíněné politické strany mohly nominovat konkrétního delegáta do kterékoliv volební komise (MNA Report 461 2013: 1).

V květnu 2013 se představitelé FRELIMO a RENAMO domluvili na pravidelném jednání u kulatého stolu, kde měli projednávat návrh agendy RENAMO. Jenomže první bod agendy (změnu volební legislativy) reprezentanti FRELIMO okamžitě zamítli. Kromě toho zástupci RENAMO žádali odstranění politické diskriminace vůči jejím příslušníkům, spravedlivé rozdělování veřejných prostředků a propuštění 15 členů RENAMO, kteří byli zadrženi v Muxungue (MNA Report č. 464 2013: 1). Jednání však nepřineslo zásadní průlom, protože oba aktéři neuzavřeli žádnou společnou dohodu kvůli tomu, že reprezentanti RENAMO odmítali přistoupit k dalším bodům v diskuzi, pokud nebude vyřešena problematika volebních změn (MNA Report č. 476 2013: 2).

Napjatý politický vývoj vyescaloval v polovině roku 2013, když znovu vypukly ozbrojené střety mezi příznivci RENAMO a policií. Následkem těchto potyček bylo několik mrtvých vojáku a civilistů. Dhlakama více stupňoval svůj tlak poté, co na

jednání Národní rady RENAMO prohlásil, že pokud oba aktéři nedokážou společně vyřešit vnitropolitickou krizi, tak může dojít k úplnému rozdělení Mosambiku. Představitelé FRELIMO požadovali kompletní odzbrojení milicí RENAMO, naproti tomu zástupci RENAMO žádali posunutí řádného termínu municipálních voleb a změnu volebních pravidel (MNA Report č. 468 2013: 2).

Reprezentanti mosambické vlády odmítli řešit návrhy členů RENAMO a pokračovali v přípravě regionálních voleb. Příslušníci RENAMO naopak oznámili bojkot oblastních voleb a vyhrožovali dalšími ozbrojenými útoky. Jak již bývá zvykem tak v lokálních volbách opět drtivě vyhráli kandidáti FRELIMO. Pouze v Beire a Quelimane překvapivě zvítězil zástupce MDM. Výsledky voleb vedení MDM okamžitě zpochybnilo a následně podalo oficiální stížnost, protože jeho členové se domnívali, že došlo k přímé manipulaci ze strany volební komise při sčítání hlasovacích lístků (MNA Report č. 475 2013: 2-4). Jejich žádost byla zamítnuta z formálních důvodů, jelikož nepodalí stížnost ke konkrétní komisi, kde k údajnému podvodu došlo, ale rovnou se obrátili na představitele CNE (MNA Report č. 476 2013: 3).

Ozbrojené konflikty mezi příslušníky RENAMO a bezpečnostními složkami (armádou a policií) pokračovaly i během první poloviny roku 2014. Až na konci srpna se podařilo dojednat smlouvu o ukončení nepřátelství mezi zástupci vlády a reprezentanty RENAMO. Konečnou dohodu společně podepsali stávající prezident Guebuza a Dhlakama. Pakt obsahoval i dokument o začlenění milicí RENAMO do ozbrojených složek armády a policie. Demobilizaci milice RENAMO zajišťoval Mezinárodní pozorovací vojenský tým pro ukončení vojenského nepřátelství (International Observer Military Team for the Cessation of Military Hostilities – EMOCHM) (MNA Report č. 490 2014: 1). Smlouva o ukončení nepřátelství otevřela cestu k pátým všeobecným volbám.

Páté a zatím poslední všeobecné volby se konaly 15. října roku 2014. Parlamentních voleb se zúčastnilo 31 politických stran, tři koalice a dvě nezávislé občanské skupiny. Hlavním favoritem voleb byla opět vládní strana FRELIMO, která byla doprovázena opoziční stranou RENAMO a MDM. Kromě nejsilnějších subjektů se těchto voleb zúčastnily další klasické strany jako PT, SOL, PIMO, PANAOC, PASOMO, PVM, PEC-MT, PPD, PARENA, PAZS, UM, UDF, PLD, ALIMO, MPD, PANAMO, UDM a PRDS. PPPM a PUR již nebyly součástí koalice ADACD a obě strany kandidovaly jako samostatné politické subjekty.

Nové politické strany zastupovala Humanitární strana Mosambiku (Partido Humanitário de Moçambique - PAHUMO), Národní hnutí pro obnovu jednoty Mosambiku (Partido Movimento Nacional para Recuperação da Unidade Moçambicana - MONARUMO), Strana sociální obnovy (Partido de Renovação Social - PARESO), Sociálně demokratická strana (Partido Social Democrata - PASDI), Strana Africké unie pro spásu lidu Mosambiku (Partido União Africana para Salvação do Povo de Moçambique - UASP), Hnutí za mládež pro obnovu demokracie (Partido Movimento da Juventude para Restauração da Democracia - MJRD) a Jednotná demokratická strana Mosambiku (Partido Unido de Moçambique da Liberdade Democrática - PUMILD). Vedle těchto politických stran se ucházely o politickou moc i tři koalice. Těmito uskupeními byly UE, UD a ADACD. Vůbec poprvé se voleb zúčastnily nezávislé občanské skupiny, které reprezentovalo Kulturní sdružení Lhuvukského umění (Associação Cultural Lhuvuka Arte - ACLA) a Společně pro město (Associação Juntos pela Cidade - JPC) (EISA 2016: 26-28).

Tabulka č. 16 - Výsledky parlamentních voleb z 15. října 2014

Strana	Počet hlasů	%	Počet mandátů
FRELIMO	2 575 995	55,97	144
RENAMO	1 495 137	32,49	89
MDM	384 538	8,36	17
Ostatní strany	149 812	3,18	0

Zdroj: Mozambique News Agency (494) 2014: 1

Páté parlamentní volby opět vyhrálo FRELIMO (55,97 %) a zajistilo si tak 144 mandátů z celkových 250. Oproti minulým volbám si FRELIMO pohoršilo o 47 křesel. Naproti tomu druhé RENAMO si polepšilo o 38 mandátů a obdrželo tak 89 křesel. Třetí MDM rovněž získalo o polovinu mandátů více než v předchozích volbách. Ostatní politické strany nepřesáhly 5% volební práh a do parlamentu se nedostaly. Dohromady všechny ostatní politické subjekty obdržely pouze 3,18 % všech hlasů (tabulka č. 16).

Rozdělení mandátů na úrovni provincií ukazuje, že FRELIMO má stále pevnou základnu voličů v oblasti Cabo Delgado, Gaza, Maputo a Maputo City. Naproti tomu RENAMO získalo vyšší podporu v provinciích Zambezia a Sofala, kde v dřívějších volbách obvykle dominovalo nad FRELIMO. Jinými slovy FRELIMO má silnější podporu v jižních provinciích, kdežto RENAMO spíše v severních a středních. V provinciích Manica a Nampula byl politický boj mezi FRELIMO a RENAMO

vyrovnaný, protože obě strany získaly stejný počet mandátů v daných oblastech. Stejně jako v minulých volbách tak i zde získalo FRELIMO oba mandáty ze zahraničních voleb (tabulka č. 17).

Tabulka č. 17 - Rozdělení mandátů podle provincií v roce 2014

Provincie	Počet mandátů	FRELIMO	RENAMO	MDM
Cabo Delgado	22	19	3	0
Gaza	14	14	0	0
Inhambane	14	12	2	0
Manica	16	8	8	0
Maputo City	16	11	3	2
Maputo	17	12	3	2
Nampula	47	22	22	3
Niassa	14	7	6	1
Sofala	21	8	10	3
Tete	22	11	10	1
Zambezia	45	18	22	5
Zahraníčí				0
Afrika	1	1	0	0
Evropa	1	1	0	0
Celkem	250	144	89	17

Zdroj: Mozambique News Agency (494) 2014: 1

Ve stejný den se také uskutečnily prezidentské volby za účasti tří prezidentských kandidátů stejně jako v roce 2009. Guebuzovi vypršelo druhé funkční období ve funkci prezidenta a podle ústavy již nemohl znovu kandidovat. Novým prezidentským kandidátem FRELIMO se tak stal Felipe Nyusi, který byl považován za favorita voleb. Nyusiho hlavním vyzyvatelem byl Afonso Dhlakama (RENAMO) společně s Davizem Simangem (MDM). Nyusi vyhrál prezidentské volby hned v prvním, kde obdržel 57,03 % hlasů a stal se tak novým prezidentem Mosambiku. Na druhém místě skončil jeho rival Dhlakama s 36,61 % a třetí Simango obdržel 6,36 %. Ačkoliv Dhlakama skončil druhý tak si polepšil o bezmála 20 % oproti výsledkům minulých prezidentských voleb (tabulka č. 18).

Tabulka č. 18 - Výsledky prezidentských voleb z 15. října 2014

Kandidát	Strana	Hlasy	%
Filipe Nyusi	FRELIMO	2,778,497	57.03
Afonso Dhlakama	RENAMO	1,783,382	36.61
Daviz Simango	MDM	309,925	6.36

Zdroj: Mozambique News Agency (494) 2014: 1

Podle údajů Mozambique News Agency (MNA) zaregistrovala CNE 10 964 978 oprávněných voličů. Z těchto registrovaných voličů odevzdalo 5 316 936 svůj hlas v parlamentních volbách a 5 333 665 v prezidentských. Parlamentní volby zaznamenaly 4 508 142 (84,79 %) platných hlasů a prezidentské 4 871 804 (91,34 %). V rámci parlamentních voleb bylo 711 454 (13,38 %) neplatných hlasů, zatímco v prezidentských volbách se objevilo 461 861 (8,65 %). MNA zjistila, že v parlamentních volbách bylo ve skutečnosti neplatných hlasů pouze 252 535 (4,75 %), protože zbylých 458 919 (8,63 %) hlasovacích lístků tvořilo prázdné hlasovací lístky. Podobná data zaregistrovala MNA i u prezidentských voleb, kde prokázala, že neplatných hlasů bylo jenom 171 675 (3,21 %). Zbývajících 290 186 (5,44 %) hlasů představovalo prázdné hlasovací lístky. Výše uvedené statistiky dokládají, že v parlamentních volbách se opět zvýšil celkový počet neplatných hlasů, zatímco v prezidentských volbách se mírně snížil. S přibývajícími volbami postupně roste i volební účast, která odpovídala necelé polovině (48,49 % parl. a 48,64 % prez.) všech oprávněných voličů (MNA Report č. 494 2014: 1). Pozvolné zvyšování volební účasti dokazuje, že lidé znovu začínají věřit volebnímu procesu v Mosambiku.

3.3. Shrnutí charakteru mosambického režimu a politického vývoje

Výzkum politického systému Mosambiku má zřejmé rysy prezidentského systému, protože hlava státu disponuje rozsáhlými pravomocemi v oblasti jmenování a odvolávání vrcholných politických představitelů, národních a mezinárodních otázkách, legislativních a ústavních záležitostech. Naproti tomu parlament zastává druhořadou roli v rámci mosambického politického systému kvůli nedostatku financí a kvalifikovaného personálu, prostřednictvím něhož by tento orgán mohl vykonávat svoji činnost odpovědně a efektivně. Silné kompetence prezidenta rovněž vytvářejí překážky pro správné fungování mosambického parlamentu, které tak ovlivňují jeho aktivity. Stejně tak i moc soudní je zranitelné místo politického systému Mosambiku, jelikož je terčem kritiky kvůli neefektivnímu fungování jednotlivých institucí.

Politický vývoj po founding elections z roku 1994 nebyl stabilní, protože docházelo k nepřetržité politické polarizaci a rivalitě mezi příslušníky FRELIMO a RENAMO, kterou doprovázely i ozbrojené střety. Politická scéna ukázala, že RENAMO není jednotná opoziční strana, když se v roce 2009 od ní odtrhlo MDM vedené Davizem Simangem kvůli odlišným názorům mezi zmíněným Simangem a hlavním předákem Afonsem Dhlakamou. Naproti tomu vládní strana FRELIMO se

potýká s neustálými případy korupčních skandálů, které sahají do nejvyšších struktur vedení včetně úřadu prezidenta republiky. Výsledky jednotlivých voleb ukazují, že se v Mosambiku vytvořil systém s predominantní stranou, která je schopná pravidelně vyhrávat volby a utvářet jednobarevnou vládu.

4. Empiricko - analytická analýza mosambického politického systému

Tato kapitola se zaměří na výzkum výše definovaných kritérií. Autor nejprve popíše registraci voličů a politických stran, přístup ke zdrojům, přístup do médií, občanské svobody, svobodu ve volbách a právní systém. Následně autor určí míru porušování těchto kritérií a přiřadí jim hodnoty od 1 do 7 podle metodiky organizace Freedom House (FH). Prostřednictvím omezování těchto kritérií a přiřazených hodnot autor stanoví povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu. Freedom House posuzuje jednotlivé režimy podle toho, jakou hodnotu od 1 do 7 přiřadí konkrétnímu státu v oblasti občanských svobod a politických práv (Freedom House 2018).

Státy s hodnotou 1 jsou podle FH svobodné (free), jelikož v nich nedochází k žádnému omezování občanských svobod a politických práv. V těchto zemích jsou zástupci voleni podle platných zákonů, opozice zastává důležitou roli a disponuje skutečnou mocí, menšiny jsou hojně zastoupeny v politice, funguje spravedlivý právní systém, který umožňuje hospodářskou soutěž a rovné podmínky pro muže, ženy a menšiny. Režimy s hodnotou 2 rovněž FH zařazuje mezi svobodné, ale tyto země mají určité demokratické deficity, které ovlivňují její kvalitu. Tyto demokratické deficity představuje především korupce, která omezuje působení politických stran a opozičních skupin. Dále v těchto zemích dochází k potlačování nezávislosti médií, odborových aktivit a diskriminaci menšin (Freedom House 2018).

Naopak státy s hodnotou 3, 4 a 5 FH pokládá za částečně svobodné (partly free), protože režim některé občanské svobody a politická práva silně ochraňuje, zatímco ostatní výrazně zanedbává. Země s hodnotou 6 FH považuje za nesvobodné (not free), jelikož tato zřízení mají velmi omezená politická práva a občanské svobody. Tyto státy řídí charismatičtí vůdci a politické strany, které zde vládou po celá desetiletí. Představitelé získávají politickou moc prostřednictvím kontrolovaných voleb. Z hlediska občanských svobod mají obyvatelé právo na náboženskou a sociální svobodu, soukromé podnikání a veřejnou diskuzi. Státy s hodnotou 7 rovněž FH řadí mezi nesvobodné, ale disponují určitými rozdíly od předchozí skupiny. Těmito režimy mohou být policejní státy, nebo zřízení s nedostatečnou autoritou, které trpí extrémním násilím či vládou regionálních válečníků (tzv. warlords). Vládní elity nebo nestátní subjekty prakticky neposkytují svobodu projevu a sdružování, nechrání práva vězňů a

zadržovaných osob a často kontrolují většinu ekonomických aktivit (Freedom House 2018).

Pokud výše stanovená kritéria obdrží hodnoty 1 a 2, tak autor bude považovat režim v Mosambiku za svobodný (demokracie). Naopak když kritéria získají hodnoty 3, 4 a 5, tak autor definuje zřízení v Mosambiku jako částečně svobodné (hybridní režim - soutěživý autoritarismus). Jestliže kritéria dosáhnou hodnot 6 a 7, tak autor určí režim v Mosambiku jako nesvobodný (autoritarismus).

4.1. Registrace voličů a politických stran

Registrace voličů a politických stran je významné kritérium, které odhalí skutečnou úroveň politické svobody v Mosambiku. Prostřednictvím registrace autor zjistil, jestli FRELIMO a jeho příznivci vytvářeli různé obstrukce, jež omezily některým opozičním politickým stranám a kandidátům ucházet se o politickou moc; uskutečňovali nekalé aktivity, aby zamezili registraci v oblastech, kde má stabilní podporu opozice; organizovali násilné akce, jež znemožnily registrační proces kvůli polarizaci uvnitř občanské společnosti. Na základě kritéria registrace voličů a politických stran autor určil, do jaké míry představitelé vládní strany FRELIMO řídili celkový průběh volebního procesu od samotného počátku, který následně ovlivnil celkové výsledky voleb, účast ve volbách a volební svobodu. Nakonec autor přiřadil registraci voličů a politických stran hodnotu od 1 do 7 a stanovil tak povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu.

Před druhými všeobecnými volbami probíhala registrace voličů, která započala 20. července a trvala do 17. září 1999. Samotný průběh byl v souladu s právním nastavením, podle kterého se měla registrace uskutečnit v průběhu 60 dnů. Jenomže registrace čelila celé řadě problémů. Tyto nástrahy zahrnovaly především velké vzdálenosti mezi bydlištěm občanů a registračními místnostmi, špatnou dopravní infrastrukturu, obtížné doručování registračních materiálů, nedostatek registračního materiálu, plateb a dodávek potravin pro volební personál (Da Silva 2001: 99).

Naopak zpráva pozorovatelů Carter centra byla velmi pozitivní. Podle ní se voliči aktivně účastnili registrace,⁴⁷ u registrace byli přítomni zástupci politických stran, pozorovatelé vyjádřili spokojenost s registračním procesem v téměř každé navštívené registrační místnosti, občané obdrželi přesné instrukce o tom, jak a kde se mají

⁴⁷ zejména ženy

registrovat. Zpráva rovněž ocenila činnost brigády STAE a domácích pozorovatelů jako je Sdružení Mosambiku pro rozvoj demokracie (Associação Moçambicana Para o Desenvolvimento da Democracia - AMODE), Fórum občanské výchovy (Forum de Educação Cívica - FECIV) a Fórum občanské výchovy v Sofale (Fórum de Educação Cívica de Sofala - FORCISO), kteří mají dobrou a efektivní organizaci (Carter Center 2000: 10).

Pozorovatelé z Carter Centra však nebyli spokojeni s aktivní účastí a integrací členů RENAMO v STAE. Podle zákona mají mít všechny strany, které jsou součástí parlamentu, své zástupce jak v CNE, tak v STAE. Představitelé RENAMO však nebyli součástí STAE v určitých okresech. Pozorovatelé z Carter Centra doporučili vedení STAE, aby vzali jejich žádost na vědomí. Ještě před volbami příslušníci STAE začlenili zástupce RENAMO do svých řád, jak stanovuje volební zákon. Tito pozorovatelé také zaznamenali, že u některých registračních místností byla zvýšená přítomnost policejních složek a omezená role stranických agentů. Dále se těmto pozorovatelům nelíbily pracovní podmínky členů registračních komisí, protože podle jejich vyjádření běžně pracovali celé dny bez jídla a odpočinku (Carter Center 2000: 10).

Registrace politických stran, koalic a jednotlivých kandidátů probíhala mezi 15. a 30. zářím roku 1999. Následující strany a koalice splnily zákonem stanovené požadavky, které jim zajistily účast ve volbách do Shromáždění republiky: FRELIMO, RENAMO-UE, PALMO, PIMO, PT, PVM, PPLM, SOL, PANACOA, PASOMO, UD a UMO. Představitelé FRELIMO uplatňovali nespravedlivou vládní politiku v rámci výběru kandidátů. Výběr kandidátů vyžadoval, aby jednu třetinu uchazečů tvořily ženy, pětinu mládež a desetinu bývalí osvobozenectví bojovníci. Kromě toho bylo zařazení těchto kandidátů provedeno tak, aby jejich příslušné pozice na volebním seznamu neohrozily požadované úrovně jejich zastoupení. V důsledku této politiky mělo FRELIMO na svých volebních seznamech spravedlivé zastoupení žen a několik se jich dostalo do seznamu stran, jako například Veronica Macamo v Gaze a Margarida Talapa v Niase. Naproti tomu RENAMO nemělo politiku, která by zajistila spravedlivé zastoupení žen. Navíc RENAMO nedokázalo prosadit ani jednu ženu do svých 11 volebních seznamů (Da Silva 2001: 100).

Oproti minulým volbám, kde bylo přijato 12 kandidátů na prezidenta, tak během této registrace byla povolena účast pouze třem kandidátům. Prezidentských voleb se mohl zúčastnit Chissano (FRELIMO), Dhlakama (Renamo) a Yaqub Sibindi (PIMO). Nicméně Sibindovi byla později účast zamítnuta kvůli podvodným nesrovnalostem

ohledně identifikačních průkazů, které předložili jeho podporovatelé. Většina Sibindových podpisů pocházela z města Angoche, které se nachází v největší provincii Nampula. Soud dal Sibindovi pět dní, aby danou situaci vyřešil, ale kvůli velikosti dané provincie to bylo nemožné a tak se z prezidentského boje stáhnul. Zástupci Nejvyššího soudu rovněž odmítli kandidaturu Wehia Ripua (UMO), Joachima Nyota (PADELIMO) a Armanda Siueia (PANACOA). Nyota neposkytl žádné nominační podpisy. Ripua předložil ÚR pouze 6000 petičních podpisů a dále tvrdil, že 7000 podpisů mu zničily fanatické skupiny v Matole. Tento Ripuaův příběh nepotvrdily žádné další zdroje médií (Hanlon 2000: 19).

Před všeobecnými volbami v roce 2004 se opět uskutečnila registrace voličů, která začala 28 června a trvala do 15. července. V tomto ohledu nasadilo vedení CNE bezmála 2500 registračních brigád, jež operovaly po celém Mosambiku. Podle mezinárodních pozorovatelů probíhala registrace v provincii Cabo Delgado mnohem lépe ve srovnání s předchozími roky, ačkoliv registrační období bylo příliš krátké. Efektivnější registrace přispěla k dramatickému zvýšení volebních místnosti v provinciích a okresech. Dříve zástupci opozice tvrdili, že registrace voličů byla v některých oblastech opomíjena, ale v roce 2004 byli s průběhem spokojeni (De Figueiredo 2005: 5).

Registrace měla za úkol aktualizovat stávající seznam voličů, vyřadit z něj zemřelé osoby, zanešť do něj jednotlivce s trvalou změnou svého bydliště a jedince, co ztratili své volební karty. Jako výchozí bod sloužil seznam voličů z roku 1999. Vůbec poprvé se konala registrace voličů, kteří mají trvalý pobyt v zahraničí. V některých oblastech si opoziční strany stěžovaly na nedostatek registračního materiálu, čímž byla registrace provedena těsně před koncem registrační lhůty. Tento nedostatek se objevoval v mnoha oblastech, kde má opozice svoji největší podporu. Například v provincii Zambezia museli voliči cestovat 30-40 km, aby se mohly k volbám zaregistrovat (EISA 2005: 21).

K volbám bylo přihlášeno celkem 15 politických stran a pět koalic, jejichž kandidaturu přijali členové CNE. Jedině FRELIMO, RENAMO a PDD se účastnilo voleb ve všech 13 volebních obvodech, zatímco dalších sedm usilovalo o politickou moc pouze v 11 provinčních obvodech. Zbytek politických stran kandidovalo jenom v některých provinčních volebních obvodech. Ačkoliv PDD představila kandidáty ve všech 13 volebních obvodech, tak někteří z nich byli diskvalifikováni, protože nesplňovali kritéria pro jmenování. O prezidentský úřad se chtělo ucházet osm

kandidátů, z nichž tři byli zamítnuti, protože nesplňovali zákonem daný požadavek 10 000 podpůrných podpisů. Hlavními protagonisty voleb byli Armando Guebuza (FRELIMO) a jeho politický rival Afonso Dhlakama (RENAMO). Kromě hlavních favoritů se ucházel o post hlavy Raul Domingos (PDD), Carlos Reis (MBG) a Yaqub Sibindi (PIMO) (EISA 2005: 24-25).

Naopak před všeobecnými volbami v roce 2009 se registrace voličů potýkala s celou řadou problémů. Mnoho volebních úředníků bylo nespokojeno s pozdní dodávkou registračních materiálů, opožděným plánováním registrace a nedostatečnou ochranou počítačového softwaru. Předseda CNE João Leopoldo da Costa tvrdil, že šestitýdenní období by mělo poskytnout dostatek času na registraci voličů. Tento názor předsedy CNE ignoruje skutečnost, že v některých oblastech museli obyvatelé urazit dlouhou vzdálenost, aby se mohli zaregistrovat k volbám. Registrace probíhala mezi 15. červnem a 29. červencem roku 2009 (Hanlon 2009a: 1).

Jak už bylo zmíněno výše, tak během registrace byly problémy s nedostatečnou ochranou počítačového softwaru. Tento zastaralý počítačový systém byl také uchovávaný v prachu a horku, což znamenalo, že toto zařízení špatně fungovalo během registračního procesu. V rámci registrace se vyskytly případy, že odpovědní úředníci zaznamenávali nesprávné údaje do softwaru, počítače byly zamknuty, a pouze zaměstnanci firmy Escopoil měli správné heslo k jeho odemčení. Registrační týmy musely rovněž řešit neustálé problémy s výdrží baterií v jejich počítačích, protože špatné uskladnění snížilo jejich kapacitu a funkčnost (Hanlon 2009a: 1-2).

Během návštěv jednotlivých registračních středisek se zjistilo, že v některých oblastech nebyly tyto místnosti vůbec otevřeny. Tento argument podpořil stížnost ze strany příslušníků RENAMO. Mezi 14. a 15. červencem se v městě Marapula uskutečnila prohlídka a sedm registračních místností nebylo vůbec v provozu. Na vině byl právě nefunkční počítačový software a nedostatek elektrické energie. Z důvodu těchto nesnází nefungovaly určité registrační místnosti jeden nebo dokonce dva týdny. Ani členové mobilních brigád nebyli schopni vykonávat efektivní registraci, kvůli výše zmíněným problémům (Hanlon 2009a: 1-2).

V rámci registrace bylo vedení CNE pod velkým tlakem opozičních stran, které vyjadřovaly svoji nespokojenost. Na tuto kritiku se snažili členové CNE odpovědět tím, že vyloučí některé politické strany, protože napadaly a zpochybňovaly regulérnost volební a registračního procesu. Vedení CNE uvedlo jako hlavní příčinu nedodržování

minimálních kvalifikačních požadavku, které umožňovali politickým stranám účast ve volbách (EISA 2010: 10).

Členové CNE stanovili lhůtu,⁴⁸ do které mohly politické strany předložit své návrhy na jmenování. Po uplynutí stanovené lhůty byl vyhrazen určitý časový prostor pro opravu případných nesrovnalostí, jež byly zjištěny v jejich nominačních formulářích. Reprezentanti opozičních stran tvrdili, že příslušníci CNE nedodržují vymezený časový rámec na případné opravy. Navzdory těmto argumentům vedení CNE dále diskvalifikovalo ty politické strany, jejichž návrhy nebyly kompletní a v souladu s ustanovenými normami. Představitelé diskvalifikovaných stran podali stížnost o činnosti příslušníku CNE k Ústavní radě. Ve svých závěrech vyšli zástupci ÚR vstříc CNE (EISA 2010: 10-11).

Z devíti prezidentských kandidátů, kteří podali žádost k ÚR, byli přijati pouze tři kandidáti. Svůj prezidentský post znovu obhajoval Armando Guebuza (FRELIMO) a jeho vyzývatelem byli Afonso Dhlakama (RENAMO) a Daviz Simango (MDM). Někteří kandidáti byli obviněni z porušování zákona a oklamávání Ústavní rady. Zástupci ÚR předložili potřebné dokumenty státnímu zástupci (Ministério Público) a ministerstvu spravedlnosti, kteří mohli ihned zahájit trestní a disciplinární řízení. Stejně jako v minulých volbách tak i v roce 2009 předložili méně významní kandidáti falešné nebo nepřijatelné podpisy (Hanlon 2009b: 1).

Při kontrole petic představitelé Ústavní rady zjistili, že řada stránek se jmény byla neopatrně zkopírována z registru buď v abecedním, nebo v číselném pořadí i s jejich podpisy. Z této nekalé činnosti byli obviněni Raul Manuel Domingos, Khalid Husein Mahomed Sidat, Leonardo Francisco Cumbe, Artus Ricardo Joaquin a José Ricardo Viana Agostinho. Z 12 000 podpisů Viana Aghostinha příslušníci ÚR okamžitě zamítli 11 970. Prostřednictvím počítačového volebního seznamu byli členové ÚR schopni provést podrobnou kontrolu. Podle zákona nesměl žádný volič podepsat nominační dokument více než jednomu kandidátovi, což způsobilo velké problémy méně významným kandidátům (Hanlon 2009b: 1-2).

Před všeobecnými volbami v roce 2014 znovu probíhala registrace voličů, která započala 15. února a měla trvat do 29. dubna. Později však byla registrace prodloužena do 9. května kvůli žádosti zástupců politických stran, protože se potýkali s problémy na začátku procesu. Tyto komplikace byly spojené s nedostatečným přístupem

⁴⁸ Období mezi 1. červnem a 29. červencem

k registračním centřům v důsledku špatných pozemních komunikací, silných dešťů a nedostatečné dopravy do těžko přístupných oblastí. Odpovědní úředníci se rovněž museli vypořádávat s technickými potížemi některých registračních přístrojů a počítačů (EISA 2016: 23). Kromě těchto potíží byly v řadě okresů zaznamenány krádeže registračních zařízení (Carter Center 2016: 28). Delší registrační období poskytlo větší prostor pro zápis většího počtu oprávněných voličů na rozdíl od předchozích voleb. Při této registraci použili příslušníci CNE biometrické sčítání lidu, které zahrnovalo sběr biometrických údajů (fotografie a otisky prstů) (EISA 2016: 23).

Podle pozorovatelů Carter Centra probíhala registrace voličů dobře, protože představitelé politických stran byli spokojeni s jejím vývojem. Během této registrace byl vůbec poprvé rozeslán seznam voličů, včetně přesného počtu registrovaných voličů v konkrétní volební místnosti. Tento krok pomohl ke zvýšení transparentnosti registračního procesu (Carter Center 2016: 28). Jenomže v okrese Gorongosa, který se nachází v provincii Sofala, vznikalo vojenské napětí a občasné boje mezi příslušníky RENAMO a vládních sil, což způsobilo, že registrace v této oblasti začala až v prvním květnovém týdnu. V této lokaci se mohla registrace uskutečnit pouze po zvláštní dohodě mezi členy RENAMO a FRELIMO, která pomohla otevřít registrační stanice bez přítomnosti policejních jednotek či vojenských složek. Právě tato dohoda umožnila kandidovat Dhlakamovi v prezidentských volbách, který se tak znovu stal hlavním protikandidátem FRELIMO. Pozorovatelům EU se nepodařilo zjistit, zdali byli přívrženci RENAMO od registrace jako jejich vůdce Dhlakama (EU 2016: 21).

Registrace politických stran probíhala tak, že zástupci strany podali svoji formální žádost předsedovi CNE. Dvě a více stran mohly představovat svůj seznam kandidátů do Shromáždění republiky za předpokladu, že tato koalice byla schválena příslušnými strukturami daných stran a veřejně oznámena v médiích. Členové CNE následně analyzovali, zkratky a symboly politické stany nebo koalice, zda odpovídají platným zákonům. V souladu se zákonem bylo z 35 politických subjektů pouze 29. Vyloučené strany měly neúplné dokumentace, kde jejich kandidátům chyběly výpisy z trestního rejstříku (EISA 2016: 28-29).

Dne 21. července 2014 obdrželi příslušníci ÚR jména 11 kandidátů na prezidenta, z nichž schválila pouze tři. Někteří byli vyloučení, protože jim chyběla nezbytná dokumentace, která zahrnovala výpis z trestního rejstříku. Ostatní kandidáti byli diskvalifikováni, jelikož předložili neověřené podpisy. Mezinárodní pozorovatelé

EISA poznamenali, že registrace prezidentských kandidátů a politických byla dokončena bez jakýchkoliv stížností a odvolání. Tito pozorovatelé rovněž informovali, že všichni účastníci byli spokojeni s průběhem registrace, protože kontrola probíhala za přítomnosti zástupců ostatních politických stran (EISA 2016: 29).

4.1.1. Výsledky výzkumu registrace voličů a politických stran

Závěrem můžeme konstatovat, že v roce 1999 představitelé FRELIMO uplatňovali politiku v rámci výběrů kandidátů, která zabránila některým stranám spravedlivě obsadit jejich kandidátní listiny podle tohoto nařízení. Tím pádem nemohly být tyto strany zaregistrovány k volbám. Dále Nejvyšší soud udělil Sibindovy velmi krátkou lhůtu na opravu nesrovnalostí s jeho kandidaturou na prezidenta. Sibindi si uvědomil, že v dané lhůtě není schopen chyby opravit kvůli velikosti provincie, v níž nesoulad vznikl, a tak sám vzdal svoji kandidaturu na post hlavy státu. V tomto ohledu autor přiřadil registraci voličů a politických stran hodnotu 3.

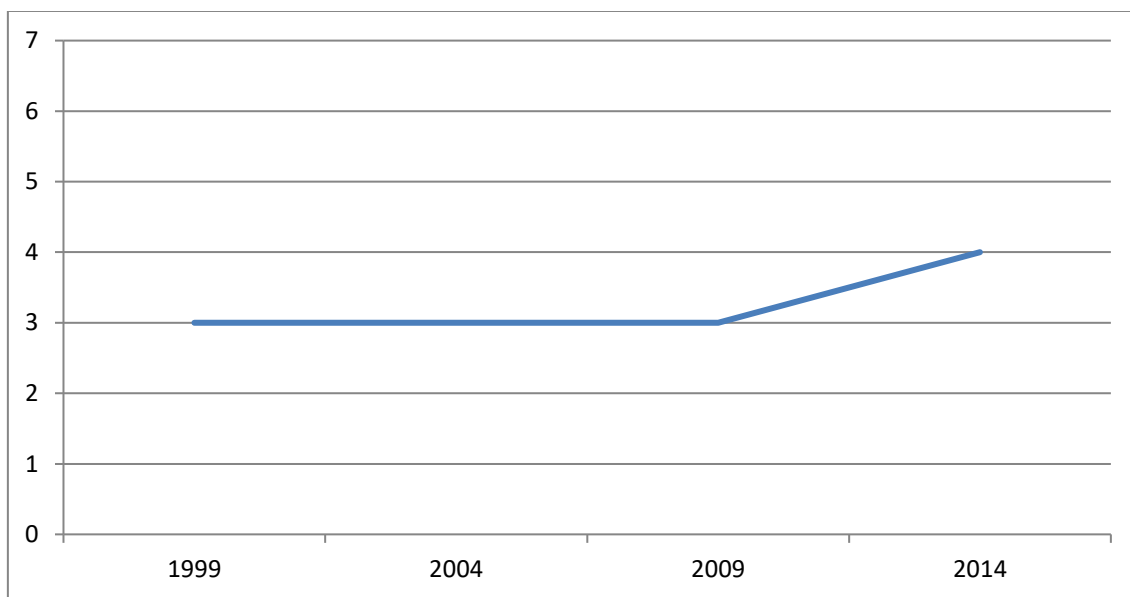
Stejně tak i v roce 2004 vládní představitelé ovlivnili registraci, tím že některým volebním střediskům neposkytovali dostatečné množství registračních materiálů, čímž daný proces začal později a nemuseli být tak zaregistrováni všichni oprávnění voliči. Tento nedostatek materiálů se především vyskytoval v oblastech, kde měla širokou podporu opozice, což podporuje autorův argument o potlačování registrace ze strany vlády. Hodnotu 3 obdržela registrace voličů a politických stran i v roce 2004, jelikož úroveň daného kritéria byla relativně konstantní.

Naopak v roce 2009 členové vlády úmyslně uchovávali počítače pro registrování voličů v prachu a horku, čímž ovlivnili jejich spolehlivost a způsobila tak špatný průběh registrace. Tímto krokem zabránili zástupci vládní strana FRELIMO registraci voličů v některých oblastech. Během registrace nedodržovalo vedení CNE stanovenou lhůtu pro případné opravy nesrovnalostí v rámci nominačních formulářů jednotlivých politických stran. Prostřednictvím tohoto jednání postupně členové CNE diskvalifikovali několik politických stran a zabránili jim tak kandidovat do parlamentu. Navíc představitelé FRELIMO schválili zákon, v němž mohl volič podepsat petici pouze jednomu prezidentskému kandidátovi. Tímto zákonem se vládě podařilo eliminovat několik prezidentských kandidátů, protože měli podpisy od stejného voliče. Většina kandidátů však byla obviněna z porušování zákona a oklamávání ÚR, kde jí údajně předložili falešné a nepřijatelné petiční podpisy. V roce 2009 registrace voličů a

politických stran rovněž získala hodnotu 3, protože volební instituce stanovovaly podobné lhůty jako Nejvyšší soud v roce 1999.

Naproti tomu v roce 2014 docházelo ke krádežím registračních zařízení během samotné registrace, které mohli mít na svědomí přívrženci FRELIMO, aby tak zabránili registrování všech oprávněných voličů. Dále byl registrační proces potlačován v Gorongose, kde vznikalo vojenské napětí mezi příslušníky FRELIMO a RENAMO, čímž začala samotná registrace až v jejím posledním týdnu. Navíc v této oblasti EISA zjistila, že Dhlakama byl odrazován od registrace ze strany příznivců FRELIMO, aby se tak nemohl účastnit prezidentských voleb. Naopak v roce 2014 došlo k mírnému zhoršení stanoveného kritéria, jelikož byly ukradeny registrační zařízení, čímž se překazila samotná registrace oprávněných voličů. Tím pádem autor přiřadil registraci voličů a politických stran hodnotu 4.

Graf č. 1 - Vývoj registrace voličů a politických stran v časové ose 1999-2014

Zdroj: vytvořeno autorem

Tabulka č. 19 - Hodnoty kritéria registrace voličů a politických stran

	1	2	3	4	5	6	7
1999			×				
2004			×				
2009			×				
2014				×			

Zdroj: vytvořeno autorem

Analýza registrace voličů a politických stran ukázala, že docházelo k částečnému porušování tohoto kritéria. Tato autorova zjištění potvrdily i přiřazené hodnoty, které se pohybovaly v rozmezí 3 až 4 (tabulka č. 19). Dlouhodobé hodnocení registrace voličů a politických stran, jak znázorňuje výše uvedený graf, je relativně konstantní až do roku 2014, kde došlo k částečnému zhoršení celkových hodnot vymezeného kritéria (graf č. 1). V tomto ohledu autor označil povahu daného kritéria za částečně svobodnou. Na základě výše uvedeného výzkumu registrace voličů autor předpokládá, že výsledky tohoto měření se blíží hodnotám 3 a 4, což odpovídá charakteru hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

4.2. Přístup ke zdrojům

Přístup ke zdrojům ovlivňuje aktivity politických stran a má významný podíl na celkovém výsledku voleb. Prostřednictvím kvalitnějšího přístupu k finančním a veřejným zdrojům vládní strana zorganizuje sofistikovanější volební kampaň a zajistí si tak lepší kontakt s potenciálními voliči než opozice. Právě takováto kampaň zaručí vládní straně vítězství ve volbách. Autor zkoumal zdali, představitelé vládní strany FRELIMO a její prezidentští kandidáti měli lepší přístup ke zdrojům než zástupci opozice; nezneužívali tyto zdroje k vytváření nerovné volební kampaně; rozdělovali spravedlivě a poctivě finanční a veřejné prostředky na kampaň opozičních stran. Následně autor přiřadil přístupu ke zdrojům hodnotu od 1 do 7 a stanovil tak povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu.

Před druhými všeobecnými volbami vláda a mezinárodní dárci poskytovali finanční prostředky na volební kampaně. Finanční podpora ze strany vlády se dostala k opozici se značným zpožděním, čímž začala svoji volební kampaň později, protože neměla žádné alternativní zdroje podpory. Financování menších stran začalo rovněž pozdě z důvodu ověřování jejich kandidátních listin. Dárcovské příspěvky byly přerozdělovány ještě později než vládní, protože docházelo ke složitým vyjednáváním mezi vládou a dárci. V tomto ohledu začali členové opozičních stran tvrdit, že představitelé FRELIMO omezovali jejich volební kampaň prostřednictvím pozdního rozdělování veřejných financí. Jinými slovy vládní elita postupně získávala nespravedlivou výhodu, která ji poté zajistila vítězství ve volbách. Pozorovatelé z Carter Centra zjistili, že existovaly jisté důkazy o tom, že reprezentanti FRELIMO pomocí vládních zdrojů a personálu ovlivňovali kampaň, ale členové opozičních stran

nepředložili oficiální stížnost k příslušným orgánů na nekalé praktiky příslušníků vládní strany (Carter Center 2000: 15).

Během volební kampaně FRELIMO zneužívalo svého postavení vládnoucí strany, když začalo používat vládní a nákladní automobily pro přepravu svých zástupců na různá politická shromáždění a setkání s voliči (Hanlon 2000: 18). Kvůli převládajícím problémům v oblasti dopravy používali představitelé FRELIMO jízdní kola v rámci své volební kampaně v provincii Sofala. V dalších provinciích se vedly různorodé kampaně, které spoléhaly na zpívání stranických písní, kampaň od dveří ke dveřím, manifestace a průvody, prostřednictvím nichž se snažily strany vytvořit silný kontakt s potenciálními voliči (Da Silva 2001: 102).

Před všeobecnými volbami v roce 2004 se uskutečnila volební kampaň, na kterou se opět nejlépe připravili příslušníci vládní strany FRELIMO, protože disponovali novými vládními vozy a autobusy, prostřednictvím nichž vytvořili silný kontakt s potenciálními voliči než zástupci opozice. Jejich přívrženci dostávali stranická trička, čepice, vlaječky a další věcné dary (EU 2005: 10) Členové opozičních stran si pravidelně stěžovali na tuto masivní kampaň FRELIMO, při níž využívala státní prostředky na své společenské účely (viz. výše zmíněné užívání státních vozidel pro stranické kampaně nebo vyvěšování plakátů a vlajek do veřejných budov). Dále byli představitelé FRELIMO kritizováni za nerovný přístup opozičních stran do veřejného prostoru a špatné medializování ostatních volebních kampaní (Carter Center 2005: 39). Naproti tomu reprezentanti RENAMO a zástupci ostatních politických stran neměli tolik dopravních prostředků jako členové FRELIMO. Tak například příslušníci PPD vedli kampaň velmi skromně a na místa určení se dopravovali za pomoci několika jízdních kol. Další skromnou kampaň vedl prezidentský kandidát Sibindi, který chodil pěšky v jejím průběhu, ale byl následován auty, mikrobusy a fanoušky (EU 2005: 10-11).

Stejně tak i v roce 2009 se na volební kampaň nejlépe nachystali zástupci FRELIMO, protože měli lepší finanční a institucionální prostředky než opoziční strany. Lepší administrativa a veřejná správa posílila postavení FRELIMO, čímž představitelé vládní strany vytvořili nerovné podmínky v rámci kampaně. Tímto krokem získali zástupci FRELIMO lepší kapacity pro svoji volební kampaň než příslušníci RENAMO, MDM a dalších politických stran, které takto měly omezený dosah své působnosti. Kampaně ostatních politických stran byly rovněž ohroženy pozdním uvolňováním veřejných financí (EU 2010: 21-22).

V podobném duchu se odvíjela i volební kampaň v roce 2014, kde existovaly reálné obavy, že představitelé FRELIMO znovu zneužijí vládní prostředky pro svoji kampaň. Mezinárodní pozorovatelé z Carter Centra vycházeli především ze zjištění EISA, které zaznamenalo nerovnováhu zdrojů ve prospěch FRELIMO a zprávy o tom, že vládní strana pokračuje v nezákonném využívání státních financí pro svoji kampaň. Tito pozorovatelé dále zaregistrovali zvýšenou přítomnost státních vozidel během kampaně v některých částech země, čímž si reprezentanti FRELIMO zajistili lepší kontakt s voliči než zástupci opozičních stran (Carter Center 2016: 33).

4.2.1. Výsledky výzkumu přístup ke zdrojům

Závěrem můžeme konstatovat, že v roce 1999 představitelé vládní strany rozdělávali později veřejné prostředky na kampaně opozičních stran. Díky tomu příslušníci FRELIMO ovlivnili činnosti ostatních stran, které tak nemohly vytvářet svoje volební kampaně dříve než vládní strana, jelikož nedisponovaly vlastními finančními zdroji. Prostřednictvím lepšího přístupu k finančním zdrojům byli členové FRELIMO schopni zaplatit příslušné orgány a personál, který ovlivňoval volební kampaně opozičních stran. Tyto příklady jasně dokazují, že zástupci vládní strany FRELIMO měli během těchto voleb lepší přístup ke zdrojům než reprezentanti opozice. V tomto ohledu autor přiřadil přístupu ke zdrojům hodnotu 3.

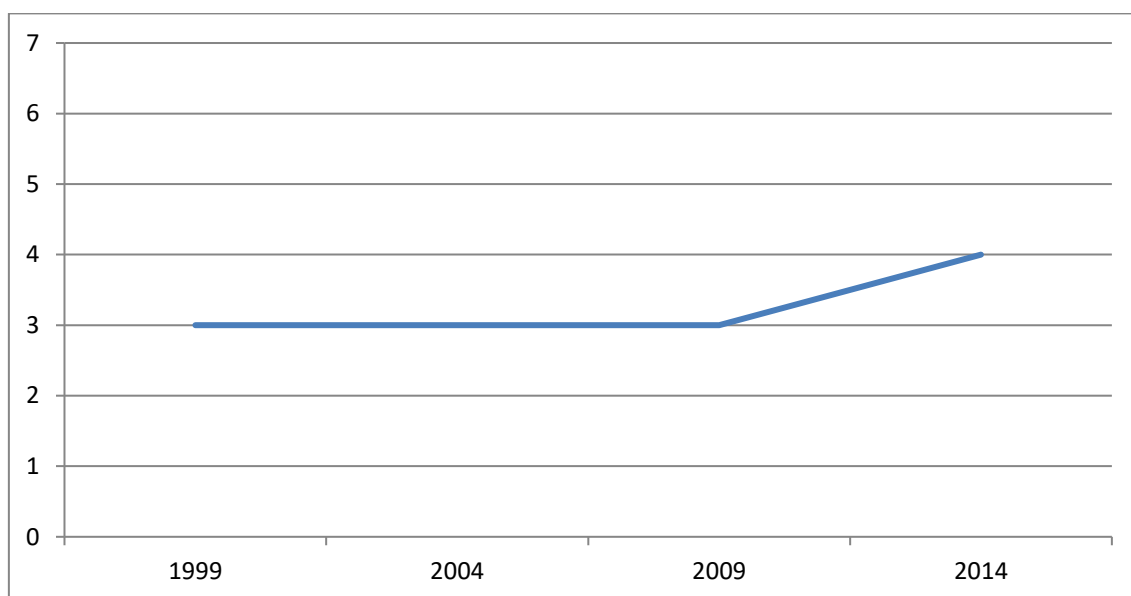
Podobné aktivity prováděli představitelé FRELIMO i v roce 2004, kde opět zneužívali státní finance k vytváření masivní volební kampaně. Lepší přístup ke zdrojům dokládá to, že příslušníci FRELIMO využívali více dopravních prostředků než zástupci opozičních stran, byli schopni prostřednictvím finančních zdrojů si zajistit lepší přístup do veřejného a mediálního prostoru, kde vytvářeli svoji sofistikovanější volební kampaň a zajistili si tak lepší kontakt s voliči než zástupci opozice. Jasný nepoměr přístupu ke zdrojům dokládá kampaň Sibindiho, který chodil pěšky na shromáždění s voliči. Naproti tomu představitelé FRELIMO v čele s Guebuzou se vozili luxusními vládními automobily. Hodnotu 3 získal přístup ke zdrojům i v roce 2004, protože nedošlo k významným změnám tohoto kritéria.

Stejně tak i v roce 2009 si reprezentanti FRELIMO zajistili lepší přístup k finančním a institucionálním prostředkům než opoziční strany. Díky tomuto kvalitnějšímu přístupu ke zdrojům si členové FRELIMO zajistili silnější pozici ve volební kampani za pomoci důmyslnější administrativy a veřejné správy, která takto nastavila nerovné podmínky mezi vládou a opozicí. Prostřednictvím většího kapitálu

vytvořili příslušníci FRELIMO širší pole působnosti v rámci kampaně než ostatní politické strany. Představitelé FRELIMO opět ohrožovali činnost opozičních stran tím, že pozdě uvolňovali veřejné finance na jejich kampaně. V roce 2009 přístup ke zdrojům rovněž obdržel hodnotu 3, jelikož příslušníci FRELIMO používali podobné praktiky jako v roce 1999 a 2004.

Rovněž i v roce 2014 vládní činitelé soustavně zneužívali státní finance pro svoji volební kampaň. Představitelé FRELIMO znovu využívali státní vozidla během své kampaně, čímž si zajistili lepší kontakt s voliči než zástupci ostatních politických stran. Prostřednictvím tohoto kroku nastavili vládní příslušníci nerovnoměrné rozdělování veřejných prostředků pro zástupce opozičních stran, protože se k nim dostávali v menším množství nebo později, když je reprezentanti FRELIMO zneužívali ve svůj prospěch. Naopak v roce 2014 došlo k částečnému zhoršení přístupu ke zdrojům, protože vedení FRELIMO snížilo finanční prostředky pro opoziční strany na organizování volební kampaně. Tím pádem autor přiřadil tomuto kritériu hodnotu 4.

Graf č. 2 - Vývoj přístupu ke zdrojům v časové ose 1999-2014

Zdroj: vytvořeno autorem

Tabulka č. 20 - Hodnoty kritéria přístup ke zdrojům

	1	2	3	4	5	6	7
1999			×				
2004			×				
2009			×				
2014				×			

Zdroj: vytvořeno autorem

Výzkum přístupu ke zdrojům zjistil, že docházelo k mírnému porušování tohoto kritéria. Tato autorova zjištění potvrdily i přiřazené hodnoty, které se pohybovaly v rozmezí 3 až 4 (tabulka č. 20). Dlouhodobé hodnocení přístupu k právu, jak znázorňuje výše uvedený graf, je poměrně stálé až do roku 2014, kde došlo k částečnému zhoršení celkových hodnot stanoveného kritéria (graf č. 2). V tomto ohledu autor označil charakter daného kritéria za částečně svobodný. Na základě výše uvedené analýzy přístupu ke zdrojům se autor domnívá, že výsledky tohoto měření se blíží hodnotám 3 a 4, což odpovídá povaze hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

4.3. Přístup do médií

Svoboda tisku a přístup do médií je jedním ze znaků, který určuje kvalitu demokracie jednotlivých států. Autor zjišťoval, jestli představitelé vládní strany FRELIMO a její prezidentští kandidáti měli lepší mediální pokrytí a více vysílacího času v komunikačních kanálech než opozice. Autor se rovněž zaměřil na kvalitu informací, jež poskytují tištěná média jako například různé noviny ve formě deníků a týdeníků. V rámci tištěných médií autor posoudil úroveň jejich objektivity. Nakonec autor přiřadil přístupu do médií hodnotu od 1 do 7 a stanovil tak povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu.

Před druhými všeobecnými volbami byl postoj médií hodnocen kladně jak mezinárodními tak i domácími pozorovateli, protože Rádio Mosambik a Televize Mosambik pravidelně přinášely informace o činnosti jednotlivých kandidátů a celkovém průběhu volebních kampaní. Rovněž tato zmíněná média poskytovala nezaujaté a vyvážené zpravodajství o volebních aktivitách. Radio Mosambik navíc vytvořilo pro svoje reportéry kodex chování (Da Silva 2001: 102). Nicméně objevily se zde i případy, kdy postoj médií byl silně zaujatý. Tak například noviny Noticias a Domingo psaly velmi zaujaté zprávy a vytvářely negativní kampaň proti RENAMO. Tyto noviny začaly obviňovat RENAMO z násilných činů a možné hrozby, která opět rozpoutá občanskou válku, pokud nevyhraje volby. Tyto výše zmíněné noviny dříve vlastnil stát, ale od roku 1993 přešly do soukromého vlastnictví Banky Mosambiku a Národní pojišťovací společnosti, které se tak staly jejich hlavními akcionáři. Ve skutečnosti tato poloprivatizace nijak výrazně nesnížila roli státu v těchto médiích, ale jejich činnost podléhala mediálnímu a volebnímu zákonu (Carter Center 2000: 14-16).

Stejně tak i před všeobecnými volbami 2004 začala mosambická média hojně informovat o činnostech jednotlivých prezidentských kandidátů a politických stran před všeobecnými volbami. Státní televize a rozhlas vysílaly denně svůj informační program,⁴⁹ který se zaměřoval na aktivity volebních kampaní jednotlivých politických stran a prezidentských kandidátů. Rovněž i soukromý televizní kanál STV sledoval dění jednotlivých volebních kampaní v rámci svého speciálního programu⁵⁰ věnovaný volbám. Státem řízený deník Notícias psal každý den několik stránek o volební kampani, která probíhala ve všech provinciích země. Podobné pokrytí nabízel i druhý mosambický deník Diário de Moçambique. Týdenní noviny (např. Savana, Zambeze, O Embondeiro, Dema, Domingo a O País) vytvářely spíše politické analýzy než informace o volební kampani (EU 2005: 21).

Obecně platí, že setkání a rozhovory se zástupci mosambických médií ukázalo dostatečný stupeň svobody projevu v roce 2004 a zdálo se, že novináři mají určitou úroveň svobody a nezávislosti při vykonávání své práce. Nicméně nedostatek profesionality (zejména v provinciích) a dosud nerozvinuté mediální spektrum utváří hlavní překážky pro další vývoj (EU 2005: 21).

Velice kladně byl hodnocen přístup Radia Mosambik, které mělo široké pokrytí na národní úrovni a vysílalo v místních jazycích. Toto rádio dodržovalo již dříve vytvořený etický kodex, od kterého neopustilo ani během kampaně v roce 2004. Velmi kladné hodnocení tohoto rádia je pozoruhodné, protože většina rozhlasových stanic jsou malé, pracují v obtížných finančních a technických podmínkách, ale snažily se poskytovat nezaujaté zpravodajství. Noviny Savana, Zambeze a Mediafax byly vnímány jako nezávislé, zatímco deníky Vertikal a Imparcial podávaly jednostranné informace (Carter Center 2005: 43).

Mezinárodní pozorovatelé EU zjistili, že ve většině médií měli představitelé FRELIMO lepší a větší přístup, než ostatní zástupci opozičních stran. Ve státní televizi získalo nejvíce procent z celkového vysílacího času FRELIMO (FRELIMO 48 %; RENAMO-UE 23%; PDD 14 %; PIMO a MBG po 3 %). Soukromá televize STV také pracovala ve prospěch vládní strany (FRELIMO 53 %; RENAMO-UE 16 %; PDD 9%; PT 5%; PIMO a MBG 4 %). Deník Notícias byl rovněž nakloněn FRELIMO (FRELIMO 57 %; RENAMO-UE 19 %; PDD 10 %; PIMO 4 %; MBG 2%). Druhý mosambický deník Diário de Moçambique měl podobné hodnoty jako Notícias

⁴⁹ Tento program se jmenoval *Diário de Campanha*

⁵⁰ Tento program se nazýval *Eleições Gerais 2004*

(FRELIMO 58%; RENAMO-UE 28 % a PDD 9 %). Nejvíce vyváženým týdeníkem byl Zambeze (FRELIMO 43 % a RENAMO-UE 35%) (EU 2005: 22).

Naopak před všeobecnými volbami v roce 2009 došlo k intenzivnímu nárůstu nových médií, která jsou většinou v soukromém vlastnictví. Mezinárodní pozorovatelé EISA poznamenali, že soukromá média nebyla zaujata ve prospěch žádné politické strany v rámci volební kampaně, naproti tomu státem vlastněná média byla neobjektivní ve prospěch vládnoucí strany (EISA 2010: 12).

Radio Mosambik a Televize Mosambik nabízely hodinu a půl dlouhé denní programy o volební kampani většiny politických stran, které se účastnily voleb. Soukromé televizní kanály také podávaly denní zprávy a zvláštní volební programy včetně politických debat jednotlivých kandidátů na úrovni provincií. Nicméně jejich omezené zdroje a v některých případech i jejich nerovné zacházení se stranami a kandidáty jim zabránily vytvářet pluralitní volební zpravodajství. Obecně i noviny zajišťovaly dobré pokrytí celého procesu, protože publikovaly několik stránek o aktivitách jednotlivých volebních kampaní. Zatímco tři deníky (Noticias , O País a Diário de Moçambique) informovaly o kampaních, tak týdeníky se více věnovaly politickým analýzám v rámci volebního diskurzu (EU 2010: 25).

Mezinárodní pozorovatelé z EU zjistili, že značná část médií umožnila přístup většině politickým stran, které se ucházely v boji o politickou moc. Nicméně nedostatek zdrojů a zásady nerovného zacházení s politickými aktéry vyústilo v to, že některé soukromé noviny poskytovaly jen velmi málo prostoru nebo vůbec žádné pokrytí většině menších stran. Naproti tomu stání média vytvářela relativně vyvážené pokrytí kampaní a noviny se prezentovaly jako neutrální. Jenomže analýza mediálního prostoru pro prezidentské kandidáty ukázala jasnou kvantitativní nerovnováhu ve prospěch Guebuzy za FRELIMO v Radiu Mosambik, Noticias a Domingo.⁵¹ Podobné výsledky byly zaznamenány i ve čtyřech soukromých médiích (Miramar TV, STV, Zambeze a Diário de Moçambique) (EU 2010: 26). Tento jasný nepoměr graficky znázorňuje níže uvedená tabulka (tabulka 21).

⁵¹ Tato tři zmíněná média jsou vlastněná státem

Tabulka č. 21 - Mediální pokrytí prezidentských kandidátů v roce 2009

Kandidát	Rádio	Televize	Noviny
Guebuza	62,8 %	57,3 %	53,1 %
Dhlakama	23,5 %	18,3 %	27,1 %
Simago	13,7 %	24,4 %	19,8 %

Zdroj: EU 2010: 27

Tabulka č. 22 - Mediální pokrytí politických stran 2009

Politická strana	Rádio	Televize	Noviny
FRELIMO	43,4 %	43,9 %	40,6 %
RENAMO	22,2 %	21,7 %	25,1 %
MDM	13,6 %	18,8 %	19,6 %
PDD	5 %	4,9 %	4,1 %
PLD	1,2 %	0,8 %	0,8 %
Další	14,6	9,9 %	9,8 %

Zdroj: EU 2010: 26

Výsledky monitoringu EU ukazují, že v rádiu získalo nejvíce vysílacího času FRELIMO s 43,4 %; druhé RENAMO 22, 2 %; třetí MDM 13,6 %, zatímco v televizi obdržela vládnoucí strana 45 % vysílacího času; RENAMO 22,9 % a MDM 11,9 %. Celkové rozdělení vysílacího času přidělené FRELIMO v rádiu a televizi (43,4 % a 43,9 %) a zbývajících politických stran dohromady (56,6 % a 56,1 %) byl poměrně vyrovnaný u obou médií, což znamená, že pokrytí bylo neutrální (EU 2010: 26).

Naproti tomu před všeobecnými volbami 2014 zaznamenali pozorovatelé EU několik případů zastrasování novinářů, jež pracovali pro soukromé a komunitní sdělovací prostředky. V den voleb byl dokonce jeden novinář fyzicky obtěžován a jeho nahrávky zničily. Občané získávali značný objem informací o volebních kampaních, politických stranách a prezidentských kandidátech (EU 2016: 35).

Monitoring pozorovatelů Carter Centra, který byl zaměřený na výzkum komunikačních kanálů, zjistil příznivé mediální pokrytí pro tři hlavní politické strany. Největší mediální prostor měla vládní strana FRELIMO doprovázená MDM a RENAMO. Většina analyzovaných médií si udržela neutrální postoj ke třem prezidentským kandidátům ve většině svých článků a zpráv. Některá media však měla negativní postoje ke konkrétním kandidátům. Například deník Noticias a Diario de Moçambique psaly ve prospěch vládní strany FRELIMO. Tyto deníky zveřejnily 35,1 % a 28,9 % kladných zpráv o Nyusim (kandidát FRELIMO), naopak o Dhlakamovi

(RENAMO) pouze 7,6 % a 6,2 %. Naproti tomu deník Zambeze nenapsal žádnou negativní zprávu o Dhlakamovi a Simagovi (MDM). Tento deník byl velmi zaujatý vůči Nyusimu o němž publikoval 66,7 % negativních zpráv. Jediné Rádio Mosambik znovu ukázalo nejvyšší úroveň nezaujatého zpravodajství (Carter Center 2016: 37).

Televize Mosambik poskytla celostátní pokrytí předvolební kampaně, které však bylo ve prospěch prezidentského kandidáta vládní strany FRELIMO, protože obdržel 64 % vysílacího času, zatímco Simango získal jenom 19 % a Dhlakama 17 %. Přestože zpravodajské programy o volebních kampaních nabídly neutrální talk-show, tak pozorovatelé EU prokázali jasné zvýhodňování Nyusiho na úkor dalších kandidátů. V podobném duchu dopadly i výsledky politických stran, kde FRELIMO získalo 56 % času z celkového vysílání následované RENAMO s 22 % a MDM se 17 %. V tomto ohledu porušila Televize Mosambik 11. článek tiskového zákona, který nařizuje veřejným médiím nestrannost a vyvážené zpravodajství. Naopak soukromá televize poskytla neutrální a vyrovnané pokrytí pro jednotlivé prezidentské kandidáty, protože Nyusi měl 41 % vysílacího času, Simango 32 % a Dhlakama 27 % (EU 2016: 36-37).

4.3.1. Výsledky výzkumu přístupu do médií

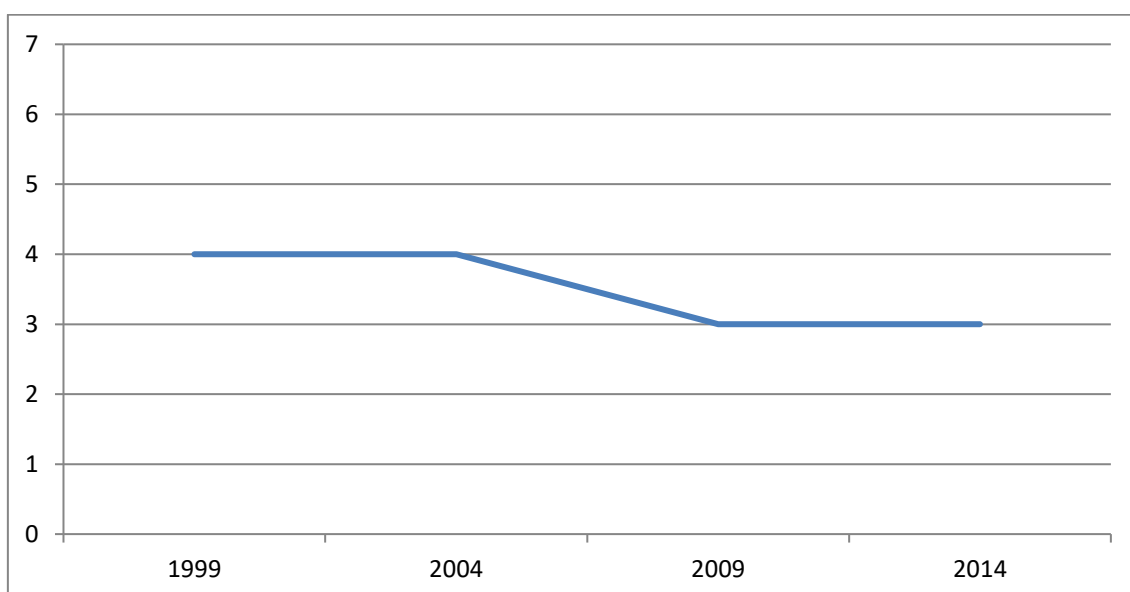
Závěrem můžeme konstatovat, že v roce 1999 stát vlastnil některá média skrze své lobbisty v podobě Národní pojišťovací společnosti a mosambické banky. Prostřednictvím tohoto vlivu si mohli vládní představitelé kdykoliv zajistit své vlastní vysílání na úkor opozičních stran. Dále vláda hojně využívala tato kontrolovaná média k vytváření štvavé kampaně, publikování dezinformací a propagandě na adresu opozičních stran. Jinými slovy vládní straně FRELIMO se podařilo vytvořit silnější a efektivnější mediální pokrytí prostřednictvím lepšího přístupu do komunikačních kanálů než opozičním stranám. V tomto ohledu autor přiřadil přístupu do médií hodnotu 4.

Podobný scénář se odehrával i v roce 2004, protože členové FRELIMO si opět zajistili lepší přístup do veřejných médií než opozice. Výše zmíněná data jasně ukazují, že FRELIMO mělo ve většině televizí a radií pokaždé nejvíce procent z celkového vysílacího času. Existovaly i výjimky jako deník Zambeze, který měl relativně neutrální postoj k volebnímu procesu. Jenomže státem řízená média byla bohatší díky finanční podpoře ze strany vlády, čímž vytvářela širší mediální pokrytí pro FRELIMO, kterému tak zajistila lepší kontakt s voliči než opozičním subjektům. Hodnotu 4 obdržel přístup do médií i v roce 2004, jelikož nedošlo k žádnému citelnému zhoršení nebo zlepšení tohoto kritéria.

Stejně tak i v roce 2009 si vládní strana FRELIMO zajistila lepší přístup do médií než opoziční politické subjekty. Výše uvedená data a tabulky jasně dokládají, že FRELIMO dostávalo ve většině televizí a rádií nejvíce procent vysílacího času oproti opozičním stranám. Pokud ale sečteme celkový počet procent všech opozičních stran a porovnáme je s FRELIMO tak výsledek se jeví jako neutrální. Citelné rozdíly jsou především vidět u prezidentských kandidátů, kde Guebuza měl mnohem více mediálního prostoru než Dhlakama a Simango. Během kampaně a průběhu voleb média zajišťovala více pokrytí velkým stranám a menším politickým subjektům nevěnovala skoro žádnou pozornost. Naopak v roce 2009 došlo k mírnému zlepšení daného kritéria, protože celkový vysílací čas pro jednotlivé politické strany byl de facto neutrální. Tím pádem autor přiřadil přístupu do médií hodnotu 3.

Podobně i v roce 2014 zvýhodňovala Televize Mosambik prezidentského kandidáta FRELIMO, kterým byl Felipe Nyusi. Výše zmíněné údaje z EU jasně dokazují, že Nyusi měl nejvíce procent z celkového vysílacího času než ostatní prezidentští kandidáti. Stejně tak dopadly i výsledky politických stran, kde FRELIMO také získalo nejvíce procent z celkového vysílacího času než opoziční strany. Navíc tímto zaujatým postojem porušila Televize Mosambik 11. článek tiskového zákona, v němž mají veřejná média poskytovat nestranné a vyvážené zpravodajství. V roce 2014 si přístup do médií udržel hodnotu 3, protože porušování tohoto kritéria se uskutečnilo pouze v Televizi Mosambik.

Graf č. 3 - Vývoj přístupu do médií v časové ose 1999-2014

Zdroj: vytvořeno autorem

Tabulka č. 23 - Hodnoty kritéria přístup do médií

	1	2	3	4	5	6	7
1999				×			
2004				×			
2009			×				
2014			×				

Zdroj: vytvořeno autorem

Analýza přístupu do médií prokázala, že docházelo k mírnému porušování tohoto kritéria. Tato autorova zjištění potvrdily i přiřazené hodnoty, které se pohybovaly v rozmezí 3 až 4 (tabulka č. 23). Dlouhodobé hodnocení přístupu do médií, jak znázorňuje výše uvedený graf, není konstantní, protože v roce 2009 se úroveň mediálního pokrytí zlepšila a následně udržela i v roce 2014 (graf č. 3). V tomto ohledu autor označil povahu daného kritéria za částečně svobodnou. Na základě výše uvedeného výzkumu přístupu do médií autor předpokládá, že výsledky tohoto měření se blíží hodnotám 3 a 4, což odpovídá charakteru hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

4.4. Občanské svobody

Občanské svobody jsou jedním z důležitých znaků, které určují kvalitu demokracie jednotlivých režimů. Autor zkoumal, zdali vládní elity a jejich přívrženci potlačovali práva občanů, vyvíjeli nátlak na obyvatele, opoziční strany a jejich podporovatele, prováděli agresivní akce a fyzické násilí vůči občanům a opozičním představitelům a omezovali volnost pohybu jednotlivým opozičním kandidátům nebo obyvatelům. Následně autor přiřadil občanským svobodám hodnotu od 1 do 7 a stanovil tak povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu.

Před druhými všeobecnými volbami se uskutečnila volební kampaň, která začala 19. října a skončila 30. listopadu 1999. V této kampani dominovalo především FRELIMO a RENAMO. Na rozdíl od minulých voleb, kde byla volební kampaň relativně poklidná, tak v roce 1999 byla doprovázena násilím. Násilí během kampaně způsobila zejména zvýšená politická polarizace mezi příznivci FRELIMO a RENAMO, která vyústila v agresivní střety mezi příznivci obou politických stran (Hanlon 2000: 18).

RENAMO odstartovalo svoji kampaň v okresech Majacaze, Chibuto a Chokwe, což jsou rodiště představitelů FRELIMO Eduarda Mondalnego, Machela a Chissana. V těchto oblastech došlo k násilné konfrontaci mezi podporovateli FRELIMO a

RENAMO, při níž byly použity i střelné zbraně. Veřejnost obviňovala příslušníky policie, že incidentu v Chokwe nezabránila a nechala ho rozvinout (Da Silva 2001: 101-102). Naproti tomu v provincii Changara a Tete přívrženci FRELIMO vypálili dům předákům RENAMO kvůli tomu, že RENAMO organizovalo svoje veřejné shromáždění v těchto oblastech. Obě strany se navzájem obviňovaly a podněcovaly k násilí. RENAMO využilo tuto napjatou situaci ve svůj prospěch a během svých kampaní vyhrožovalo, že znovu rozpoutá občanskou válku (Carter Center 2000: 15).

Před třetími všeobecnými volbami v roce 2004 se rovněž konala volební kampaň, která započala 17. října a skončila 28. listopadu 2004. Většina kampaní měla hojnou účast za doprovodu hudby a tance. Zástupci politických stran však nejvíce používali kontaktní kampaň od dveří ke dveřím, která probíhala jak v městských tak i ve venkovských oblastech. Hlavním tématem kampaně bylo zdraví, vzdělání, boj proti korupci, lokální ekonomika, zaměstnanost a budování infrastruktury, ale žádná politická strana nepředstavila celkový volební program pro voliče. Nicméně mezinárodní pozorovatelé EU zaznamenali určité problémy, které mohly vést ke zranění účastníků. Během kampaně nebyly zjištěny a hlášeny žádné závažné incidenty, ale docházelo ke stupňování provokací v druhém a posledním týdnu (EU 2004: 10-11).

Jak již bylo zmíněno výše, tak volební kampaň probíhala relativně pokojně, avšak celková míra násilí nezmizela úplně. Byly zaznamenány zprávy o házení kamenů a podpalování stranických budov (De Figueiredo 2005: 10). V některých okresech bylo hlášeno zastrašování a potíže s konáním volební kampaně. Pozorovatelé z Carter Centra zjistili, že obyvatelé se k incidentům nechtějí vůbec vyjadřovat. Někteří politici činitelé se báli vyjádřit svoje názory a preference, kvůli obavám ze zastrašování a nátlaku. Zástupci opozičních stran definovali politický prostor za omezený nebo velmi omezený především v oblastech Tete, Gaza, Niassa a Cabo Delgado. V těchto zmíněných provinciích se opoziční strany dostávaly do potíží, když si chtěly zřídit svoje kanceláře, protože byly terčem slovních útoků nebo fyzického napadání (Carter Center 2005: 37).

Před čtvrtými všeobecnými volbami se také uskutečnila volební kampaň, která započala 13. září a skončila 26. října 2009. Během kampaně docházelo k ojedinělým násilným incidentům, do kterého se zapojovali představitelé hlavních politických stran jmenovitě vládní FRELIMO, opoziční RENAMO a MDM. Tyto střety zahrnovaly zastrašování v podobě strhávání volebních plakátů, narušování veřejných shromáždění, pomluvy a očerňování jednotlivých politických stran (EISA 2010: 13).

Během volební kampaně zjistili mezinárodní pozorovatelé EU, že v obecních radách a školách byli zaměstnáváni sympatizanti FRELIMO. V provincii Maputo, Gaza, Inhambane a Niassa byli pozorovatelé EU svědky případu úmyslného maření různých opozičních aktivit ze strany přívrženců FRELIMO. Tento nátlak často vedl ke změně, zrušení a ukončení dané akce. V nejhorším případě příslušníci opozičních stran ve své volební kampani již dále nepokračovali. Naproti tomu v provincii Tete měli zástupci opozičních stran omezený přístup do veřejného prostoru a rovněž došlo k několika žhářským útokům na jejich budovy (EU 2010: 21).

V rámci kampaně se snažili představitelé FRELIMO propagovat svoje politické a ekonomické úspěchy z minulých let, které zvýrazňují národní jednotu. Naopak příslušníci RENAMO volali po oddělení státu od vládnoucí strany, prosazování právního státu a ukončení údajné protekce. Stejně obavy s RENAMO sdílelo i MDM, které dále chtělo zlepšit podporu mládeže, vzdělání, bydlení a zajistit více pracovních míst. Všechny politické strany využívaly velice hojně volební kampaň od dveří ke dveřím, kde měly dobrý kontakt s voliči a mohli tak dosáhnout svých cílů (EU 2010: 20-21).

Před pátými a zatím posledními všeobecnými volbami se rovněž konala volební kampaň, která začala 31. srpna a trvala do 12. října 2014. Ačkoliv kampaň probíhala v poklidném duchu, tak pozorovatelé z Carter Centra zjistili, že dlouhodobí pozorovatelé EISA se setkali s ojedinělými případy zastrašování a násilí. Většina aktivit kampaně zahrnovala veřejná shromáždění s občany, vyvěšování plakátů a letáků. Nejvíce však reprezentanti politických stran využívali kampaň od dveří ke dveřím, kde měli nejlepší kontakt s voliči. Většina politických stran byla schopná svobodně organizovat a vykonávat svoji činnost (Carter Center 2016: 33).

Ačkoliv strany mohly svobodně organizovat svoji kampaň, tak byly zjištěny případy, kde se opoziční kandidáti potýkali s omezením volného pohybu v důsledku nepokojů a narušování daných událostí. Například Daviz Simango (MDM) vyjádřil znepokojení nad neustálým zastrašováním, kterému podléhali jeho následovníci v Chibutu a Gaze. Simango dále tvrdil, že mohl tento nátlak přimět jeho stranické agenty, aby se drželi dál od volebních místností v den voleb. Příslušníci RENAMO řešili stejné problémy jako Simango. Pozorovatelé EU se stali svědky toho, jak příznivci FRELIMO vyhostili předáky RENAMO z několika okresů⁵² v provincii Gaza. Zástupci

⁵² Byly to tyto okresy Massangena, Chigubo a Malabame

RENAMO a MDM si stěžovali na nepřítomnost a nečinnost policie v rámci pochodů a shromáždění (EU 2016: 24).

V rámci této kampaně došlo k novelizaci volebního zákona, který měl trestat určité druhy pochybení během kampaně. Většina hlášených přestupků byla nepatrná jako například poničení nebo strhávání volebních plakátů soupeře. V průběhu kampaně soudy řešily 223 deliktů, které se týkaly poškozování volebních materiálů a ojedinělé případy nepokojů, zastrašování a fyzického napadání (Carter Center 2016: 33).

4.4.1. Výsledky výzkumu občanské svobody

Závěrem můžeme konstatovat, že v roce 1999 docházelo k neustálým potyčkám mezi přívrženci vládní strany FRELIMO a podporovateli RENAMO během volební kampaně. Příslušníci policie nezabránili těmto konfliktům a nechali je více rozvinout, čímž tyto veřejné bezpečnostní složky ohrožovaly občanské svobody. Dále byly potlačeny občanské svobody členů RENAMO, když jim přívrženci FRELIMO vypálili domy v Charanze a Tete a zabránili jim tak organizovat volební kampaně v těchto oblastech. V tomto ohledu autor přiřadil občanské svobodě hodnotu 4.

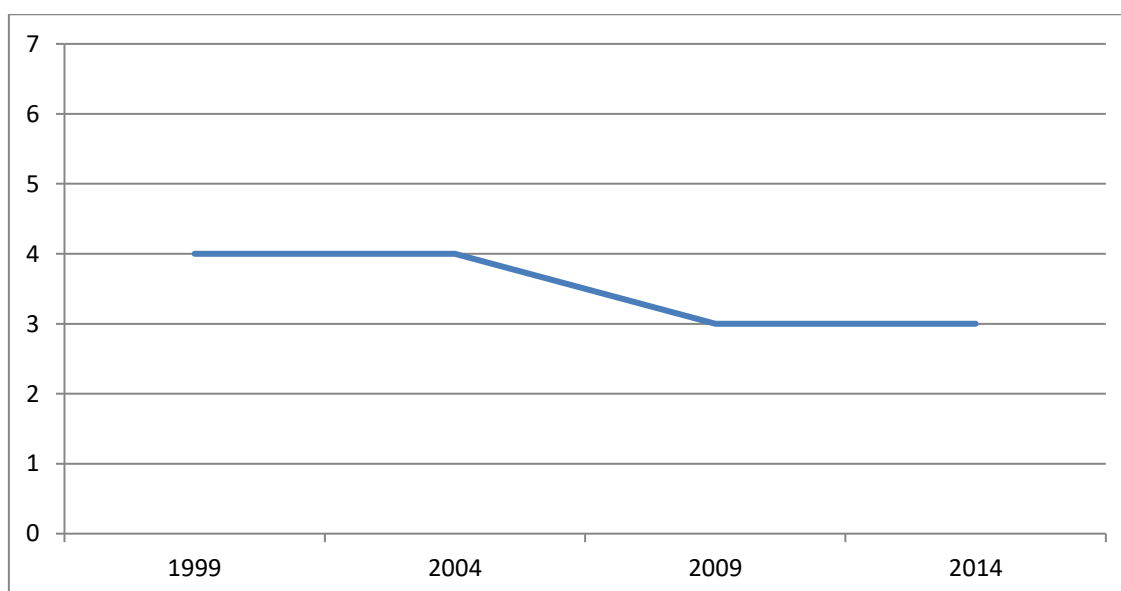
Naopak v roce 2004 docházelo k zastrašování opozičních politiků během volební kampaně. Tito zastrašovaní politici se báli vyjádřit svoje názory a preference. Dalším důkazem omezování občanských svobod bylo podpalování stranických budov a házení kamenů na občany, čímž byl omezen prostor svobodného vyjadřování a vykonávání opozičních aktivit. V některých oblastech docházelo k potlačování občanských svobod za pomoci slovních útoků a fyzického napadání. Hodnotu 4 získala občanské svobody i v roce 2004, protože nedošlo k významnému zlepšení nebo zhoršení vytyčeného kritéria.

Naproti tomu v roce 2009 příznivci FRELIMO mařili různé aktivity opozičním stranám v rámci jejich volební kampaně. Tento nátlak ze strany příslušníků FRELIMO způsobil, že reprezentanti některých opozičních stran ukončili svoji volební kampaň a z dané oblasti se úplně stáhli. Během kampaně docházelo k potlačování občanských svobod prostřednictvím zastrašování, které mělo různé podoby. V tomto ohledu docházelo ke strhávání volebních plakátů, narušování veřejných shromáždění a slovním útokům mezi jednotlivými politickými stranami. Některým zástupcům politických stran byl odepřen přístup do veřejného prostoru, kde by mohly prezentovat svoje názory a preference, čímž byla omezena jejich svoboda slova. Naopak v roce 2009 došlo k mírnému zlepšení daného kritéria, jelikož nebyly podpalovány stranické budovy

opozičních stran a fyzicky napadání příslušníci opozice a obyvatelé (viz. házení kamenů na lidi). Stále se však objevovaly běžné případy očerňování a slovního napadání příslušníků opozice, strhávání opozičních volebních plakátů a zastrašování obyvatel a opozičních politiků. Tím pádem autor přiřadil občanským svobodám hodnotu 3.

Stejně tak i v roce 2014 se někteří opoziční kandidáti potýkali s omezováním volného pohybu během kampaně kvůli neustálému narušování jejich veřejných shromáždění ze strany přívrženců FRELIMO. Tak například Daviz Simango si stěžoval, že byl neustále zastrašován ze strany příznivců FRELIMO podobně jako jeho podporovatelé. Stejně případy hlásili i zástupci RENAMO. V provincii Gaza docházelo k vyhošťování předáků RENAMO. Během kampaně nebyly dostatečně chráněny občanské svobody kvůli nečinnosti a nepřítomnosti policie v rámci stranických pochodů a veřejných shromáždění s občany. V roce 2014 občanské svobody rovněž obdržely 3, jelikož vládní představitelé schválili volební zákony o pochybení, které řešily určité přestupky během volební kampaně jako například poničení nebo strhávání stranických plakátů. V tomto ohledu došlo k jistému zlepšení právního nastavení během kampaně, ale stále zde byly obvyklé případy zastrašování opozičních kandidátů a obyvatel příslušníky FRELIMO, omezování volného pohybu a narušování veřejných shromáždění, proto autor znovu přiřadil hodnotu 3 tomuto kritériu.

Graf č. 4 - Vývoj občanských svobod v časové ose 1999-2014

Zdroj: vytvořeno autorem

Tabulka č. 24 - Hodnoty kritéria občanská svoboda

	1	2	3	4	5	6	7
1999				×			
2004				×			
2009			×				
2014			×				

Zdroj: vytvořeno autorem

Výzkum občanské svobody zjistil, že docházelo k částečnému porušování tohoto kritéria. Tato autorova zjištění potvrdily i přiřazené hodnoty, které se pohybovaly v rozmezí 3 až 4 (tabulka č. 24). Dlouhodobé hodnocení občanských svobod, jak znázorňuje výše uvedený graf, není stálé, jelikož v roce 2009 se jejich úroveň zlepšila a následně se i zachovala v roce 2014 (graf č. 4). V tomto ohledu autor označil charakter daného kritéria za částečně svobodný. Na základě výše uvedené analýzy občanské svobody se autor domnívá, že výsledky tohoto měření se blíží hodnotám 3 a 4, což odpovídá povaze hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

4.5. Svoboda ve volbách

Volební svoboda je nejdůležitějším znakem každého liberálně demokratického států prostřednictvím níž si občané volí své zástupce do vrcholné politiky. V rámci mosambických voleb autor prozkoumal, jestli členové volebních komisí nevyvíjeli nátlak na voliče; docházelo k manipulaci volebních výsledků ze strany příznivců FRELIMO nebo členů volebního personálu; bezpečnostní složky (policie a armáda) ovlivňovaly svobodnou vůli voličů. Nakonec autor přiřadil svobodě ve volbách hodnotu od 1 do 7 a stanovil tak povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu.

Začátkem prosince 1999 se konaly druhé všeobecné volby. Kvůli silnému dešti a špatné infrastruktuře prodloužili členové CNE volební proces o jeden den, protože se zpozdilo doručování hlasovacích materiálů do mnoha volebních místností. Voliči dorazili k volbám brzy a museli tak čekat ve velkých frontách. Mezinárodní a národní pozorovatelé zjistili, že během voleb existoval silný závazek dodržovat volební právo a postupy. Těmito principy se řídili jak členové volebního personálu a straničtí agenti tak i voliči (Da Silva 2001: 103).

Mezinárodní pozorovatelé z Carter Centra hlásili, že volby měly poklidný a hladký průběh v prvních dvou dnech. V prvním dnu se volební účast pohybovalo kolem 48 až 50 %. Menší problémy nastaly, když některé volební místnosti otevřely o dvě

hodiny později. V mnoha lokalitách hlasovalo 70 až 80 % registrovaných voličů na konci druhého volebního dne. Mezinárodní pozorovatelé Carter Centra nezjistili žádné závažné problémy či nesrovnalosti, které by ohrožovaly průběh voleb. Akorát poslední den zaznamenal určité komplikace, protože hlasování a celkový volební proces probíhal extrémně pomalu (Carter Center 2000: 18-19).

Několik týmů Carter Centra se stalo svědky špatného uspořádání hlasovacích místností, kde volební kabinky byly situovány otevřenou stranou k členům volební komise. Dále tyto týmy zjistily, že většina starších lidí nechápe, jak mají volit. Právě starší lidé zdržovali celý proces, protože členové volební komise jim museli zdlouhavě vysvětlovat principy voleb, což způsobilo velké fronty uvnitř místností. Pozorovatelé rovněž hlásili, že volební centra jsou nedostatečně osvětlená a odpovědní úředníci museli počítat hlasy při rozsvícených svíčkách pozdě do noci (Carter Center 2000: 20).

Přístup pozorovatelů ke sčítání hlasů se v každé provincii lišil. V provincii Cabo Delgado a Zambezia neměli pozorovatelé žádný přístup. Naproti tomu v ostatních provinciích měli pozorovatelé omezený přístup ke sčítání hlasů. V místech, kde byl přístup povolen, tak pozorovatelé mohli porovnávat výsledky z počítačové databáze s původním sčítáním lístků anebo s výsledky u volebních úřadů. Členové Carter Centra nenašli žádné nesrovnalosti ve výsledcích na místech, kde měli přístup k počítání hlasů. V průběhu 20. prosince 1999 vyhlásili příslušníci CNE konečné výsledky voleb (Carter Center 2000: 22-25).

Začátkem prosince 2004 se uskutečnily třetí všeobecné volby podobně jako v roce 1999. Tyto volby rovněž probíhaly v poklidném duchu a byly vedeny řádným způsobem, ačkoliv na některých místech se vyskytly menší potyčky. Během voleb se objevily dva hlavní problémy, které se týkaly volebních místností. Některé volební místnosti nebyly jasně označeny, což mohlo zapříčinit nízkou volební účast. Kvůli změně počtu volebních center nemuselo umístění místností odpovídat původnímu registračnímu bodu. Tento krok mohl voliče rovněž zmást. U každé volební místnosti byly policejní jednotky, jež zabraňovaly násilným střetům, ale nezasahovaly do volebního procesu (EISA 2005: 31-32).

Někteří voliči byli posláni do špatných volebních místností, do některých nepřišel ani jeden občan, a v některých hlasoval pouze volební personál, protože byl jediný, kdo měl oprávnění nabízet hlasovací lístky. V průběhu prvního dne se tvořily menší fronty ve volebních místnostech, ale členové volební komise tento nápor zvládli velice dobře, protože nebyl tak velký jako u předchozích voleb. Jenomže druhý den

odpoledne se počet rapidně snížil. Ráno druhého dne promluvil předseda CNE k národu, kde vyjádřil své znepokojení nad malou účastí v prvním dnu voleb a vyzval obyvatele, ať jdou k volbám, jelikož je to jejich občanská povinnost. Malá volební účast se dá vysvětlit i postojem opoziční strany RENAMO. Během předvolební kampaně členové RENAMO nabádali své příznivce a obyvatelstvo, aby se těchto voleb neúčastnili a zůstali doma, protože hlasování nemá smysl (EISA 2005: 34). Jinými slovy příslušníci RENAMO se snažili svým postojem bojkotovat celý volební proces.

Po uzavření volebních místností byly přítomni delegáti politických stran, kteří následně obdrželi kopie s předběžnými výsledky voleb. Mezinárodní pozorovatelé nedostali kopie volebních výsledků podle volebního zákona. Pár dní po volbách mohli pozorovatelé zapisovat výsledky ze zveřejněných evidenčních listin, které byly umístěny mimo volební místnosti. Následně tyto výsledky porovnali s uvedenými výsledky v databázi pro sčítání. Pozdější analýzy zjistily, že došlo k ucpávání volebních úřadů v Tete, Niasse a Nampule (EU 2005: 15).

V rámci komparace zjistili mezinárodní pozorovatelé, že oficiální počet volebních míst neodpovídal číslu v databázích, software nepřijímal neznámý počet platných záznamů, v některých případech nebyly v databázi nalezeny kódy pro identifikaci skutečných volebních místností, volební stanoviště v Changaru, Tete a Gaze ukazovaly výsledky s vysokými čísly, někdy i za hranicí 100 % hlasů, které byly vysloveny ve prospěch kandidáta FRELIMO nebo strany, z nichž více než 90 % bylo zapsáno do databáze jako platné. Konečné výsledky voleb vyhlásili členové CNE 21. prosince 2004. Následně tyto výsledky ještě dodatečně přepočítali zástupci ÚR a potvrdili jejich pravost během 19. ledna 2005 (EU 2005: 16).

Naopak čtvrté všeobecné volby se konaly již na konci října 2009. Tyto také volby probíhaly v poklidném duchu. Přestože existovaly určité obavy, že harmonizované volby vyvolají zmatek, tak k tomu naštěstí nedošlo. Oproti minulým volbám byl volební proces velmi pomalý, protože volební personál musel vysvětlovat voličům, který hlasovací lístek je pro prezidentské a parlamentní volby. V oblastech, které navštívily pozorovatelské týmy EISA, byli straničtí agenti ve všech volebních místnostech. Největší dominanci stranických agentů měla vládní strana FRELIMO dále pak RENAMO a MDM. Přítomnost domácích pozorovatelů byla v omezeném množství (EISA 2010: 14).

Ve většině provincií začal volební proces podle plánu a probíhal v klidu a uspořádaně. Nicméně některé okresy otevřely své volební místnosti později kvůli dešti

(Macomia a Nangade Cabo Delgado), nedostatku nafty a porouchaným helikoptérám, které měly dopravit potřebné materiály k volbám (Pebane v Zambezia a Nipepe v Niassa). Pozorovatelé EU posoudili volební postupy v 88 % volebních místnostech jako dobré či velmi dobré. V těchto navštívených místnostech se volební personál choval profesionálně a byl kvalitně vyškolen. Činnost volebního personálu, používání kontrolních mechanismů a tajnost hlasování byly hodnoceny jako „dobré“ a „velmi dobré“ v celkem 95 % navštívených místnostech. Avšak v některých volebních místnostech se pozorovatelé EU setkali se zastrašováním voličů, zkresleného chování domácí pozorovatelské skupiny FOMOE a úmyslných případů násilí, jejichž cílem bylo narušit volební proces (EU 2010: 32).

Po ukončení voleb bylo zahájeno sčítání hlasů ve volebních místnostech. Po celé zemi hlásili pozorovatelé EU několik případů, v nichž museli delegáti politických stran opustit volební místnost před začátkem počítání hlasů. V důsledku toho podávali tyto delegáti stížnost na nesrovnalosti ve volebním procesu. Pozorovatelé EU rovněž zjistili, že někteří předsedové volebních komisí se odmítali zabývat těmito stížnostmi od zástupců politických stran. Ačkoliv uzavřela EU s CNE v roce 2009 tzv. „*Memorandum o porozumění*“, tak její pozorovatelé nemohli být přítomni u sčítání hlasů v několika okresech a provinciích (Niassa, Cabo Delgado a Nampula). Na provinční úrovni nebylo umožněno domácím a mezinárodním pozorovatelům účastnit se vkládání údajů do počítačů. Pozorovatelé mohli jenom konzultovat výsledky volebních místností zadané v počítačovém terminálu. Některým pozorovatelům však bylo dovoleno vstoupit do místnosti pod podmínkou, že se na nic nebudou ptát, jinak by prý narušili volební proces (EU 2010: 33-34).

V průběhu voleb zaznamenali pozorovatelé EU četné případy zobrazování vyšší volební účasti než 100 %. Tyto případy se vyskytly nejméně ve 40 volebních místnostech v provincii Gaza a přinejmenším v 95 centrech provincie Tete. Průměrná účast se pohybovala mezi 30 až 40 %. Oblast Ilha de Moçambique ukázala očividně nejhorší porušení volebních zvyklostí. Zde pozorovatelé EU narazili na nečekaný zmatek při sčítání, jasné známky ucpávání volebních urn a velké rozdíly v počtu odevzdaných hlasů pro každou politickou stranu ve stejné volební místnosti. Pozorovatelé EU také zjistili případy, v nichž byly výsledky volebních středisek jasné změněny mezi přepočítáváním a následným zveřejněním mimo volební místnost. Konečné výsledky voleb vyhlásili členové CNE 29. listopadu 2009. Tyto výsledky

potvrdili a oficiálně přijali zástupci ÚR během 28. prosince roku 2009 (EU 2010: 34-35).

V polovině října 2014 se uskutečnily páté a zatím poslední všeobecné volby. Tyto volby rovněž probíhaly v poklidném duchu, což umožnilo obyvatelstvu svobodně vykonávat jejich demokratická a občanská práva, prostřednictvím nichž si zvolili své vrcholné představitele. Podle pozorovatelů EISA se nacházela většina volebních místností ve veřejných prostorách a byly jasně označené. Jejich dobré uspořádání pomohlo k lepšímu a efektivnějšímu průběhu volebního procesu (EISA 2016: 41).

Většina volebních středisek otevřela včas, šest začalo o 15 a jedno o 30 minut později. Ačkoliv volební personál dorazil do střediska brzy, tak stihli pouze vyprázdnit a utěsnit volební urny a proto nebyli připraveni na včasné otevření místnosti. V některých případech museli odpovědní úředníci přerovnávat smíchané volební seznamy, což také způsobilo opožděný začátek voleb. Volební materiály byly k dispozici ve většině místností v den voleb. Nicméně pozorovatelé EISA zaznamenali ojedinělé případy, kde došlo k pozdnímu doručení volebních materiálů do některých provincií. Tento problém se vyskytl v okrese Angoche, který se nachází v provincii Nampula (EISA 2016: 41-42).

Na začátku voleb si začali příslušníci opozičních stran stěžovat, že jejich straničtí agenti nemají akreditaci a nebyly tak přítomni u počáteční fáze hlasování. Navzdory vysokému počtu voličů během prvních hodin hlasování byla volební účast odhadnuta na 50 % podle pozorovatelů EU. Voliči téměř vždy označovaly své hlasovací lístky v tajnosti a transparentnost procesu zvýšila přítomnost domácích pozorovatelů a zástupců stran ve většině volebních místností. Nicméně představitelé opozičních stran nebyli schopni účinně nasazovat svoje delegáty do všech volebních středisek, kvůli jejich finančnímu omezení, nepřipravenosti a zpožděnému vydání akreditace. Podle zprávy EU byli straničtí agenti FRELIMO přítomni v 90 % pozorovaných volebních místností, RENAMO v 64 % a MDM v 66 % (EU 2016: 24-25).

Po uzavření volebních místností začalo sčítání hlasů. Ve většině volebních místností byli přítomni straničtí agenti a členové volebního týmu, kteří obdrželi kopie výsledků. Tyto výsledky byly následně umístěny před volební místnost pro širokou veřejnost. Nicméně objevily se případy napětí v některých volebních místnostech, kvůli tvořícím se frontám během poslední hodiny voleb nebo ilegálním akcím voličů, které měly ovlivnit činnost volebních středisek. Toto napětí uvnitř volebních místností vyvolalo násilné protesty, demonstrace a vandalismus, které si vyžádaly jeden lidský

život a vedly ke zničení velkého množství volebního materiálů v provincii Zambezia, Nampula, Sofala a Tete. Ačkoliv se tyto nepokoje odehrávaly v určitých okresech, kde se více dařilo opozičním stranám, tak tyto protesty vyvolaly strach a nedůvěru uvnitř občanské společnosti. Díky těmto potyčkám nemohli volební úředníci zajistit řádné a klidné sčítání hlasů (EU 2016: 25).

Během sčítání hlasů se opakovaly stejné problémy jako při minulých volbách. Znovu se snižovala důvěryhodnost a spolehlivost v rámci tabulačního procesu, ačkoliv byl novelizovaný zákon, se kterým souhlasily hlavní politické strany. Reprezentanti RENAMO a MDM vyjádřili nespokojenost s transparentností procesu a to zejména ve čtyřech provinciích (Nampula, Sofala, Tete a Zambezia), kde bylo zjištěno několik nesrovnalostí a podezřelé projevy manipulace jak na okresní tak i na provinční úrovni. Stejně problémy se vyskytly i v provinciích Maputo, Gaza a Sofala a Maputo City. V některých okresech probíhalo sčítání hlasů velmi pomalu⁵³ a v dalších bylo chaotické a zmatené.⁵⁴ Členové CNE vyhlásili předběžné oficiální výsledky voleb 30. října roku 2014. Následně tyto výsledky přepočítali a potvrdili zástupci ÚR 29. prosince roku 2014 (EU 2016: 25-28).

4.5.1. Výsledky výzkumu svobody ve volbách

Závěrem můžeme konstatovat, že v roce 1999 se volební pozorovatelé stali svědky špatného uspořádání některých volebních místností, v nichž byly volební kabinky situovány otevřenou stranou k členům komise. Tímto krokem mohli příslušníci volební komise ovlivňovat hlasování a vůli voličů, čímž volby začaly postrádat svobodu. V tomto ohledu autor přiřadil volební svobodě hodnotu 3.

Stejně tak i v roce 2004 docházelo k omezování svobody ve volbách, když některé volební místnosti nebyly jasně označeny, což zapříčinilo neúčast některých oprávněných voličů. Dále některá volební střediska nebyla umístěna v původním místě registrace, čímž byli voliči zmateni. Nedaleká přítomnost policejních složek u volebních místností vytvářela strach voličů, kteří tak raději hodili svůj hlas FRELIMO než opoziční straně. V některých volebních místnostech se pohybovaly výsledky kolem 100 % nebo nad 100 %, které vždy byly ve prospěch kandidáta FRELIMO nebo strany, což jasně dokládá, že během voleb došlo k manipulaci s hlasovacími lístky. Poslední příklad omezování svobody voleb byl v provinciích Tete, Niassa a Nampula, kde docházelo k

⁵³ Případ provincie Zambezie

⁵⁴ Případ provincie Sofaly

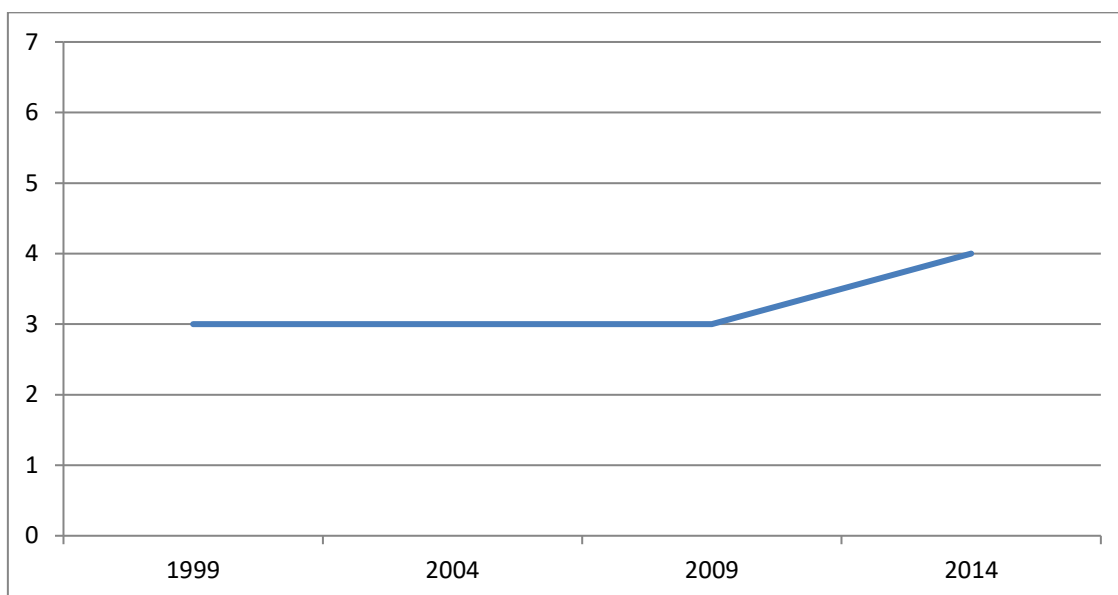
ucpávání volebních urn. Hodnotu 3 získala svoboda ve volbách i v roce 2004, jelikož nedošlo k významným změnám daného kritéria.

Naopak v roce 2009 se mezinárodní pozorovatelé EU setkali se zastrašováním voličů, zkresleného chování domácí pozorovatelské skupiny FOMOE a úmyslných případů násilí, které ovlivnily volební proces. V některých volebních střediscích museli straničtí delegáti opustit místnost ještě před začátkem počítání hlasů, čímž bylo potlačeno jejich právo účasti na volebním procesu. V průběhu sčítání hlasů bylo zjištěno množství případů vyšší volební účasti než 100 % v provincii Gaza, kde má velkou podporu vládní strana FRELIMO. Provincie Gaza je jasný důkazem volebních podvodů a machinací, které vládní straně pomohly k vítězství a zajistily dominantní postavení v parlamentu.

Největší omezování volební svobody se vyskytlo v oblasti Ilha de Moçambique, kde došlo k ucpávání volebních urn, a byly zaznamenány velké rozdíly v počtu odevzdaných pro jednotlivé politické strany v jedné volební místnosti. V této lokaci zajistil zástupce RENAMO voliče, který chtěl do urny odevzdat rovnou deset hlasovacích lístků pro vládní stranu FRELIMO. Navíc členové CNE nesplnili podmínky tzv. *Memoranda o porozumění*, kde pozorovatelé EU mohli být přítomni u sčítání hlasů, jelikož mezinárodní pozorovatelé se neúčastnili počítání volebních lístků v provinciích Niassa, Cabo Delgado a Nampula. V roce 2009 svoboda ve volbách rovněž obdržela hodnotu 3, ačkoliv docházelo k manipulaci voleb, ale určitému ovlivňování se podařilo zabránit.

Naproti tomu v roce 2014 se volební svoboda částečně zhoršila, protože během voleb docházelo k vandalismu a ničení velkého množství volebního materiálu ze strany nespokojených voličů. Někteří voliči uskutečňovali ilegální akce, prostřednictvím nich se snažili ovlivnit činnost volebních místností a narušit tak relativně poklidný průběh volebního procesu. V provincii Nampula, Sofala, Tete a Zambezia docházelo k jasnému omezování volební svobody a transparentnosti, protože bylo zjištěno několik nesrovnalostí a podezřelých projevů manipulace jak na okresní tak i na provinční úrovni. V roce 2014 došlo k mírnému zhoršení kvality vytyčeného kritéria, protože se snížila volební svoboda, transparentnost, objevily případy vandalismu a ničení volebního materiálu ze strany nespokojených voličů. Tím pádem autor přiřadil volební svobodě hodnotu 4.

Graf č. 5 - Vývoj svobody ve volbách v časové ose 1999-2014

Zdroj: vytvořeno autorem

Tabulka č. 25 - Hodnoty kritéria svoboda ve volbách

	1	2	3	4	5	6	7
1999			×				
2004			×				
2009			×				
2014				×			

Zdroj: vytvořeno autorem

Analýza svobody ve volbách prokázala, že docházelo k mírnému porušování tohoto kritéria. Tato zjištění potvrdily i autorem přiřazené hodnoty, které se pohybovaly v rozmezí 3 až 4 (tabulka č. 25). Dlouhodobé hodnocení svobody ve volbách, jak znázorňuje výše uvedený graf, je relativně konstantní až do roku 2014, kde došlo k částečnému zhoršení celkových hodnot vytyčeného kritéria (graf č. 5). V tomto ohledu autor označil povahu daného kritéria za částečně svobodnou. Na základě výše uvedeného výzkumu svobody ve volbách autor předpokládá, že výsledky tohoto měření se blíží hodnotám 3 a 4, což odpovídá charakteru hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

4.6. Právní systém

Fungující právní systém je garantem spravedlnosti v každém liberálně demokratickém státě, který je dostupný pro každého. Autor zkoumal, zdali vládní představitelé Mosambiku zneužívali různé instituce, jako jsou soudy, ÚR, CNE, ale i

bezpečnostní složky (policie a armáda), k potlačování opozice, aby se tak udrželi u moci. V tomto ohledu se autor především zaměřil na situaci těsně po volbách, kde různé opoziční subjekty v čele s RENAMO posílaly svoje stížnosti Nejvyššímu soudu, ÚR, CNE a dalším oprávněným institucím. V těchto stížnostech opozice většinou nesouhlasila s oficiálními výsledky voleb a žádala opětovné přepočítání hlasů. Autor posoudil, jak se odpovědné státní orgány zachovaly k těmto opozičním stížnostem. Nakonec autor přiřadil právnímu systému hodnotu od 1 do 7 a stanovil povahu daného kritéria a celkový charakter mosambického režimu.

Po druhých všeobecných volbách začali členové RENAMO okamžitě protestovat proti vedení CNE v otevřeném dopise, který zveřejnil komunikační kanál Mediafax. V tomto dopise příslušníci RENAMO tvrdili, že byla ohrožena transparentnost celého volebního procesu. Dne 23. prosince 1999 RENAMO podalo oficiální stížnost k Nejvyššímu soudu. Předáci RENAMO žádali Nejvyšší soud, aby prohlásil volby za neplatné a požadovalo opětovné přepočítání hlasů. Dhlakama také veřejně prohlašoval, že on vyhrál prezidentské volby a nebude akceptovat jiný výsledek (Carter Center 2000: 26).

Stížnost podaná členy RENAMO zahrnovala 23 samostatných obvinění z podvodů či nesrovnalostí, ale nejdůležitější bod se týkal 938 sčítacích listů, které nebyly obsahem výsledků voleb. V průběhu 4. ledna 2000 oznámili zástupci Nejvyšší soudu své rozhodnutí, ve kterém zamítli stížnost příslušníků RENAMO, potvrdili oficiální výsledky voleb a zvolení Chissana. Soudci přezkoumali většinu bodů a došli k závěru, že některá obvinění jsou špatně definována a napsána, nespadají pod jejich jurisdikci anebo nemají dostatek důkazu o spáchání daného činu. Pokud jde o nezpracované sčítací listy, tak členové soudu určili, že byly vyloučeny kvůli velkému počtu chyb či vynechaným částem, které je učinily neplatnými (Carter Center 2000: 27).

Po vydání rozhodnutí Nejvyššího soudu žádali pozorovatelé Carter Center obě strany, aby konstruktivním způsobem spolupracovaly a udržovaly produktivní dialog. Pozorovatelé z Carter Center rovněž tvrdili, že nenašli žádné závažné důkazy o nesrovnalostech, které mohly ovlivnit výsledek voleb, protože jejich pozorovatelé neměli dostatečný přístup k ověřování správnosti tabelace (Carter Center 2000: 28).

Po všeobecných volbách v roce 2004 podali představitelé RENAMO-UE oficiální stížnost členům CNE, aby anulovali výsledky těchto voleb. Stížnost obsahovala četná obvinění, že někteří členové volebního personálu byli málo věrohodní. Na začátku ledna roku 2005 odmítlo vedení CNE tuto stížnost, protože ji zástupci

RENAMO-UE odeslali příliš pozdě po údajných nesrovnalostech. Jedním z důvodů podání bylo, že kolem 5 % protokolů volebních místností prohlásili příslušníci CNE za neplatné. Další příčinou byla neuvěřitelně vysoká volební účast v některých volebních střediscích, která dosahovala téměř 100 %, přičemž FRELIMO v těchto místnostech získalo více než 90 % hlasů (De Figueiredo 2005: 10-11).

Navíc reprezentanti RENAMO-UE uvedli i několik nevěrohodných argumentů, když tvrdili, že všichni pracovníci ve volebních centrech „jsou propojeni s FRELIMO“ a že příslušníci policejních složek během noci vyměnili volební urny. Stížnost byla rovněž podána k ÚR. Kromě představitelů RENAMO i zástupci dalších opozičních stran podávali stížnosti v různých okresech. Většina z těchto žádostí nebyla vyslyšena a členové CNE je odmítali řešit. Po této reakci příslušníků CNE začali občané Mosambiku tvrdit, že nemají důvěru v právní systém, který není schopen vyhovět jejím požadavkům a je na straně vládních elit (De Figueiredo 2005: 11).

Po čtvrtých všeobecných volbách z roku 2009 již tradičně příslušníci RENAMO odmítli přijmout výsledky voleb a de facto je bojkotovali. Den po volbách svolali zástupci RENAMO tiskovou konferenci, v níž hlavní předák Afonso Dhlakama vyhrožoval, že „vypálí zemi do základů“, pokud nebudou volební výsledky hovořit v jeho prospěch. Jeho prohlášení okamžitě získalo velkou pozornost, jelikož vyostřilo poměrně klidnou atmosféru, která převažovala během většiny kampaní a ve volebních dnech. Na těchto tiskových konferencích chtěli příslušníci RENAMO poskytnout údajné důkazy podvodů v průběhu hlasování a následného sčítání hlasů (EU 2010: 38).

Dne 4. listopadu 2009 poskytli členové RENAMO médiím pět volebních lístků z prezidentských a provinčních voleb, které probíhaly ve výše zmíněné a kontroverzní oblasti Ilha de Moçambique a provincii Nampula. Všech deset lístků bylo pro vládní stranu FRELIMO potažmo prezidentského kandidáta Armanda Guebuzu. Zástupci RENAMO prohlásili, že jejich stranický agent vzal tyto hlasovací lístky jednomu voliči, který je chtěl umístit do volební urny. Příslušníci RENAMO rovněž tvrdili, že stejně jako v ostatních případech předseda CNE nebral tuto stížnost na vědomí. Tyto hlasovací lístky předložil delegát RENAMO policii a následně byl zatčen za jejich nelegální držení (EU 2010: 38).

Dne 2. listopadu zveřejnila vládní strana FRELIMO pozitivní hodnocení volebního procesu a nazvala jej „historickým vítězstvím pro lid Mosambiku.“ O dva dny později gratulovali vrcholní představitelé EU členům mosambické vlády za „zodpovědnost, občanské chování a disciplínu,“ kterou projevíli během celého

volebního procesu. Mezi 7. a 8. listopadem se sešlo vedení MDM a společně projednávalo celkový průběh voleb. Jejich hlavní představitel Daviz Simango označil volby za podvodné, přesto MDM dala jasně najevo, že její poslanci složí přísahu a budou zasedat v parlamentu. Simango poblahopřál vítěznému FRELIMO a deklaroval, že členové MDM se budou soustředit na příští všeobecné volby, jež se uskuteční v roce 2014. Na konci října předali příslušníci MDM mezinárodním pozorovatelům EU video, které zaznamenávalo volební podvody v Beire. Inkriminované video poté vysílal soukromý televizní kanál. Po odvysílání tohoto videa podali členové MDM stížnost na policii v provincii Beira a Generálnímu prokurátorovi (Procuradoria General da República) (EU 2010: 38-39).

Dne 11. listopadu menší skupina opozičních stran veřejně odmítla výsledky a vyzvala k organizování dalších voleb v rámci tzv. „Vlády národní jednoty (Government of Nation Unity)“ a pod záštitou OSN. Začátkem listopadu se také zformovala desetičlenná skupina stran, která si dala za cíl vytvořit životaschopnou opozici do příštích voleb, aby se předešlo obviňování, že se opozice etabluje pouze v průběhu voleb. Několik menších politických stran poblahopřálo znovuzvolenému prezidentovi Guebuzovi a vládní straně FRELIMO (EU 2010: 39).

Naopak po pátých všeobecných volbách z roku 2014 pokračovali příslušníci RENAMO ve své předvolební strategii, kde hodlali získat ústupky za pomoci vojenské síly. Zástupci RENAMO chtěli primárně politizovat státní instituce (vojenské složky, policejní jednotky a státní správu) a zamezit nerovnoměrnému rozdělování bohatství. Politické násilí, tvrdá vyjednávací rétorika a provokativní akce naznačily, že daná situace mohla vytvořit další problémy uvnitř Mosambiku (Carter Center 2016: 51).

Druhý den po volbách oznámil mluvčí RENAMO, že vedení strany odmítá výsledky voleb kvůli určitým nesrovnalostem a podvodům a volal po zrušení voleb. Navzdory těmto tvrzením příslušníci RENAMO nepředložili žádné konkrétní důkazy o těchto podvodech pozorovatelským skupinám nebo médiím. Navíc tento názor členů RENAMO byl v rozporu s Dhlakamovým předvolebním prohlášením, kde říkal, že příprava těchto voleb byla nejvěrohodnější za celou historii Mosambiku. Během tiskové konference o dva dny později vzal Dhlakama toto konečné prohlášení svého tiskového mluvčího zpět a tvrdil, že to byl jeho závazek v rámci dodržování hodnot právního státu (Carter Center 2016: 51).

Jenomže po oficiálním ohlášení předběžných výsledků z 30. října roku 2014 si členové RENAMO zachovali svůj původní postoj, že výsledek voleb je nepřijatelný. Po

vyhlášení byly tyto výsledky přesunuty k certifikaci do ÚR a zástupci RENAMO začali vytvářet petici o bojkotu voleb. V tomto ohledu uspořádal Dhlakama dvoutýdenní cestu po provinciích Sofala, Manica, Tete a Zambezia, kde shromažďoval příznivce na podporu dané petice. Dhlakama rovněž prosazoval, aby zemi vedla úřednická vláda do řádných voleb za pět let. Reprezentanti vládní strany FRELIMO odmítali tyto Dhlakamovy názory a považovali je za protiústavní (Carter Center 2016: 51-52). Řešení této napjaté situace přišlo v prosinci, kdy odstupující prezident Guebuza přijal legislativu o vytvoření vedoucí pozice pro druhou nejsilnější politickou stranu v parlamentu, čímž vládní představitelé FRELIMO vyšli vstříc opozičním zástupcům RENAMO (Freedom House 2015).

4.6.1. Výsledky výzkumu právního systému

Závěrem můžeme konstatovat, že v roce 1999 členové ÚR vytvářeli různé soudní klíčky, aby nemuseli řešit stížnosti po konci volebního procesu. V tomto ohledu příslušníci ÚR tvrdili, že některá obvinění jsou špatně definována a napsaná, nespadají do jejich jurisdikce, či nemají dostatek důkazů o spáchání trestné činnosti. Těmito kroky pomáhali soudci ÚR udržet vládní stranu u moci, když de facto vynášeli ortely, které byly ve prospěch představitelů FRELIMO. Jednání zástupců ÚR se snažilo navodit vyšší míru legitimacy daných voleb, přestože opak je pravdou. V tomto ohledu autor přiřadil právnímu systému hodnotu 4.

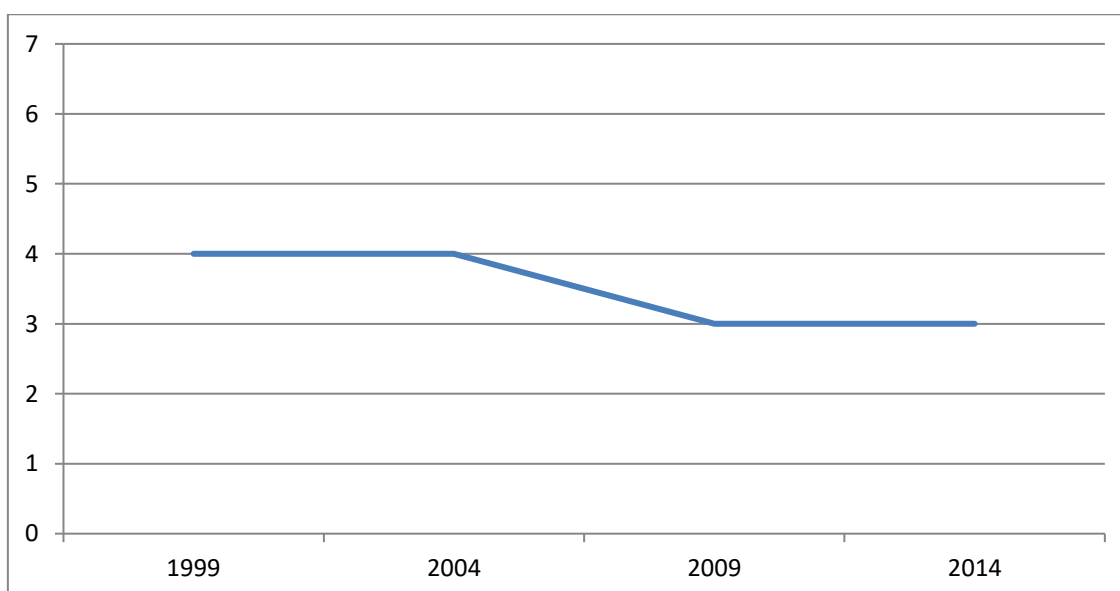
Naopak v roce 2004 členové CNE nehdlnali řešit celou řadu stížností ze strany opozice, které byly podány hned po volbách. V případě stížnosti příslušníků RENAMO stáhlo vedení CNE stížnost s argumentem, že jí zástupci strany odeslali pozdě, ačkoliv obsahovala vážné nesrovnalosti v rámci volebního procesu. Odmítavý postoj členů CNE ukazoval, že právní systém nefungoval správně a opozice neměla možnost se bránit proti nespravedlivému chování, když byly jejich stížnosti zamítny, čímž zástupci CNE pracovali ve prospěch reprezentantů vládní strany FRELIMO. Hodnotu 4 získal právní systém i v roce 2004, jelikož nedošlo k výraznému zlepšení daného kritéria.

Stejně tak i v roce 2009 odmítali předsedové volebních komisí řešit stížnosti stranických agentů, kterým byl zakázán přístup ke sčítání hlasů. Vedení CNE znovu zamítlo stížnost příslušníků RENAMO, ačkoliv předložili hmotné důkazy o podvodu v podobě deseti hlasovacích lístku ve prospěch vládní strany FRELIMO, které zabavil jejich stranický zástupce v oblasti Ilha de Moçambique, když je chtěl jeden volič vhodit do urny. Místo toho policie zatkla daného stranického delegáta RENAMO, z důvodu

ilegálního držení volebních lístků. Zde jsou zřejmé důkazy, že právní systém Mosambiku se od minulých voleb nijak nezměnil a stále neposkytuje opozici potřebné prostředky, aby se mohla efektivně bránit. Tento právní systém funguje hlavně ve prospěch představitelů vládní strany FRELIMO, která prostřednictvím něj ovlivňuje činnost CNE, bezpečnostních složek (policie a armáda) a dalších institucí. Ačkoliv se v roce 2009 právní systém spíše zhoršoval, tak získal hodnotu 3, jelikož toto kritérium je součástí občanských svobod, které se v tomto období zlepšovaly kvůli snižování násilných potyček mezi jednotlivými politickými subjekty během volební kampaně a zlepšování mediálního pokrytí opozičních stran. Jinými slovy autor tvrdí, že úroveň porušování právního systému tak úplně nekorresponduje s celkovou mírou občanských svobod, jehož součástí je toto kritérium.

Naproti tomu v roce 2014 nebyly zaznamenány žádné aspekty potlačování právního systému, protože představitelé FRELIMO naopak vyšli vstříc zástupcům opoziční strany RENAMO, když přijali legislativu o vytvoření vedoucí pozice pro druhou nejsilnější politickou stranu v parlamentu. V tomto ohledu je vidět, že první systém Mosambiku se v jistých mezích zlepšil oproti minulým volbám. Tím pádem autor znovu přiřadil právnímu systému hodnotu 3, která však nyní odpovídá celkové míře občanských svobod na rozdíl od roku 2009.

Graf č. 6 - Vývoj právního systému v časové ose 1999-2014

Zdroj: vytvořeno autorem

Tabulka č. 26 - Hodnoty kritéria právní systém

	1	2	3	4	5	6	7
1999				×			
2004				×			
2009			×				
2014			×				

Zdroj: vytvořeno autorem

Analýza právního systému odhalila, že docházelo k částečnému porušování tohoto kritéria. Tato autorova zjištění potvrdily i přiřazené hodnoty, které se pohybovaly v rozmezí 3 až 4 (tabulka č. 26). Dlouhodobé hodnocení právního systému, jak znázorňuje výše uvedený graf, není konstantní, jelikož v roce 2009 se úroveň právního systému zlepšila a následně se udržela i v roce 2014 (graf č. 6). V tomto ohledu autor označil charakter daného kritéria za částečně svobodný. Na základě výše uvedeného výzkumu se autor domnívá, že výsledky tohoto měření se blíží k hodnotám 3 a 4, což odpovídá povaze hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

4.7. Shrnutí celého výzkumu

Autor provedl empiricko-analytickou analýzu mosambického politického systému, v níž zkoumal vytyčená kritéria, které stanovil ve výše uvedeném teoretickém rámci. Těmito kritérii byla registrace voličů a politických stran, přístup ke zdrojům, přístup do médií, občanské svobody, svoboda ve volbách a přístup k právu. Následně autor určil úroveň porušování jednotlivých kritérií a přiřadil jim hodnoty od 1 do 7. Hodnoty všech definovaných kritérií se pohybovaly v rozmezí 3 až 4, čímž autor stanovil jejich povahu za částečně svobodnou. Na základě výše uvedené analýzy jednotlivých kritérií se autor domnívá, že výsledky měření se blíží hodnotám 3 a 4, což odpovídá charakteru hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu.

Tabulka č. 27 - Charakter mosambického režimu v letech 1999-2014

Kritérium - rok	1999	2004	2009	2014	Ø kritéria
Registrace voličů a politických stran	3	3	3	4	3,25
Přístup ke zdrojům	3	3	3	4	3,25
Přístup do médií	4	4	3	3	3,5
Občanské svobody	4	4	3	3	3,5
Svoboda ve volbách	3	3	3	4	3,25
Právní systém	4	4	3	3	3,5
Celková úroveň svobody	3,5	3,5	3	3,5	

Zdroj: vytvořeno autorem

Nakonec autor použil hodnoty kritérií z jednotlivých roků a zaznačil je do výše uvedené tabulky, kde určil celkovou úroveň svobody mosambického režimu a průměrnou hodnotu všech stanovených kritérií. Z této tabulky se dá vyčíst, že průměrná hodnota jednotlivých kritérií se drží na úrovni 3,25 a 3,5. Podle těchto průměrných hodnot autor označil charakter všech kritérií za částečně svobodný, což koresponduje s povahou hybridního režimu potažmo soutěživého autoritarismu. Dále tato tabulka graficky znázorňuje celkovou úroveň svobody mosambického zřízení, která se pohybuje kolem hodnoty 3,5, kromě roku 2009, kde Mosambik obdržel hodnotu 3 (tabulka 27). V tomto ohledu autor určil celkovou úroveň svobody mosambického režimu za částečně svobodnou. Na základě výše uvedených statistických údajů dospěl autor k závěru, že celkový charakter mosambického zřízení odpovídá soutěživému autoritarismu podle teorie hybridního režimu Stevena Levitského a Lucana Waye.

Závěr

Tato diplomová práce měla dva cíle. Prvním cílem byla analýza přechodu k demokracii v Mosambiku, který probíhal mezi 80. a 90. lety minulého století. Druhým cílem bylo zjistit současný charakter mosambického režimu na základě stanovených kritérií.

Přechod k demokracii v Mosambiku proběhl v souladu s teorií Adama Przeworského. Liberalizaci odstartoval nástup pragmatického prezidenta Joaquina Chissana, jenž postupně uvolňoval stávající režim kvůli změně mezinárodního prostředí, ztrátě podpory ze strany Sovětského svazu a získání mezinárodní pomoci ze Západu. Pozvolná liberalizace nedemokratického zřízení vyústila v demokratizaci režimu, kterou započalo první oficiální jednání mezi vládními představiteli FRELIMO a opozičními zástupci RENAMO. Toto jednání vyústilo v římskou dohodu z roku 1992, v níž se obě strany zavázaly ukončit občanskou válku a uspořádat první svobodné volby. V rámci demokratizace byla rovněž schválena nová ústava, která měla na africké poměry demokratický charakter a blížila se ústavám liberálně demokratických států. Ústava povolovala legální činnost různorodým politickým stranám, jež se poté účastnily prvních svobodných voleb. Nicméně první vícestranické volby vyhrála vládní strana FRELIMO a znovu tak získala politickou moc. Prezidentem se opět stal J. Chissano.

Výše zmíněná mosambická ústava zavedla nový politický systém, který svými znaky odpovídá prezidentskému systému, protože hlava státu disponuje silnými kompetencemi v oblasti jmenování a odvolávání vrcholných politických činitelů, národních a mezinárodních otázkách, legislativních a ústavních záležitostech. Vůli prezidenta prosazuje ústřední vláda a rada ministrů, jež uskutečňuje pětileté vládní programy, veřejnou politiku a programy sociálního zabezpečení. Dále ústřední vláda předává v rámci decentralizace část pravomocí na nižší samosprávné celky, které však podléhá kontrole. Na zákonodárné moci se podílí jednokomorový parlament Shromáždění republiky, jehož činnost je omezená kvůli nedostatku finančních zdrojů, politické vůle a lidských kapacit. Tím pádem tento orgán nedisponuje významnými kompetencemi, aby efektivně zastupoval občany, vytvářel zákony, odpovědně plnil své úkony a kontroloval činnost vlády a prezidenta. Kromě toho i silné pravomoci hlavy státu ovlivňují správné fungování parlamentu, protože prezident může zasahovat do jeho aktivit. Největší slabinou mosambického politického systému je bezpochyby moc soudní, která se stává častým terčem kritiky především kvůli některým jejím

rozhodnutím, jež byla politicky motivována, čímž mosambická justice postupně ztrácela svůj nestranný postoj. Dále pak zrušení Rady pro koordinaci legality a spravedlnosti vyvolalo mnoho otázek ohledně fungování mosambického právního systému.

Následně autor analyzoval politický vývoj Mosambiku po prvních svobodných volbách z roku 1994 (tzv. founding elections). Autor zjistil, že politický vývoj po prvních svobodných volbách nebyl vůbec stabilní, protože docházelo k neustálé názorové polarizaci a rivalitě mezi příslušníky dvou ryze antagonistických politických stran (vládní FRELIMO a opoziční RENAMO). Jejich permanentní výměnu názorů doprovázely i násilné ozbrojené střety. Představitelé FRELIMO se rovněž museli vypořádat s několika korupčními skandály, které sahaly až do nejvyšších struktur strany včetně úřadu prezidenta republiky. Naopak RENAMO nebyla jednotná opoziční strana, protože v roce 2009 od ní odešla řada členů v čele s Davizem Simangem, kteří opustili RENAMO kvůli autoritářským praktikám hlavního předáka Afonsa Dhlakami. Simango poté založil novou politickou stranu MDM. Podle výsledků jednotlivých voleb autor dospěl k závěru, že v Mosambiku vzniknul stranický systém s predominantní stranou, která opakovaně vyhrává volby a pokaždé utváří jednobarevnou vládu. Na základě vítězství FRELIMO ve všech výše uvedených volbách provedl autor výzkum stanovených kritérii (registrace voličů a politických stran, přístup ke zdrojům, přístup do médií, občanské svobody, svobody ve volbách a právní systém).

Analýza registrace voličů a politických stran prokázala, že vládní politika uplatňovaná v rámci výběru kandidátů byla nastavena ve prospěch FRELIMO. Velmi krátká lhůta na případné opravy nesrovnalostí na kandidátních listinách nebo petičních podpisech zamezila některým politickým subjektům ucházet se o politickou moc. Pomalé doručování registračních materiálů ovlivnilo registraci v provinciích, kde má největší podporu opozice. Záměrné uchovávání počítačového softwaru ve špatných podmínkách rovněž zabránilo registraci oprávněných voličů. Ačkoliv vládní činitelé ovlivňovali samotnou registraci, tak nebyla omezována jako v autoritářském režimu. V Mosambiku registrace voličů a politických stran probíhala a úřady FRELIMO nevytvářely tak silné obstrukce, které by zabránily většině politickým stranám a kandidátům se ucházet o politickou moc.

Výzkum přístupu ke zdrojům zjistil, že vládní strana FRELIMO včetně prezidentských kandidátů měla daleko lepší přístup k finančním, veřejným a institucionálním prostředkům než zástupci opozice. Představitelé FRELIMO vytvářeli nerovný přístup ke zdrojům tím, že později přerozdělovali veřejné finance na volební

kampaň opozičních stran, aby si snadněji zajistili vítězství ve všeobecných volbách. FRELIMO dále zneužívalo státní finance na svoji sofistikovanější kampaň, kde používalo státní vozidla, což vládní straně zajistilo lepší kontakt s voliči než opozičním stranám, které měly méně dopravních prostředků než představitelé vlády. Nicméně v Mosambiku nedocházelo k tak intenzivnímu zneužívání veřejných prostředků jako v autoritářském režimu, jelikož zástupci opozice měli přístup ke zdrojům na svoji kampaň, ale jejich distribuce byla obvykle opožděná na úkor vládní strany. Charakteristickým znakem autoritářských režimů je, že příslušníci opozice nemají žádný přístup ke zdrojům, nebo pouze nepatrný.

Analýza přístupu do médií odhalila, že vládní strana a její prezidentští kandidáti měli obvykle lepší mediální pokrytí a nejvíce vysílacího času v různých komunikačních kanálech než zástupci opozice. Navíc státem vlastněná média byla zneužívána k vytváření dezinformací, štvavé propagandy a publikování negativních zpráv vůči opozičním stranám a jejich kandidátům. V Mosambiku vládnoucí politické elity nijak výrazně neomezovaly různorodým politickým subjektům přístup do médií jako v autoritářském režimu, jelikož představitelé opozice měli svůj vyhrazený prostor v médiích, ale ten byl vždy menší než pro zástupce vládní strany FRELIMO. Pro autoritářské režimy je typické, že opoziční reprezentanti nedostávají žádný mediální prostor, nebo jen velmi malý.

Výzkum ochrany občanské svobody ukázal, že v průběhu kampaní docházelo k pravidelnému zastrašování zástupců opozice ze strany přívrženců FRELIMO, ničení opozičních volebních plakátů, nečinnosti policie v rámci různých potyček mezi vládními podporovateli a opozičními subjekty, vypalování stranických kanceláří a házení kamenů na občany. Jenže tato porušování občanských svobod nebyla tak silná jako v autoritářském zřízení, kde jsou někteří opoziční kandidáti nebo novináři zavraždováni, když jejich rétorika a kritika uráží daný režim.

Analýza úrovně svobody ve volbách prokázala, že během voleb se objevovaly případy podvodů a manipulací s volebními lístky, vyšší volební účasti než 100 %. Dále docházelo k ucpávání hlasovacích urn, situování volebních kabiněk směrem k členům komise, vandalismu a ničení volebního materiálu. Tyto aktivity měly ovlivnit voliče a zajistit tak vítězství FRELIMO. Nicméně FRELIMO nepotlačovalo volební svobodu prostřednictvím státních represivních složek jako v autoritářském režimu, kde mohou uvnitř volebních místností operovat policejní jednotky, které svoji přítomností přinutí voliče hlasovat pro vládní stranu a ne pro opozici, kvůli obavám o jejich život.

Výzkum právního systému zjistil, že členové ÚR, CNE nebo Nejvyššího soudu obvykle rozhodovali ve prospěch vládní strany FRELIMO. Ačkoliv příslušníci opozičních stran (především RENAMO a MDM) měli konkrétní důkazy o podvodech během voleb, tak zástupci odpovědných orgánů tyto důkazy nepřijali. Většinou představitelé těchto orgánů tvrdili, že důkazy jsou nedostatečné, stížnosti nespadají pod jejich kompetenci a jurisdikci nebo že byly odeslány pozdě, tudíž se jimi nebudou zabývat. Tento postoj ukazuje, že členové odpovědných orgánů jsou pod vlivem příslušníků státních institucí a nejsou nezávislí, čímž právní systém nefunguje a pomáhá hájit zájmy představitelů FRELIMO. Přestože reprezentanti FRELIMO zneužívali právní systém ve svůj prospěch, tak nevykazuje rysy autoritářského režimu, v němž zástupci opozice nemají právo podávat různé stížnosti na průběh voleb. V Mosambiku mohou příslušníci opozičních stran vyjádřit svůj názor k výsledku voleb a protestovat ve formě petice, ale odpovědné orgány obvykle vynesou ortel ve prospěch vládní strany.

Nakonec autor přiřadil těmto kritériím hodnoty od 1 do 7. U všech zmíněných kritérií se hodnoty pohybovaly mezi 3 a 4, čímž autor označil vládnoucí režim za částečně svobodný. Výsledné hodnoty kritérií autor zanesl do tabulky, kde stanovil celkovou úroveň svobody mosambického režimu. Celková úroveň svobody Mosambiku se pohybovala okolo hodnoty 3,5, až na rok 2009, kde tato země dosáhla dokonce hodnotu 3. V tomto ohledu autor považuje celkovou úroveň svobody mosambického režimu za částečně svobodnou. Na základě výše uvedených statistických údajů došel autor k závěru, že celkový charakter mosambického zřízení odpovídá soutěživému autoritarismu podle teorie hybridního režimu Stevena Levitského a Lucana Waye.

Na začátku výzkumu autor vycházel z předpokladu, že současný charakterem mosambického režimu odpovídá hybridnímu režimu. Prostřednictvím analýzy jednotlivých kritérií, kde autor přiřadil těmto měřítkům hodnoty, zjistil, že Mosambik skutečně vykazuje rysy hybridního režimu. V tomto ohledu se autorovi podařilo potvrdit výše stanovenou hypotézu. Výsledná data se postupem času mírně měnila, ale stále zůstávala na úrovni částečně svobodné a nepřešla k demokracii nebo autoritářskému zřízení. Jinými slovy režim v Mosambiku se stále nachází v prostoru mezi demokracií a autoritarismem. Tento stát prošel liberalizací a demokratizací, ale demokratizační proces se zastavil v 90. letech minulého století a dále již nepokračoval, čímž se v Mosambiku vytvořily podmínky pro vznik hybridního režimu. Pouze čas ukáže, jestli se tento africký hybridní režim dostane na úroveň demokratického státu (jako například Ghana a JAR) nebo se prosadí více principy autoritářské moci jako za

vlády prezidenta Machela. Na tuto otázku mohou odpovědět následující všeobecné volby, které se uskuteční v roce 2019.

Zdroje

- Alden, Chris. 1995. „The UN and the Resolution of Conflict in Mozambique.“ *The Journal of Modern African Studies*, 31, č. 1, 103-128.
- Alden, Chris a Simpson Marc. 1993. „Mozambique: A Delicate Peace.“ *The Journal of Modern African Studies*, 31, č. 1, 109-130.
- Bowen, Merle L. 1992. „Beyond Reform: Adjustment and Political Power in Contemporary Mozambique.“ *The Journal of Modern African Studies*, 30, č. 2, 255-279.
- Carbone, Giovanni M. 2003. *Emerging Pluralist Politics in Mozambique: The Frelimo-Renamo party system*. Working paper 23, Development Research Centre. Dostupné na: <http://eprints.lse.ac.uk/28268/1/WP23GC.pdf> (23. 1. 2018).
- Carter Center. 2016. *Presidential, Legislative, and Provincial Assembly Elections in Mozambique - Final Report 2014*. Atlanta: Carter Center.
- Carter Center. 2005. *Observing the 2004 Mozambique Elections*. Atlanta: Carter Center.
- Carter Center. 2000. *Observing the 1999 Elections in Mozambique*. Atlanta: Carter Center.
- Constituição da República de Moçambique*, 2004.
- Constitution of Mozambique*, 1990.
- Da Silva, Vicky. 2001. „A Summary of the Parliamentary and Presidential Elections in Mozambique, 1999.“ *Journal of African Elections* 1, č. 1, 97–108.
- Diamond, Larry Jay. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of democracy* 13, č. 2, 21-35.
- De Figueiredo, Kenneth. 2005. *Mozambique Presidential-and Parliamentary Elections December 2004*. Oslo: Norwegian Centre for Human Rights (NORDEM).
- Dvořáková, Vladimíra a Kunc, Jiří. 1996. *O přechodech k demokracii*. Praha: Slon.
- Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2016. *Eleicoes Presidenciais, legislativas e das Assembleis Provinciais 15 de Outubro de 2014*. Johannesburg: Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA).
- Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2010. *The Mozambique Presidential, Parliamentary and Provincial Elections of 28 October 2009*. Johannesburg: Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA).

- Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA). 2005. *Mozambique Parliamentary and Presidential Elections 1-2 December 2004*. Johannesburg: Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA).
- Evropská unie (EU). 2016. *Final Report on the General Elections – Mozambique 2014*. Brusel: Evropská unie.
- Evropská unie (EU). 2010. *Relatório Final sobre as Eleições Presidenciais, Legislativas e das Assembleias Provinciais – 2009*. Brusel: Evropská unie.
- Evropská unie (EU). 2005. *Final Report on the Presidential and Parliamentary Elections – Mozambique 2004*. Brusel: Evropská unie.
- Fiala, Vlastimil. 2015. *Institucionalizace mosambických politických stran a stranického systému*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense.
- Freedom House (FH). 2018. *Freedom in the World 2018 - Methodology*. Washington D. C: Freedom House.
- Freedom House (FH). 2015. *Mozambique - country report 2015*. Washington D. C: Freedom House.
- Hanlon, Joseph. 2009b. „Only 3 presidential candidates approved“ *Mozambique Political Process Bulletin* 42, 1–5.
- Hanlon, Joseph. 2009a. „Equipment failures cause major registration problems“ *Mozambique Political Process Bulletin* 41, 1–5.
- Hanlon, Joseph. 2000. „Chissano and Frelimo win; Supreme Court rejects Renamo protest“ *Mozambique Political Process Bulletin* 24, 1–24.
- Hanlon, Joseph. 1998. „Local election fiasco“ *Mozambique Political Process Bulletin* 21, 1–17.
- Hanlon, Joseph. 1993. „Cease-fire holds, but election delay likely“ *Mozambique Political Process Bulletin* 1, 1–10.
- Henriksen, Thomas H. 1978. „Marxism and Mozambique.“ *African Affairs*, 77, č. 309, 441-462.
- Harrison, Graham. 1996. „Democracy in Mozambique: The Significance of Multi-Party Elections“ *Review of African Political Economy* 23, č. 67, 19-34.
- Holzer, Jan a Balík, Stanislav. 2007. *Postkomunistické nedemokratické režimy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Huntington, Samuel P. 2008. *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

- Jacobson, Ruth. 1996. *Gender and Democratisation: The Mozambican Election of 1994*. Bradford: Department of Peace Studies University of Bradford.
- Jone, Claudio. 2005. *Press and Democratic Transition in Mozambique 1990-2000*. Working paper 7, Development Research Centre. Dostupné na: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/hal-00787210/document> (22. 1. 2018).
- Klíma, Jan. 2010. *Dějiny Mosambiku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN).
- Klíma, Jan. 2007. *Mosambik*. Praha: Libri.
- Klíma, Jan. 2001. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri.
- Krennerich, Michael. 2004. „Mozambique.“ In: *Elections in Africa. A Data Handbook*. Ed. Nohlen, Dieter, Krennerich, Michael, Thibaut, Bernhard. Oxford: Oxford University Press, 645-658.
- Levitsky, Steven a Way, Lucan. 2010. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. New York: Cambridge University Press.
- Manning, Carrie. 1998. „Constructing Opposition in Mozambique: Renamo As Political Party.“ *Journal of Southern African Studies*, 24, č. 1, 161-189.
- Mawson, Amy. 2011. *Compromise and Trust-Building After Civil War: Elections Administration in Mozambique, 1994*. New Jersey. Princeton University.
- Mozambique News Agency (MNA). 2014. *AIM Reports No. 494, 31st October 2014*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- Mozambique News Agency (MNA). 2014. *AIM Reports No. 490, 2nd September 2014*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- Mozambique News Agency (MNA). 2013. *AIM Reports No. 476, 10th December 2013*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- Mozambique News Agency (MNA). 2013. *AIM Reports No. 475, 26th November 2013*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- Mozambique News Agency (MNA). 2013. *AIM Reports No. 468, 1st August 2013*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- Mozambique News Agency (MNA). 2013. *AIM Reports No. 464, 6th May 2013*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- Mozambique News Agency (MNA). 2013. *AIM Reports No. 461, 6th March 2013*. Maputo: Mozambique News Agency (MNA).
- O'Donnell, Guillermo a Schmitter, Philippe. C. 1986. *Tentative Conclusions About Uncertain democracies*. Baltimore, London: John Hopkins University Press

Pereira, João C. G. 2009. *The impact of democracy in Mozambique: Assessing political, social and economic developments since the dawn of democracy - Research Report 118*. Johannesburg: Centre for Policy Studies.

Przeworski, Adam. 1991. *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Reis, Guilherme Simões. 2012. *The Political-Ideological Path of Frelimo in Mozambique, from 1962 to 2012*. Příspěvek přednesený na konferenci XXIIInd World Congress of Political Science, Madrid 8. července 2012. Dostupné na: http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_17130.pdf (23. 1. 2018).

Robinson, David Alexander. 2006. „A case of assassination? President Samora Machel and the Plane Crash at Mbuzini.“ *Postamble 2*, č. 2, 45–64.

Rustow, Dankwart. 1970. „Transition to Democracy: Toward a Dynamic Model.“ *The Comparative Politics 2*, č. 3, 337-363.

Říchová, Blanka. 2000. *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál

Schumpeter, Joseph Alois. 2004. *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Simpson, Mark. 1993. „Foreign and domestic factors in the transformation of Frelimo.“ *The Journal of Modern African Studies 31*, č. 2, 309–337.

Stepan, Alfred. 1986. „Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations.“ In: *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for democracy*. Ed. O'Donnell, Guillermo, Schmitter, Philippe. C. a Whitehead Laurence. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 65-84.

Internetové odkazy na databáze a oficiální stránky afrických institutů

African Election Database (AED) - Elections in Mozambique.
<http://africanelections.tripod.com/mz.html>

Electoral Institute for Sustainable Democracy in Africa (EISA) - Mozambique: Election archive. <https://www.eisa.org.za/wep/mozelectarchive.htm>